ŞUBAT 2019 • YIL: 1 • SAYI: 12 • 10 TL

YENİ GELEN.

RED. KURGU. ÜTOPYA

PORCIUS CATO VE MANIUS CURIUS VE BENDENİZ
Afşar Timuçin

ÜTOPYACI PORTRELERİ / OWEN
Yalçın Küçük

FRANKFURT DEYİŞLERİ
Hayrettin Ökçesiz

SINIF... SINIF
Zeki Sarıhan

MESELE YENİ DEĞİL, ARABESK HİÇ DEĞİL-3
Ekrem Ataer

BENİM FATMA TEYZELERİM
Mehmet Harma

OKUMAK: TAMAMLANAMAYAN MUTLULUK, BİTMEYEN EYLEM
Dr. Ulvi Özdemir

DEVRİMCİ SANATÇI KİMLERİN EKMEĞİNİ YİYEMEZ?
Osman Çutsay

SAKINGAN SESLERİN ŞAİRİ: ŞÜKRÜ ERBAŞ
Cafer Yıldırım

TARTIŞMANIN ÖTESİ, İĞNE VE ÇUVALDIZ
Özgün Ergen

POETİKA TARTIŞMALARINA KATKI
Evin Okçuoğlu

HASAN HÜSEYİN'DEN BİR DURAK: AĞLASUN
Hatice Eroğlu Akdoğan

YAŞAMDAN VE YAŞANANLARDAN SORUMLUDUR ŞİİR
Asım Öztürk

NÂZIM HİKMET'E GÖRE ŞİİRDEN BİZE NE?
B. Sadık Albayrak

"Çocuk kadar yaratıcı,
çiçek kadar kırılgan,
kadın kadar patlamalı;
işte o devrim'dir."
Y.K.

YENİ GELEN'İ DÜZENLİ OKUMAK İÇİN ABONE OLABİLİRSİNİZ!

Tekelleşmiş gazete dağıtım şirketi Yeni Gelen'i sizlere ulaştırmamızın önünde engeldir. Kısıtlı olanaklarla yayınlanan Yeni Gelen'i ancak büyük şehirlerde merkezi kitabevlerinde satışa sunabiliyoruz.

Yeni Gelen'i düzenli izlemeniz için abone olmanızı öneriyoruz. Her ay postayla adresinize gönderilecektir. Bu aynı zamanda sizin olduğu kadar bizim için de önemli bir kolaylıktır. Kâğıt Şyatlarının son bir yıl içinde iki katına yaklaştığı koşullarda, yazarlarının ve okurlarının dayanışmasıyla yayınlanan Yeni Gelen'in yeterli sayıda aboneye ulaşması, yayınını sürdürmesinin en temel dayanağıdır.

Bu nedenle abonelerimizin Şubat ayında aboneliklerini yenilemeleri yaşamsal önemdedir. Yeni Gelen'i okuma özgürlüğü için aboneliğinizi sürdürmenizi ve arkadaşlarınıza önererek bize yeni okurlar kazandırmanızı bekliyoruz.

ABONELERİMİZE YALÇIN KÜÇÜK'ÜN HABERCİ KİTABINI ARMAĞAN EDİYORUZ!

Yeni Gelen'e abone olanlara Yalçın Küçük'ün kırk yıllık yazarlığının ve aydın mücadelesinin bir özeti niteliğindeki HABERCİ kitabını armağan ediyoruz. Mızrak Yayınları'nca yayınlanan 612 sayfalık bu dev yapıt, aynı zamanda Türkiye'nin 50 yıllık politik ve düşünsel tarihçesini içeriyor. Yalçın Küçük'ün, Türkiye'yi bugünlere getiren olay ve süreçleri nasıl önceden görüp haber verdiğinin de şaşırtıcı bir belgesi...

ABONELİK KOŞULLARI:

Yeni Gelen'in 12 Aylık abonelik bedeli 150 lirayı

YURDANUR ALBAYRAK
TEB-TÜRK EKONOMİ BANKASI
TR58 0003 2000 0000 0037 9759 29

Hesabına veya

YURDANUR ALBAYRAK, 15719029
NO'LU POSTA ÇEKİ hesabına
yatırdıktan sonra, adres bilgilerinizi
yenigelendergisi@gmail.com
adresine iletmeniz yeterlidir.

İÇİNDEKİLER

4 • **PAROLA: BİZ BURADAYIZ**
B. SADIK ALBAYRAK

5 • **SÖZ YÜKÜN GÜNEŞ OLSA**
MEHMET ERCAN

6 • **PORCIUS CATO VE MANIUS CURIUS VE BENDENİZ**
AFŞAR TİMUÇİN

10 • **ÜTOPYACI PORTRELERİ - OWEN**
YALÇIN KÜÇÜK

16 • **İLK MİMARLIK TARİHÇİLERİNDEN AFİFE BATUR**
DİLEK ALP

19 • **BİR YABANCILAŞMA ÖYKÜSÜ: "YERÜSTÜNDEN İLAVELER"**
YEŞİM ZUHAL YOLCU

20 • **MESELE YENİ DEĞİL, ARABESK HİÇ DEĞİL -3-**
EKREM ATAER

24 • **SINIF... SINIF**
ZEKİ SARIHAN

26 • **BENİM FATMA TEYZELERİM**
MEHMET HARMA

27 • **İZMİR'DE AKŞAM**
ALİ EŞKİ

28 • **OKUMAK: VAZGEÇİLEMEYEN LEZZET, TAMAMLANAMAYAN MUTLULUK, BİTMEYEN**
DR. ULVİ ÖZDEMİR

32 • **DEVRİMCİ SANATÇI KİMLERİN EKMEĞİNİ YİYEMEZ?**
OSMAN ÇUTSAY

38 • **ACIYI, SEVİNCİ, UMUDU YAŞATAN YAZAR: İRFAN YALÇIN**
BUKET ÖZSANAT

43 • **CÖMERTTİR ÖLÜM**
HÜLYA KÖKSAL

44 • **SAKINGAN SESLERİN ŞAİRİ: ŞÜKRÜ ERBAŞ**
CAFER YILDIRIM

47 • **TARTIŞMANIN ÖTESİ İĞNE VE ÇUVALDIZ**
ÖZGÜN ERGEN

48 • **POETİKA TARTIŞMALARINA KATKI**
EVİN OKÇUOĞLU

53 • **RUHUMUZU ALMADAN ÇIKTIK YOLA**
ALTAY TAŞKIN

54 • **HASAN HÜSEYİN'DEN BİR DURAK: AĞLASUN**
HATİCE EROĞLU AKDOĞAN

58 • **YAŞAMDAN VE YAŞANANLARDAN SORUMLUDUR ŞİİR**
ASIM ÖZTÜRK

62 • **İNSANI VE TARİHİ DÜŞÜRENLER: ALÇAKLIK ÖYKÜLERİ**
CELAL İLHAN

63 • **DÜNYAMIZ**
MUSTAFA GÖKSOY

64 • **KARA ŞEKER**
TANER DEMİR

68 • **OKUR MEKTUPLARI**

70 • **NÂZIM HİKMET'E GÖRE ŞİİRDEN BİZE NE?**
B. SADIK ALBAYRAK

76 • **FRANKFURT DEYİŞLERİ**
HAYRETTİN ÖKÇESİZ

YENİ GELEN. RED. KURGU. ÜTOPYA

YIL: 1 · SAYI: 12 · ŞUBAT 2019
AYDA BİR YAYIMLANIR
ISSN 2619-9432

YAYIN SAHİBİ
YURDANUR ALBAYRAK

YAYIN TÜRÜ
YAYGIN SÜRELİ AYLIK GAZETE

GENEL YAYIN YÖNETMENİ VE YAZIİŞLERİ MÜDÜRÜ
B. SADIK ALBAYRAK

YENİ GELENLER
ALİ EŞKİ
AYHAN ÇAYLAR
AYSUN ADALI
B. SADIK ALBAYRAK
ELİF YILMAZ
HAYDAR ALİ ALBAYRAK
MAHİR ERGUN
MAHİR ARDUÇ
ÖZGÜN ERGEN
UBEYDULLAH GÜNEL
ULVİ ÖZDEMİR
YEŞİM ZUHAL YOLCU

ESKİŞEHİR TEMSİLCİSİ
CENGİZ ERSOZ
TEL: 0537 498 96 57

KAPAK RESMİ
HAYDAR ÖZAY,
"NÂZIM HİKMET 19 YAŞINDA"

KAPAKTAKİ SÖZ
YALÇIN KÜÇÜK

GRAFİK TASARIM
FATİH MUTLU

YÖNETİM YERİ
TOPÇULAR MAH. OKUR SOK. NO: 5/2,
EYÜP / İSTANBUL
TEL: 0542 593 27 94
WEB: www.yenigelen.org
E POSTA: yenigelendergisi@gmail.com

BASKI
CEYLAN MATBAA
MALTEPE MAH. DAVUTPAŞA CAD.
GÜVEN SAN. SİT. B BLOK,
ZEYTİNBURNU, İSTANBUL

ABONELİK İÇİN
YURDANUR ALBAYRAK
TEB-TÜRK EKONOMİ BANKASI
TR580003200006000000375929
HESABINA VEYA
YURDANUR ALBAYRAK, 15719029
NO'LU POSTA ÇEKİ HESABINA
150 TL YATIRILDIKTAN SONRA ADRES
BİLGİLERİNİN VE ÖDEME MAKBUZUNUN
KOPYASININ E-POSTA İLE İLETİLMESİ
YETERLİDİR.
YURDIŞI ABONELİK 80 AVRO
KARŞILIĞI TL'DİR

PAROLA: BİZ BURADAYIZ

Şubat sayımızla Yeni Gelen'in bir yılını tamamlıyoruz. Sevinçliyiz. Ama o ölçüde de omuzlarımıza binen sorumluluğun yükü altındayız. İlk sayıyı matbaadan taşıdığımızda yol arkadaşlarıma ayaküstü, "Yeni gelen bir düşünceydi, artık gerçek. Ama Yeni Gelen bizi aşmıştır" demiştim. Bunu söylerken, artık bizim irademizden bağımsız olarak kendi varoluşunu zorunlu hale getiren bir yayından söz ediyordum. Hem ortaya çıkan ürün nicel ve nitel olarak bizim yaratıcılık ve gücümüzün çok ötesindeydi hem de Yeni Gelen, artık toplumsal ve tarihsel bir gerçeklik olarak okurlarıyla ilişkiye geçerek kendi yolunu belirleyecekti.

Yeni Gelen'in geçen bir yılının bunu doğruladığını söyleyebilirim. Yeni Gelen bizi aşmakla kalmadı, ikinci yılına başlarken artık kendini de aşmanın heyecanı ve kıpırtıları içindedir.

Bu bir yıllık yolculukta Yeni Gelen'in okunması, tartışılması, kendini geliştirmesi Red. Kurgu. Ütopya'nın toplumsal bir gereksinim olduğunu da göstermiştir. Yeni Gelen'in yokluğunda tam olarak kavrayamadığımız katı gerçekliği şimdi daha iyi görebiliyoruz. Gerçekçilik ve toplumculuk ışığının aydınlattığı tekeliyet çölünde reklam edilen piyasa edebiyatı ve entelektüel pozu takınan küçük burjuva edebiyatı bütün bayağılığıyla üstümüze yağmaktadır. Yeni Gelen'in red'di ve eleştirisiyle bu karanlık gerçeği açıklıkla görebiliyor ve aşmak için kararlı adımlar atıyoruz.

***

Politikayı özümseyecek ve yaşama geçirecek insanı oluşturan temel değerlerin, yaşamı doğru kavramasını sağlayacak kültürel donanımın, devrimci nitelikte sanatsal birikimin yetersiz olduğu koşullarda, politika yapmak saman aleviyle parlayıp sönen ışıklar saçmaktan farklı değildir. Sosyalizm davasına şiirleriyle Nâzım Hikmet'in tek başına kazandığı insanların politik mücadeleyle, partiler ve derneklerle kazanılan insanlarla yarıştığını söyleyebiliriz. Politik örgütleri yasaklansa, dağıtılsa da bu topraklarda varlığını her zaman koruyan sosyalist ve ilerici sanat edebiyatın etkilediği, eğittiği, ayakta tutup etkin kıldığı sosyalist bir kitle oldu. Bu nedenle olmalı, sermaye düzeninin ilericiliğe yönelik her baskı girişimi, en ağır zulmü sosyalist yazarlara ve sanatçılara uygulamıştır. Nâzım Hikmet'in yaşamının toplam 18 yılı hapiste geçmiştir. 1951 TKP Tevkifatı olarak anılan hapis ve işkence acımasızlığının muhataplarını bir hatırlayalım; Ahmet Arif, Enver Gökçe, Arif Damar, Niyazi Akıncıoğlu, Ruhi Su, Ulvi Uraz, Kemal Bekir... Onlar, adı ilk anda aklımıza gelmeyenlerle birlikte toplumcu şiirimizin, tiyatromuzun, kültürümüzün ustalarıydılar.

***

Sanat ve edebiyatın ilericilik ve sosyalizmle neredeyse özdeş olduğu bir tarihten geliyoruz. Sermaye darbeleri en çok bu özdeşliği ortadan kaldırmayı hedeflediler. 1951 DP'si gibi, 1971 12 Mart'ı da hapishanelere yazarları ve sanatçıları kapattı. Yetmedi 12 Eylül, eksiklerini tamamladı; Barış Derneği'nden hapis yatanlara, TYS Davasından yargılananlara, Aydınlar Dilekçesi Davası'na, Sıkıyönetim Yasası'yla tiyatrolardan, üniversitelerden atılanlara bakılabilir.

Sermaye darbeleri, emekçi sınıfların yalnızca politik örgütlerini yasaklamak ve dağıtmakla yetinmedi, sosyalist sanatçıları, edebiyatçıları da etkisizleştirmek için her yolu denedi. Yalnızca baskı ve zorla susturmakla yetinmediler, para ve şöhret yoluyla ele geçirmeyi de keşfettiler. Sanatın ve edebiyatın altyapılarını sermayeleştirerek sanatçı ve yazarın bağımsızlığını ortadan kaldırdılar.

12 Eylül'e kadar bir solculuk işi olan yayıncılığın sermayeleşmesi, Hürriyet Gösteri, Gergedan, Argos gibi dergilerle bireyci, gerici, küçük burjuva bunalım edebiyatı ve sanatının propagandası, eleştirinin etkisizleştirilmesi ve yerine reklam ve pazarlama yazılarının ikame edilmesi bugünkü çürümeye getiren sürecin bazı aşamalarıdır.

***

Yeni Gelen, topluma, emekçiye duyarlı, çürümüş tekeliyet düzeninin ufkundan değil, geleceğin toplumunun ufkundan bakan bir sanat ve edebiyatın kavgasını veriyor. Meydanı piyasa sanatına ve edebiyatına bırakamayız. Geçen sayımızda yayınladığımız Hirsh Glik'in harika şiirinde dediği gibi. Parola: Biz buradayız.

Bir yıllık yolculuğumuzda buluştuğumuz sizlerle, yeni okurlarımızla daha da güçlenerek kalıcı ürünler vermeye devam edeceğiz. Merhaba!

B. Sadık Albayrak

SÖZ YÜKÜN GÜNEŞ OLSA

Mehmet Ercan

söz yükün güneş olsa da, söz, öz ile örtüşmeli
her imgeyle şiir yazmam, im, mim ile örtüşmeli

dil bilirim paslı hançer, kâğıtları dahi kesmez
kimi dardan can indirir, dil, yol ile örtüşmeli

bilim alevden bir taçtır, hem öldürür, hem güldürür
fikir aynasıdır usun, tez, töz ile örtüşmeli

amaç yürekteki gündür, dayanırsan gecesine
yolu magma köprüsüdür, gün, yön ile örtüşmeli

aşk muamma çözen yoktur, ne renk dinler, ne de ulus
sevmek duyguların şahı, ten, can ile örtüşmeli

acı yaşamın peteği, mutluluksa onun balı
dünya kederden bir bahçe, yaz, güz ile örtüşmeli

gözler vardır pel pel bakar, kurşunu kendine sıkar
yüzler vardır ışık saçar, yüz, göz ile örtüşmeli

ben bir düşün yolcusuyum, düş ateşim yakar beni
okyanuslar söndüremez, düş, us ile örtüşmeli

cudi sevdan dicle'ye mi, sevdanıza sevdalıyım
son bulsun bu bekleyiş, baht, taht ile örtüşmeli

PORCIUS CATO VE MANIUS CURIUS VE BENDENİZ

Afşar Timuçin

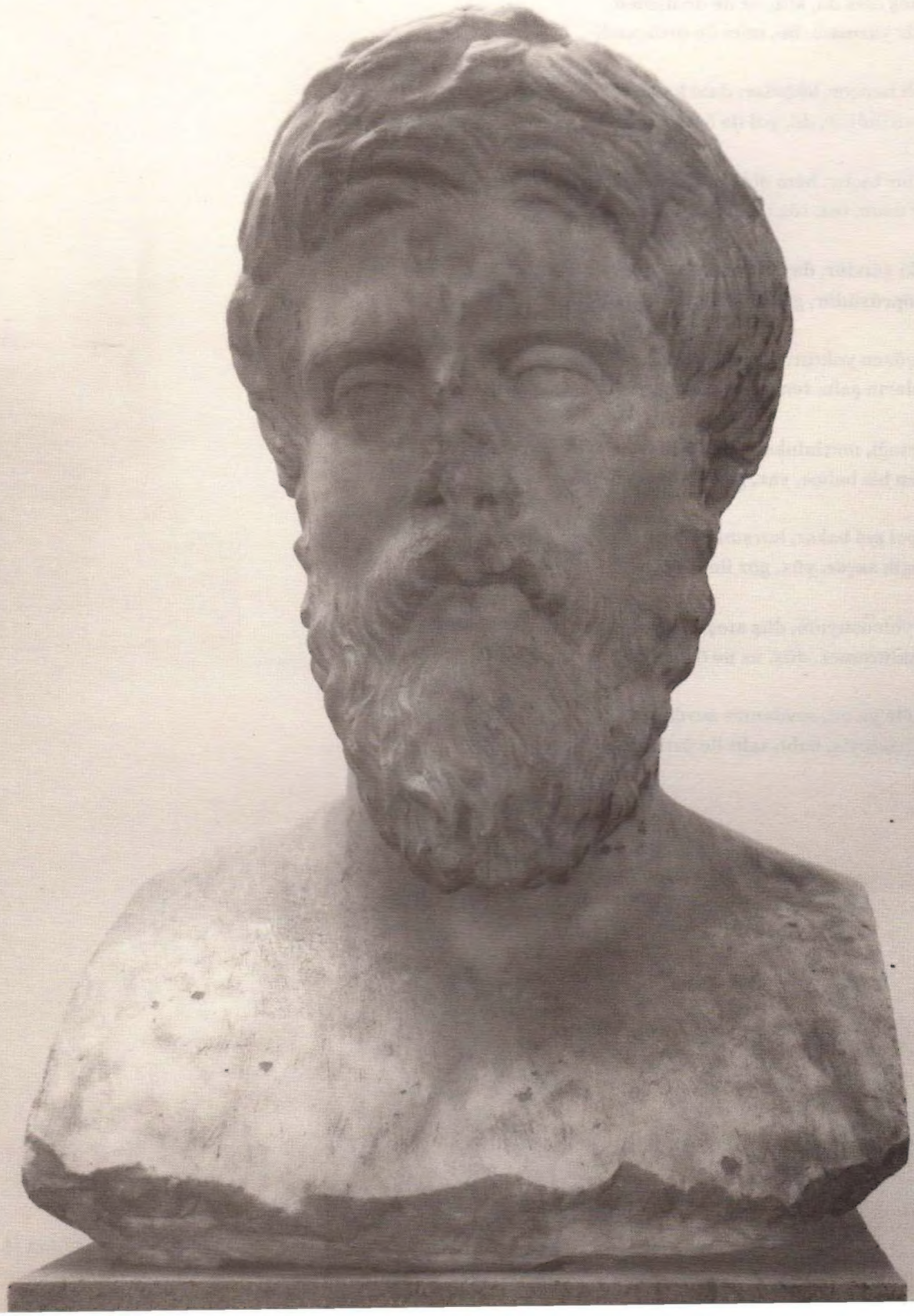

Delphi'de bulunan Plutarkhos büstü

Derslerimizde gençlere söylemişimdir: kimse ahlaklı olmak zorunda değildir ama herkes terbiyeli olmak zorundadır. Bunu yanlış anlayanlar oldu. Sandılar ki ben ahlaksızlık haktır terbiyesizlik hak değildir diyorum. Oysa söylenen atla deve değildi. Ahlak sorunları kişinin kendisini bağlar, onu önce kendisi karşısında sorumlu kılar. Ahlak alanı bilincimizle hesaplaşmamızı gerektirir. Ahlak açısından yanlışlar yaparsak yani genel ahlak değerlerine aykırı davranırsak bunun hesabını önce kendimize sonra başkalarına veririz, suç sözkonusu olduğunda da hukuk düzeneği karşısında hesap vermek durumunda kalırız.

Ahlak yolunun pek dar olduğunu zamanla yani yaşımız ilerledikçe daha iyi anlıyoruz. Gençlikte her şey kolayken esip savurur insan: namusluluk söylevleri çeker. Yaşam gerçekleri bir bir kendini göstermeye başlayınca işler karışır. Gelecek korkusuna kapılıp makas değiştirenler namusluluk söylevleri çektiklerini bir güzel unuturlar ya da hiç anmak istemezler. Çünkü onlar artık başka bir yolun yolcusudur. Bizi ahlak yolundan saptıran önce zayıflıklarımız sonra yaşamın güçlükleridir. Gençlik ateşiyle yandığımız yıllarda işçi Mehmet ağabeyimiz bize şöyle derdi: *"Çocuklar şimdi esip savuruyorsunuz, namuslu adam söylevleri çekiyorsunuz. Hele bir evlenin bakalım, çoluk çocuğa karışın, o zaman görelim sizi."* Yıllar geçmiş aradan. Bir gün ev telefonum çaldı. Telefondaki ses *"Afşar ben Mehmet ağabeyin, bir kere sesini duymak istedim, hadi iyi günler"* dedi kapattı. O telefonu kapatır kapatmaz gözlerim doldu. Hatır sormama bile vakit bırakmamıştı.

İnsan ahlaksızlığından utanabilir ya da zaten utanmalıdır ama kimse ahlaklı olmakla övünmemelidir, ahlaklılık doğal bir insanlık durumudur, ahlaksızlık doğal değildir. Derslerimizde gençlere söylemişimdir: kimse ahlaklı olmak zorunda değildir ama herkes terbiyeli olmak zorundadır. Bunu yanlış anlayanlar oldu. Sandılar ki ben ahlaksızlık haktır terbiyesizlik hak değildir diyorum. Oysa söylenen atla deve değildi. Ahlak sorunları kişinin kendisini bağlar, onu önce kendisi karşısında sorumlu kılar. Ahlak alanı bilincimizle hesaplaşmamızı gerektirir. Ahlak açısından yanlışlar yaparsak yani genel ahlak değerlerine aykırı davranırsak bunun hesabını önce kendimize sonra başkalarına veririz, suç sözkonusu olduğunda da hukuk düzeneği karşısında hesap vermek durumunda kalırız. Ahlaklı mı olacağız yoksa ahlak yolundan sapmayı göze mi alacağız, bu doğrudan doğruya bizimle, bizim bilinç koşullarımızla ilgilidir. Ahlak sorunları kişileri bağlar.

Terbiyeli olmaya gelince o kişisellik koşuluna değil toplumsallık koşuluna bağlıdır. Buna göre toplum yaşamında herkes terbiyeli olmak terbiyeli davranmak zorundadır. Terbiyesizliğin kınanmadan öte bir yaptırımı yoktur. Kimse terbiyesizlik etti diye mahkemeye çıkarılamaz. Birine bile bile ya da açık açık terbiyesizlik edersem örneğin sövüp sayarsam, bunu haklı gerekçelerle yapmış bile olsam terbiye sınırlarını aşmış olurum ve bu da doğrudan suça yönelik ahlak sorunu yaratır, o durumda yargıç karşısına çıkmam gerekebilir. Terbiyesizliğin temel özelliği başkalarını zedelemeye yönelik olması değildir, başkalarını rahatsız edici olmasıdır. Otobüste bacaklarını yüz yirmi derece açarak oturan ve yanındakini zorda bırakan kişi bu arada bir de haşa huzurdan burnunu karıştırıyorsa ya da alt düzeneğinden gaz üretiyorsa terbiyesizlik etmekten başka bir şey yapmıyordur. Burnumda yara var, bacaklarımı açmadan oturamıyorum, dün akşam kuru fasulye yemiştim gibi özürler geçerli özürler olamaz.

Terbiyeyle ahlakın ya da daha doğrusu terbiyesizlikle ahlaksızlığın birbirine kavuştuğu durumlar vardır. Bu durumların başında kişinin kendisini bağlamayan işlerle uğraşma alışkanlığı gelir. Dedikoducu adama terbiyeli diyebilir misiniz? Diyemezsiniz. Pekiyi ahlaklı diyebilir misiniz? · Diyemezsiniz. Demek ki o hem terbiyesiz hem ahlaksızdır. Niyetimiz ne olursa olsun herhangi bir kişinin ya da özellikle iyiden iyiye uzağımızdaki bir kişinin özel yaşamına burnumuzu sokmaya başladığımızda bu ikili kötülüğün ağlarına takılmış oluruz. Bu ikili kötülüğün en ağır biçimi elimizde hiçbir kanıt olmadan bir başkasını suçlamak, onu bir yargıç gibi şu ya da bu yanıyla dilimize dolaya-

rak küçük düşürmeye çalışmaktır. Özellikle namus konularında ileri geri konuşmak insanlıktan çıkmaktan başka bir anlama gelmez. Kendini bilmeyen bir kişi birinin bacağını çekiştirmeye başladığında ya sözü onun ağzına kapamak ya da oradan çekip gitmek düşer bize. Zayıf insanlar kendi zayıflıklarını unutmak ve unutturmak için başkalarının zayıflıklarını vitrine çıkarmak isterler. Özellikle kendilerini başarısız gören insanlar başarılı insanları küçük düşürmek için ellerinden geleni yaparlar.

Bu sinsiler kişiliklerindeki zayıflıklar nedeniyle son derece korkaktırlar. Bu yüzden birilerinin bacağını çekiştirirken birilerini küçük düşürmeye çalışırken sağı solu kollarlar ve inandırıcı olmak için seslerini yükseltip alçaltırlar. Bu arada sağa sola bakınmak da durumun ne kadar vahim olduğunu duyurabilmek açısından önemlidir. Yoksa belki de onları dinleyen yoktur, kimse onlarla ilgilenmemektedir. Bu sıçandan bozma yaratıklar ne ölçüde dedikoducuysalar o ölçüde eleştiri kaçkınıdırlar. Eleştirilmemek için ellerinden geleni yaparlar, en sağlam savunma silahları da yaltaklanmadır. Eleştirmekten de korkarlar: biraz önce yerdiklerini biraz sonra övebilirler. Küçüklüklerinin kirli çamaşırlar gibi ortaya dökülmesinden çekindikleri için nabza göre şerbet vermenin ustası olmuşlardır. İnsanların geleceğiyle onuruyla namusuyla ekmeğiyle sinirleriyle oynamak heyecanı onlarda bir ressamın resmini yaparken duyduğu heyecana benzer yoğunlukta olabilir. Buna karşılık çıkarlarına dokunulduğunda acımasız saldırgan olurlar.

İnsanlık tarihi zaman zaman ahlaksızları da yazsa daha çok ahlakı sağlam olanları yazar. İnsanlığın büyük adları ahlaklı insanlardır. Onların çoğu kendini insanlığa adamış kahramanlardır. Dar yolları seçmiş, geniş yollara girmeyi düşünmemiştir onlar. Toplumsal açıdan bir takım yanlış seçimler yapıp yaşamın gerisine düşmüş de olsalar ahlak açısından bir yanlışları olmamıştır. Tarihin akışını baştan sona doğru okumayı gerektiren bilinç yetkinliğine ulaşamadığımız zaman ister istemez yanlışlar yaparız hatta suçlu duruma düştüğümüz olur. Kahramanlar yanlış yaptıklarında bunu en ağır biçimde öderler. Amaç her zaman ve herkes için yetkin bir bilince ulaşmak ve zamanın akışını doğru okuyarak tutulması gereken en doğru yolu tutabilmek olmalıdır. İnsanlığın bütün dönemlerinde bilinç yetmezliği yüzünden sayısız sıkıntılar yaşanmıştır. Özellikle toplum sorunları sözkonusu olduğunda iyi niyet yeterli olmayacak bilinç yetkinliği gerekecektir. Tuttuğu bu yanlış yolları yüzde yüz iyi niyetle yapmıştır gerekçesine dayanarak birilerini hoşgörebilir misiniz? İnsan olma yolunda her zaman doğadan getirdiğimiz basit akıl değil oya gibi işlediğimiz iyi akıl belirleyici olmalıdır. Bu da kişinin kendini yetiştirme yolunda büyük çabasını gerektirir.

Plutarkhos seçkin Romalıların yaşamlarını anlattığı kitabında İhtiyar Cato diye tanınan ünlü devlet adamı Marcus Porcius Licinianus Cato'dan da sözeder. (Belki de "ihtiyar" yerine "eski" demek daha doğru olacak, çünkü daha sonra bir Cato daha gelecektir.) Cato 252-147 arasında yaşamış gerçek bir aydındır. Yunan kültürünün Roma'ya girmesine tüm yaşamı boyunca karşı çıkmış, bu fırtınayı durduramayınca son zamanlarında yunanca öğrenmeye başlamıştır. Gözütok bir aydındır, azla yetinmeyi ilke edinmiştir, lükse karşıdır. 205'de *questor*, 184'de *censorius* seçilmiştir. Parada pulda gözü yoktur, Tusculum'daki bir parça toprağını kendi eker biçer.

Plutarkhos'un bildirdiğine göre Cato'nun ataları karanlık insanlarmış. Bununla birlikte babası Marcus iyi bir asker ve tam bir gönül adamı olarak bilinirmiş. Roma'da bir görenek varmış, soyu sopu karanlık olan dürüst ve seçkin insanlara *yeni insan* derlermiş, Cato da öyle anılmış hep. Büyük bir avukat ve iyi bir söylevci diye bilinen bu değerli savaşçı Roma'nın Kartaca'yı ele geçirmesi için bütün çabasını ortaya koymuş. Savaş alanında son derece yürekli ve atılganmış, yüzünde en küçük bir korku ya da kaygı izi görülmezmiş. Savaş alanına çıplak ayakla gider silahlarını kendi taşır onları kimseye bırakmazmış. Plutarkhos şöyle diyor onun için: *"Ordudayken yalnız su içerdi, gücünün azaldığını anlarsa bir parça ucuz şarap içtiği de olurdu."*

Gene Plutarkhos'un anlattığına göre Cato'nun kırda işlediği toprak ve yaşadığı ev 290'da konsül olmuş olan bir başka ünlü devlet adamının Marius Curius Dentatus'un (öl.270) toprağına çok yakındı. Marius Curius Dentatus da Cato gibi seçkin bir devlet adamı ve iyi bir askerdi. Samnitleri Sabinleri ve daha başka toplumları dize getirdi. Plutarkhos şöyle yazıyor: *"Cato sık sık ona giderdi. Toprağının küçüklüğünü ve evinin basitliğini görüp kendi kendine şöyle düşünürdü: 'Bu Curius ne biçim adamdır, en savaşçı toplumları dize getiren, Pyrrhus'u İtal-*

Porcius Cato büstü

Özellikle namus konularında ileri geri konuşmak insanlıktan çıkmaktan başka bir anlama gelmez. Kendini bilmeyen bir kişi birinin bacağını çekiştirmeye başladığında ya sözü onun ağzına kapamak ya da oradan çekip gitmek düşer bize. Zayıf insanlar kendi zayıflıklarını unutmak ve unutturmak için başkalarının zayıflıklarını vitrine çıkarmak isterler. Özellikle kendilerini başarısız gören insanlar başarılı insanları küçük düşürmek için ellerinden geleni yaparlar. Bu sinsiler kişiliklerindeki zayıflıklar nedeniyle son derece korkaktırlar.

ya'dan çıkaran ve Romalıların en büyüğü olan bu adam şu bir karış toprağı ekip biçsin, üç büyük zafer kazanmış olarak böylesine yoksul bir evde otursun, anlaşılır gibi değil.'" Bir gün Samnitlerin elçileri Curius'la görüşmeye gelmişler. Onu mutfağında bulmuşlar: oturmuş bayır turpu pişiriyormuş. Elçiler Curius'a yüklüce altın vermek istiyorlarmış. Curius onlara şu yanıtı vermiş: *"Böylesine bir yemekle yetinebilen birinin altına gereksinimi olmaz."* Eklemiş: *"Ben altına sahip olmayı değil altına sahip olanları yenmeyi severim."*

Bir takım rezil herifler sırf Roma'da bir tane bile namuslu adam kalmasın diye Curius'u kim bilir nelerle suçlamış, kim bilir ona ne çamurlar atmışlardır. Ona Samnitlerin casusu demişlerdir belki de. Bilemiyoruz. Roma kentinin üç yüz elli hamamında gece gündüz keyif çatanlar sinsice planlarla onun kuyusunu kazmak istemişlerdir. Bayır turpuyla beslenen adama diş geçirememişlerdir gene de. Öyle olsaydı adı bugüne kalır mıydı? Ne yapsak ne etsek diye düşünmüşlerdir, belki de ona şöyle bir şey söylemişlerdir: *"Curius sen bundan altmış yıl kadar önce falancanın beş bin lirasını cebe indirmedin mi?"* Curius baştan ne döndüğünü anlayamamış, önce biraz düşünmüş sonra kahkahalarla gülmüştür. *"Hadi oradan, sizin dişleriniz bana geçmez, yürüyün yolunuza"* demiştir. Ben yakınlarıma ve bütün sevdiklerime her zaman şunu söylemeye çalışmışımdır: İnsan olmanın ve kendini insana adamanın yolu taşlıdır dikenlidir inişli çıkışlıdır. Kolay yollardan ancak küçük çıkarlara gidilebilir. Kolay yollara girdiysen geriye dönemezsin. Kullanılırsın. Ya utanırsın ya da utanmaz olursun. İkisi de hoş değildir. *"Dar kapıdan geçmeye çalışın, çünkü geniş kapıdan geçenler çoktur"* diye boşuna yazmadı kitaplar. Sakın elinizde kanıt olmadan birilerini suçlamaya kalkmayın, düpedüz küçük düşersiniz.

ÜTOPYACI PORTRELERİ

OWEN

Yalçın Küçük

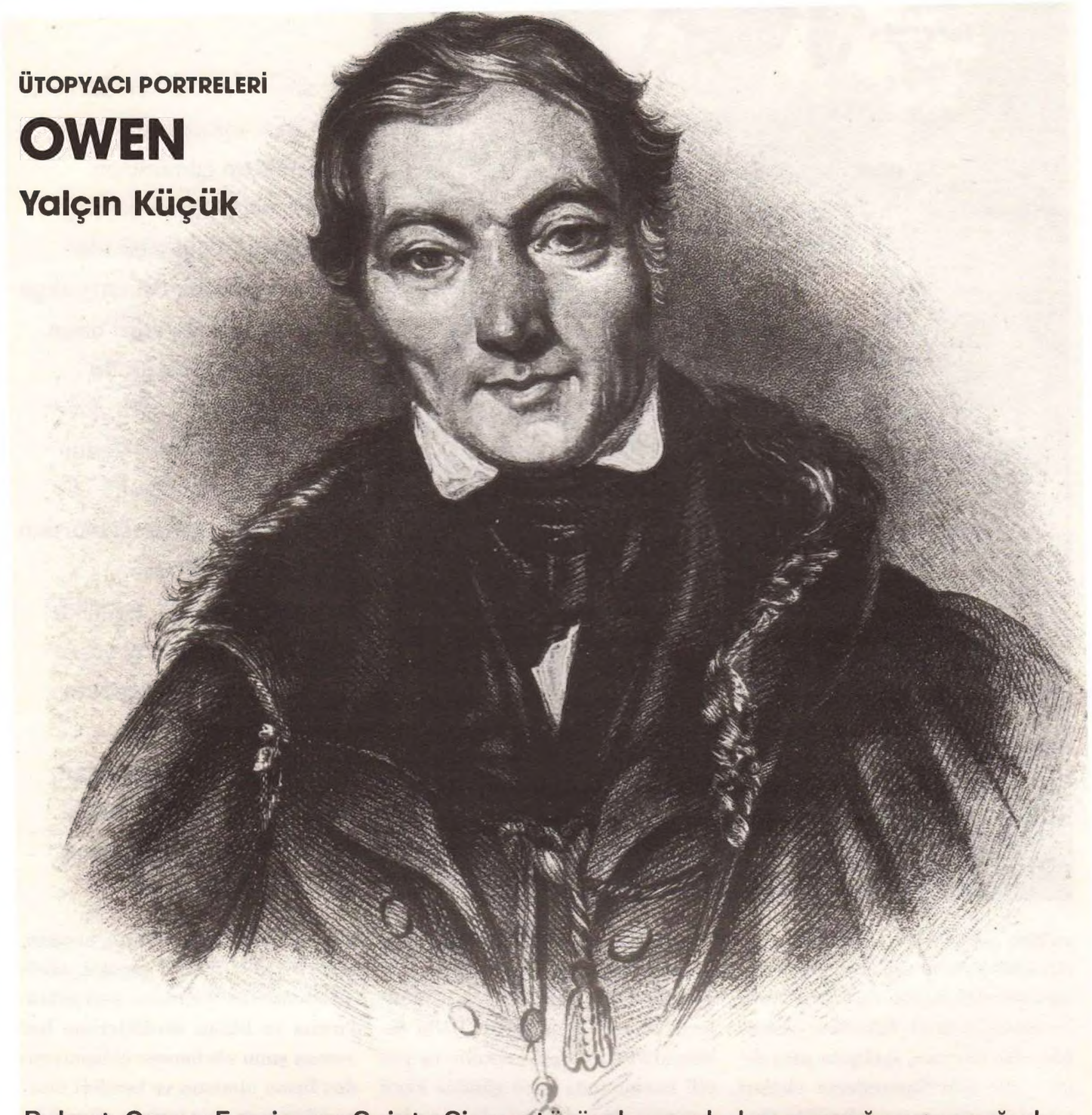

Robert Owen, Fourier ve Saint- Simon türünden aydınlanma çağının çocuğudur; aydınlanma akımının belli çizgilerini net bir biçimde taşıyor: Toplumsal kurumlar, aklın süzgecine dayanabildikleri ölçüde var olabiliyorlar. Owen'da bu çizgi mantıki ucuna kadar uzanıyor; aklının peşine takılmış giden bir gövdeye benziyor. Tarihi, sınıfları, birikimi, kalıtımı kabul etmiyor; mevcut düzenin bozukluklarını anlatmaya ve yeni düzenin üstünlüklerini göstermeye önem veriyor. Modern bilimin deneyciliğini de mantıki sonuçlarına vardırarak, insanın kendisi değil çevresi tarafından yaratıldığını düşünerek, çevre değiştikçe, insanın da değişeceğini bütün sosyal önerilerinin temeli yapıyor.

Büyük Britanya Adası'nda Galler Bölgesi'nde 1771 yılında, saraç ve aynı zamanda kasabanın posta işlerini üstlenmiş bir babanın oğlu olarak dünyaya gelen Robert Owen yedi yaşında okuduğu okulda öğretmeninden öğreneceğinin kalmadığına karar vererek öğretmeninin yardımcılığını üstlendi. 10 yaşında ise doğduğu Newton kasabasında yapacağının kalmadığını anlayan Owen, ailesini ikna ederek evini bıraktı, Londra'da iş aramaya çıktı. 87 yıllık yaşamının bundan sonraki 77 yılını hep arayarak ve mücadele ederek geçirdi, 20 yaşına gelmeden önce zamanın en modern ve 500 işçi çalıştıran fabrikasına, yönetici oldu, hem işçilere kendisini sevdirdi ve hem de fabrikanın kârını arttırdı. Sosyalizmin kurucuları arasında sayılan ütopyacılar içinde zenginliğe ve dünya ölçüsünde üne yalnızca Robert Owen ulaştı. Aklını ve enerjisini, kapitalizmi reforme etmeye ve böylece daha insani bir yüze kavuşturmaya ayırdığı sürece, prenslerin ve devlet adamlarının ziyareti ve övgüsüyle karşılaştı; ancak burada durmayarak, özel mülkiyetin olmadığı planlı insan çevreleri önermeye ve yaratmaya kalkınca, yalnız kaldı, hücumlarla karşılaştı ve alay konusu oldu.

Karl Marx ve Frederich Engels, Owen'ı diğer ütopyacılardan ayrı bir yere koydular. Marx, Artık Değer Kuramları'nda, Ricardo iktisatına muhalefet ile ilgili bölümü 'siyasal iktisatın Ricardo'cu döneminde, antitez, komünizm (Owen) ve sosyalizm (Fourier, Saint-Simon, sonuncusu yalnızca başlangıçtadır,)'de ortaya çıkar' değerlendirmesiyle başlatıyor. (Theories of Surplus Value, C.III, s.238) Marx, Owen'ın ütopyasının komünist olduğunu belirtirken, Engels de Owen'ın komünizminin iş temeline, business foundation, dayandığını ve bir tür ticari hesaptan, commercial calculation, çıktığını vurgulamak gereğini duyuyor. Owen'ın ütopyası olan Kooperatif Topluluklar için, 'gelecek için kesinleşmiş plan'ında, ayrıntıların teknik tasarımı öylesine bir pratik bilgiyle yapılmış ki, -master planı, cephe ve yan ile kuş bakışı tasarımları, hepsi dahil- toplumsal reformda Owen yöntemi bir kez kabul edilince, ayrıntıların gerçekleştirilmiş düzenlemesine, pratik açıdan söylenecek pek az kalıyor diye yazıyor. (F. Engels, Socialism: Utopian and Scientific, Selected Work, s. 408) Ayrıca her ikisi de, yazılarında geçerken değinirken, Owen'ın kişiliğini övmekten geri kalmıyorlar. Engels, 'harikulade denebilecek çocuksu basitlikle bir karaktere sahip ve aynı zamanda, insanoğlunun pek az doğuştan liderlerinden birisi' olarak nitelediği Owen'ı, Marx'ın, 1851 yılında Owen'ın sekseninci yaş gününü kutlamak için yapılan bin kişinin katıldığı toplantıda görmüş olduğu anlaşılıyor. Marx, buradaki izlenimlerini 21 Mayıs 1851 tarihli mektubunda Engels'e, sabit düşüncelerine karşın 'şakacı ve sevimli bir ihtiyar' olarak aktarıyor.

Yöneticileri İkna Etmek

Robert Owen, Fourier ve Saint- Simon türünden aydınlanma çağının çocuğudur; aydınlanma akımının belli çizgilerini net bir biçimde taşıyor: Toplumsal kurumlar, aklın süzgecine dayanabildikleri ölçüde var olabiliyorlar. Owen'da bu çizgi mantıki ucuna kadar uzanıyor; aklının peşine takılmış giden bir gövdeye benziyor. Tarihi, sınıfları, birikimi, kalıtımı kabul etmiyor; mevcut düzenin bozukluklarını anlatmaya ve yeni düzenin üstünlüklerini göstermeye önem veriyor. Modern bilimin deneyciliğini de mantıki sonuçlarına vardırarak, insanın kendisi değil çevresi tarafından yaratıldığını düşünerek, çevre değiştikçe, insanın da değişeceğini bütün sosyal önerilerinin temeli yapıyor.

Sınıfların varlığını ve sınıf kavgasını

Owen yaşadığı çağın kendisi türünden aydınlar ve daha geniş bir anlamda orta tabakalar tarafından kurtarılabileceğine inanıyor; çünkü onlar anlayabilecekler. Ancak aydınların ve geniş orta tabakaların yardımıyla yöneticiler ikna edilebilecek. Dolayısıyla Owen, sonunda, diğer ütopyacılardan ayrılmıyor: bir yandan, düşünceleri için uygun bir kamu oyu yaratmaya çalışırken, hep yöneticileri ikna etmeye özen gösteriyor.

Nev Lanark

kabul etmeyen birisi için şu soru ortaya çıkıyor: Mevcut düzenin kötülükleri ile gelecek dünyanın planı kimlere gösterilecek, kimlere anlatılacak? Aklı rehber kabul eden Owen için, bu sorunun bir tek cevabı var: Anlayabileceklere. Aydınlanma çağının bir çocuğu, birikimi, sınıfları ve kalıtımın etkisini küçümseyen bir ütopyacı için, fakirlerin ve işçilerin, ne içinde yaşadıkları günlerin kötülüklerini ne de Owen'ın geleceğe ait planlarını anlamaları mümkün. Bu nedenle, Owen, diğer ütopyacıların tüm toplumu kurtarma projelerine karşın ve ancak öneriler çağının sonlarına doğru yalnızca işçi sınıfını kurtarmak öne çıkmasına karşın, hiçbir zaman bunu, işçilerle beraber yapmayı düşünmüyor. Owen yaşadığı çağın kendisi türünden aydınlar ve daha geniş bir anlamda orta tabakalar tarafından kurtarılabileceğine inanıyor; çünkü onlar anlayabilecekler. Ancak aydınların ve geniş orta tabakaların yardımıyla yöneticiler ikna edilebilecek. Dolayısıyla Owen, sonunda, diğer ütopyacılardan ayrılmıyor: bir yandan, düşünceleri için uygun bir kamu oyu yaratmaya çalışırken, hep yöneticileri ikna etmeye özen gösteriyor.

Owen, Fransa'ya gittiği zaman kısa zaman sonra imparator olabilecek prenslerle, Amerika Birleşik Devletleri'ni ziyaret ettiğinde de görevde ya da ayrılmış devlet başkanlarıyla görüşüyor. Ancak yaşamının ileri ve ütopyacı olarak kariyerinin sonlarına doğru, 1830 yıllarına doğru, anlatmaya ve ikna etmeye önem verdiği bütün çevreler Owen'ın projelerine sırt çevirince, Owen işçilere dönmeye ve bütün çabasını işçileri uyandırmaya adıyor. Burada da, işçilerin yaptığı pratik eylemlere ve 1830 yıllarında İngiltere'yi etkisi altına alan ve ilk büyük örgütlü işçi hareketi sayılan Chartist Hareketi'ne katılmıyor, uzak duruyor.

New Lanark'da · İnsancıl Çalışma Düzeni

Robert Owen'ın bütün ütopyacılardan daha çok etkili olması, hepsinden daha çok bir pratisyen yanı olmasından ve radikalizmi ile zenginliğinin aynı yönde artması sonu-

cunda edindiği serveti ve ünü, giderek komünizme kayan ütopyalarını gerçekleştirmek için kullanmasından ileri geliyor. Henüz 19 yaşında 560 işçi çalıştıran Drinkwater tesisinin başına geçmeyi büyük bir cüretle istemesi, patronun kabul etmesi, kısa zamanda edindiği başarı ve anlaşmazlığa düşerek ayrıldığı patrona zarar vermemeye özen göstermesi, Robert'e kısa zamanda ve Büyük Britanya ölçeğinde ün getiriyor. Bir iş gezisi için İskoçya'ya giderken zamanın en büyük zenginlerinden David Dale'in kızıyla tanışıyor; David Dale'i büyük New Lanark tesislerini, kendisine satmaya ve ayrıca kendisini damatlığa kabul etmeye ikna ediyor. New Lanark'ta uygulamaya koyduğu sistem, Owen'a dünya ölçüsünde ün sağlıyor; burası, daha sonra çar olacak Arşidük Nikola dahil zamanın ünlü-ünsüz yeniliğe ve başarıya eğilimli herkesin ziyaret ettiği bir yer oluyor.

Owen, Fransa'ya gittiği zaman kısa zaman sonra imparator olabilecek prenslerle, Amerika Birleşik Devletleri'ni ziyaret ettiğinde de görevde ya da ayrılmış devlet başkanlarıyla görüşüyor. Ancak yaşamının ileri ve ütopyacı olarak kariyerinin sonlarına doğru, 1830 yıllarına doğru, anlatmaya ve ikna etmeye önem verdiği bütün çevreler Owen'ın projelerine sırt çevirince, Owen işçilere dönmeye ve bütün çabasını işçileri uyandırmaya adıyor.

Robert Owen, içinde yetiştiği İngiltere'de on dokuzuncu yüzyılda da bütün şiddetiyle işleyen Fakir Yasaları'na ve bundan kaynaklanan işlik, workhouse, sistemine ve bu sistemin insan onuruna aykırı işleyişine tepki duyuyor. New Lanark yönetimini eline alır almaz, ilk önce daha insancıl bir 'işlik' kurmaya çalışıyor. İşliklerde en çok, çocuk işçiler sömürüldüğü için, New Lanark'a işliklerden çocuk işçi almayı, on yaşından küçük çocukları çalıştırmayı yasaklıyor ve bütün İngiltere'de 14 saatin üstünde olan çalışma süresini, kuşkusuz büyükler için, 10 saat 30 dakikaya indiriyor. Owen, deneyci yapısının gereği, işçilerini, sarhoş ve sabıkalılardan seçiyor, işçi evlerinin temizliğini denetleyecek ekipler kuruyor. Cezalandırmayı ve ödüllendirmeyi sevmeyen yapısı gereği, fabrikalarda çalışan ve okuma-yazma bilmeyen işçile-

Owen'ın ütopyasına göre köy tasarımı.

Robert Owen, içinde yetiştiği İngiltere'de on dokuzuncu yüzyılda da bütün şiddetiyle işleyen Fakir Yasaları'na ve bundan kaynaklanan işlik, workhouse, sistemine ve bu sistemin insan onuruna aykırı işleyişine tepki duyuyor. New Lanark yönetimini eline alır almaz, ilk önce daha insancıl bir 'işlik' kurmaya çalışıyor. İşliklerde en çok, çocuk işçiler sömürüldüğü için, New Lanark'a işliklerden çocuk işçi almayı, on yaşından küçük çocukları çalıştırmayı yasaklıyor ve bütün İngiltere'de 14 saatin üstünde olan çalışma süresini, kuşkusuz büyükler için, 10 saat 30 dakikaya indiriyor.

rin, çalışmalarını ayarlayabilmeleri için, yanlarına yavaş ya da hızlı çalıştıklarını gösteren renkli tahtalar koyuyor. Bunun dışında, İngiltere'de ve dünya'da ilk kez, ana okulu, New Lanark'ta açılıyor. Önce iki yaşındaki çocuklar ve daha sonra ailelerin isteği üzerine bir yaşındaki işçi çocukları, anne ve babaları işte iken ana okullarında eğitiliyorlar. Owen, oyuna ve dansa önem veriyor, çocuklar evlerine dönmek istemiyor.

Owen sisteminin çalıştığı çabuk ortaya çıkıyor. New Lanark'ta meyhaneler kapanıyor, kavga ve sürtüşme olmuyor ve daha önemlisi tesisler kâr getiriyor. Owen, New Lanark tesislerini satın almak için para yatırmaya ikna ettiği sermayedarlarına, temettülerini aksatmadan ödüyor.

"Yeni Bir Toplum Görüşü"

Fakat Owen burada durmuyor; aklının izinde yürüyor. Verimliliğinin artmasıyla, New Lanark'ta çalışanlarla, elli yıl öncesine göre daha fazla insanın iş bulup beslenme olanağı varken, bütün başarılara rağmen, sistemini geliştirmeyi, dağıttığı kârda buluyor ve buradan özel mülkiyete karşı cephe almaya başlıyor. New Lanark'taki reformlarından sonra, Owen Yeni Bir Toplum Görüş'üne ulaşıyor ve 1813 yılında bu adla ilk kitabını, A New View of Society, çıkarıyor. Bundan sonra Owen, hızla komünizme kayarken, servetini ve ününü kaybetmeye başlıyor; önce İngiltere'de, şimdiye kadar kendisine açık olan kapılar, bir bir kapanıyor.

Bütün ütopyacılar ve bu arada Owen da yenilginin ve hayal kırıklığının ürünüdür; Napoleon ablukasının sona ermesinden sonra 1815 yılında İngiltere'nin içine düştüğü ekonomik bunalım, bütün iktisatçıları ve aydınları etkiliyor. Owen, karşılaşılan satış bunalımını, artık gözle görülen sanayi devriminin verimliliğin artmasına karşın bir yandan üretilenin satılmamasını ve diğer yandan da işsizliğin ve dolayısıyla fakirliğin artmasını mevcut sisteme ve bu arada İngiltere'de fakirlerin kullanılmamasına, yeteri kadar iş verilmemesine bağlıyor. Owen bu görüşlerini, Cantenbury Piskoposu'nun başkanlığında kurulan, Commitee for the Relief of Manufacturing Poor, İmalat Kesimindeki Fakirlere Yardım Komitesi'ne sunuyor. Fakat ayrıntıyı, proje ve plan yapmayı hiç ihmal etmeyen Owen, Komite'nin önüne bir 'Plan' ile geliyor. Bu 'Plan' önce bu Komiteyi, daha sonra havale edildiği Fakir Yasaları üzerinde çalışan özel komisyonu şaşırtıyor; bu özel komisyon, bütün ününe karşın, Owen'ı dinlemiyor, atlatıyor. Owen, fakirlerin, şimdiki ilişkilerde değil, yeni bir plana göre yaratılacak Cooperative Community'lerde, Kooperatif Toplumlar olarak örgütlenmesini öneriyor.

Kooperatif adını kullanmakla birlikte Owen'ın önerdiği kare biçimindeki köy toplumlarında özel mülkiyet bulunmuyor. Ortaklaşa çalışma ve herkesin köyün ortak deposundan ihtiyacı için istediği ölçüde yararlanma ilkeleri, Owen'ın Planı'nın temelini meydana getiriyor. Karenin ortasında komünal mutfak, yemekhane ve benzeri yapılar, yer alıyor. Plan'da bu binaların yanında çocuklar için yerler ve bunun dışında konuklar için ayrılan lojmanlar da dahil bütün kullanım alanları ve ailelerin büyüklükleri, çocukların kaç yaşında ailelerinden alınacağı türünden birlikte yaşamın tüm bölümleri titiz bir ayrıntıyla işleniyor. Owen, her köy topluluğunun kaç kişiden oluşacağını da kararlaştırıyor; ayrıca bir fizibilite çalışması yaparak gerekli finansmanı gösteriyor ve bunun Fakir Yasaları'nın gerektirdiği harcamalardan daha fazla olmayacağını ekliyor.

Plan'ının açıklanmasıyla birlikte kendisine sırt çevrilmesi, Owen'ı yolundan çevirmiyor. Planı'nı açıklayacak toplantılar yapıyor ve buna zamanın en ünlü iktisatçısı Ricardo'yu çağırıyor. Robert

Owen, Plan'ına karşı ilgisizliği, yetkililer üzerinde Robert Malthus'un etkisine bağlayarak hem Malthus'a karşı bir kampanyayı başlatıyor ve hem de dine karşı tutumunu daha da serleştiriyor. Kampanyasını gazeteler yoluyla da destekliyor. Owen'ın henüz tümden erimemiş ünü ve daha önemlisi görüşlerini yazan gazetelerin her sayısından 30 bin kadar alarak dağıtması nedeniyle, bir süre gazetelerde sesini duyurabiliyor. Fakat sonunda Plan'ını Hükümet'in uygulamayacağını anlamakta gecikmiyor.

ABD'de Yeni Ahenk Arayışı

Bu durumda Plan'ını gerçekleştirmek Owen'a düşüyor; 1825 yılında Amerika Birleşik Devletleri'nde İndiana Eyaleti'nde bir tarikata ait bir köyü satın alıyor. Adını, beklenebileceği gibi, New Harmony, Yeni Ahenk'e çevirerek, ortak mülkiyete dayalı Cooperative Community'sini uygulamaya başlıyor. Kısa bir süre başarılı oluyor; 1826 yılında, Amerika Birleşik Devletleri'nin bağımsızlığının elli birinci yıl dönümü 4 Temmuz gününde, Declaration of Mental Independence'i, Akli Bağımsızlık Bildirgesi'ni ilan ediyor. Başarılarından güven ve coşku duyan Fransız ihtilalcileri türünden, artık kurduğu yeni dünyada, takvimi de bu tarihten başlatıyor ve 1826 yılına Akli Bağımsızlığın İlk Yılı adını veriyor.

Owen, ütopya ile gerçekliği, hiçbir zaman birbirinden ayırmıyor. New Harmony'de yaşayanlara tek tip elbise çizerken, başında bulunmadığı sürece bu projesinin de sonunun geldiğini anlamakta gecikmiyor. İngiltere'ye dönünce artık yalnızca işçileri ikna edebileceğini düşünüyor. 1830 yıllarına doğru ve bundan sonra Owen'ın tek muhatabı işçiler oluyor. Owen, 1830 yılında emek-değer kuramını pratiğe geçirmeyi deniyor; Labor Exchanges, Emek Piyasaları'nı kuruyor. Robert Owen'ın kurduğu piyasalarda değişim yalnızca mallar içindeki işgücü miktarı ve saat cinsinden hesaplanarak yapılıyor. Önce Londra, daha sonra Liverpool ve Birmingham'da kurulan ve Owen'ın emekçiler arasında yaratmış olduğu güvenden destek alan bu proje de bir süre başarıyla çalıştıktan sonra, Emek Piyasaları'na kaliteli mal gelmediği gerekçesiyle dağılıyor.

Fakat Owen'ın işçileri ikna etmek için, yöneticilere ayırdığı kadar zaman ayırmadığı anlaşılıyor. Bunda, M. Beer'in şu değerlendirmesi etkin olmalıdır: 'Emekçi kitleler içindeki tüm propaganda çabalarına karşın bir demokrat değildi. Hep onlarla beraberdi, hiçbir zaman onların bir parçası olmadı. Emekçilerin, kendisini feda eden babası ve öğretmeni, son sözü söyleyen danışmanı ve lideri olabilirdi fakat hiçbir zaman, primus inter pares, eşitler arasında birinci olamazdı'. (M. Beer, A History of British Socialism, C.I, London, 1919-1953, s.162) 1834 yılında tüm kitle hareketlerinden çekildi. Ölümünden bir yıl önce, 1857 yılında, otobiyografisini yayınladı.

Ana Okullarından başka kooperatif hareketinin de kurucusu olarak biliniyor. Bunun dışında 'sosyalist' sözcüğünün bugünkü anlamda kullanılması, Owen'a bağlıdır; Fransızların, bu sözcüğün ilk kez 1830 yıllarında Pierre Leroux tarafından kullanıldığını ileri sürmelerine karşın ilk kullanılışının Owen'cı Cooperative -Magazin'in Kasım 1827 sayısında ve dipnotta olduğu kesindir.

Owen'ın dört oğlu da Amerikan yurttaşı oldular. En büyük oğlu, 1844-47 yıllarında Kongre üyeliği yaptı ve 1971 yılında doların devalüasyonu kararlarının alındığı Smithsonian Institutian'un kurulması için yasa çıkmasına ön ayak olmasının yanında, ücretsiz okullar ve boşanmanın kolaylaşması yönünde çalıştı.

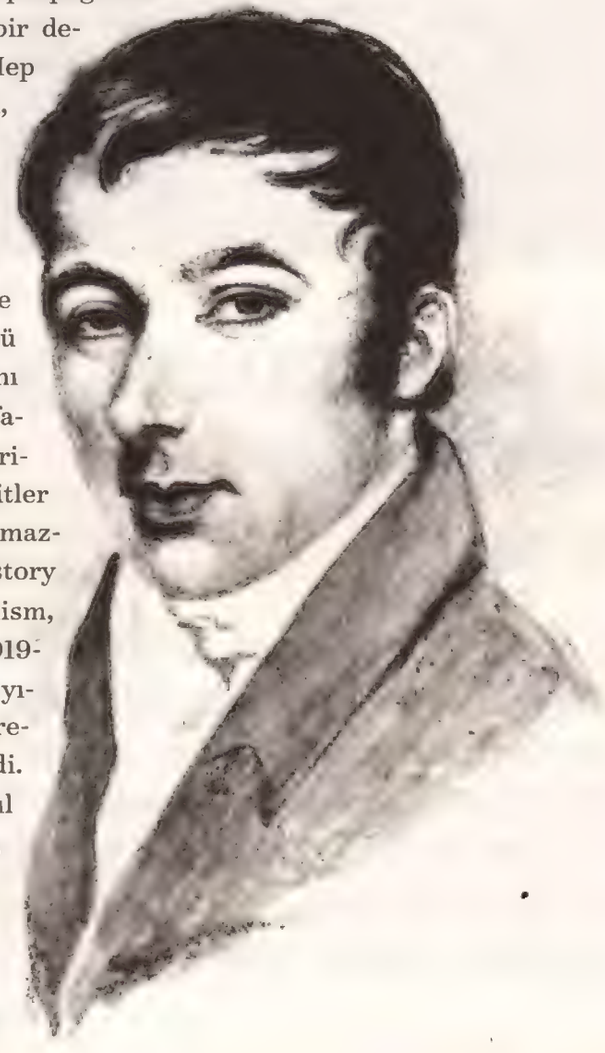

İLK MİMARLIK TARİHÇİLERİNDEN AFİFE BATUR

Dilek Alp

Afife Batur, İTÜ Mimarlık Fakültesi'nden 1959 yılında mezun oldu. Fakültede Mimarlık Tarihi Kürsüsünde asistan olarak başladığı akademik kariyerinde "Osmanlı Camilerinde Kemer/ Strüktür-Biçim İlişkisi Üzerine Bir Deneme (1300-1730)" konulu tezi ile doktor, "Osmanlı Camilerinde Eğrisel Örtüler/ Strüktür-Biçim İlişkisi" başlıklı tezi ile doçent ve "İstanbul Metrosu ve Tüp Geçişi Güzergâh Bölgelerinin Arkeolojik ve Mimari Etüdü" konulu araştırması ile profesör unvanlarını aldı.

Çiçekleri düşünen yok!
Balıkları düşünen yok! İnanmak
isteyen yok,
Bahçe ölüyor!

Füruğ Ferruhzad

"Mimarlık ve Kadın Kimliği" adlı kitabı incelerken, kadın mimarlar için cinsiyetçiliği doruk noktada yaşadığımız meslek alanımızda, bu serüveni başka gözlerden de okudum. Burnumun direği sızladı denir ya, öyle... Bir mesleği icra edebilmek için her alanda savaş vermekti aslında sabırla yaptığımız. Her çıkış aslında devrim niteliği taşıyan bir adım kadınlara göre. Erkek egemen mimarlıkta kadın dokunuşunun büyüsel gücü toplumu hep korkuttu yüzyıllar boyunca, diğer mesleklerde olduğu gibi. 2014 yılı Nisan ayında "İstanbul'da Art Nouveau Mimarlığı" Konferansında Afife Batur'u dinleme şansım oldu. Mesleğinde seçkin oluşu, kadın oluşu ve ani çıkışlarının ruhumu ateşlemesi unutulmazdı. "Art Nouveau" akımının Osmanlı'dan günümüze yansımasını anlatırken tarih dersinin yanında muazzam bir felsefe yarattı hafızalarımızda. Zarif dekoratif süslemelerin ön plana çıktığı, kıvrımların ve bitkisel desenlerin kullanıldığı bir sanat akımı değildi sadece Art Nouveau; tarihsel bir süreçti, belki bir kasırga... Çünkü farklı bir dokuya sahip, burjuva tarzı, dediğimiz mekânlar oluşurken kadınlar da toplumda ön plana çıkmaya başlamışlardı.

Afife Batur, İTÜ Mimarlık Fakültesi'nden 1959 yılında mezun oldu. Fakültede Mimarlık Tarihi Kürsüsünde asistan olarak başladığı akademik kariyerinde "Osmanlı Camilerinde Kemer/ Strüktür-Biçim İlişkisi Üzerine Bir Deneme (1300-1730)" konulu tezi ile doktor, "Osmanlı Camilerinde Eğrisel Örtüler/ Strüktür-Biçim İlişkisi" başlıklı tezi ile doçent ve "İstanbul Metrosu ve Tüp Geçişi Güzergâh Bölgelerinin Arkeolojik ve Mimari Etüdü" konulu araştırması ile profesör unvanlarını aldı. Mesleki konuda sayısız kaynak kitapları basıldı. Her zaman öğrencileri ile birlikteydi; çalışmayı, okumayı, araştırmayı ve yazmayı hiç bırakmadı. Öğrencilerinin bakış açılarını anlamaya çalışır, geniş pencereden bakmaları için yaratıcı fikirler sunardı. "Kurumsal Mimarlık" kavramını oturtmuş, "Yerel Mimari" konusunda çığır açmıştı. Yaptığı araştırmalarla Art Nouveau, Ampir, neo-klasik, neo-barok gibi birçok mimari stili ülkemiz üniversitelerinin literatürüne kattı. Geçmişi çok iyi bilen fakat günümüzün mimari stilleriyle bağ kurabilen nadir mimarlarımızdandır. Eserleri, mimari alanda geleceğe yön verecektir.

Geç Dönem Osmanlı Mimarisi Araştırmaları

İTÜ Mimarlık Tarihi kürsüsünün kurulması için çaba göstermiş, bu alandaki katkısıyla kendi döneminde yeni bir stil yaratmıştır. Usta mimar Doğan Kuban ekolü ile mimari stil anlayışının bağdaşması ülkemize çok sayıda unutulmaz eser kazandırılmasında verimli çalışmalara zemin hazırlamıştır. Araştırmaları ve felsefi yaklaşımları ile "biçimler tarihinin" ötesinde daha derin ve daha geniş bir perspektif sunmuştur. O döneme dek üniversitelerde mimarlık tarihi eğitimi veriliyordu; ama okutulanlar ağırlıklı olarak biçime, biçim analizine ve sınıflandırmasına yönelikti. Toplumsal bağlamda değerlendirilmesi, düşünsel akımlar bağlamında öneriler getirilmesi ve onlara sosyokültürel bir içerik kazandırması bu döneme denk gelmiş ve Afife Batur tarafından ekol haline getirilmiştir. Yaptığı araştırmalar sırasında onu en çok şaşırtan şey, İstanbul'u oluşturan mimari birikimin neredeyse yarısını oluşturan 18. ve 19. Yüzyılda inşa edilen yapıların yok sayılmasıydı. Buna "Dejenerasyon" diyordu kısaca. Ama "dejenere olmak" için bile bir felsefi dayanak lazımdı. Bu hiçbir zaman gereğince düşünülmemişti. Afife Batur, o dönemin mimarisini strüktürel anlamda çözümleme çabasındaydı. Daha önce kimse tarafından bu konuyla ilgili bir çalışma yapılmamıştı. Bu eksiği kapatmak için "Geç Dönem Osmanlı Mimarlığı" üzerine çalışmalar yapmaya başladı. İlk çalışmasını, "yozlaşma sisteminin" izlerinin görülmeye başlandığı Lale Devri üzerine yaptığı sıralarda, İstanbul'a Amerikalı bir hoca gelmiş, Batur onun asistanlığını yapmaya başlamıştı. İstanbul'un Antik dönemden, günümüze dek uzanan tarihi yapılarını incelerken Beşiktaş'taki Şeyh Zafir Türbesi dikkatini çekti. Sonra İstanbul'daki 8-10 tane Art Nouveau yapıyı tanıtan ilk derlemelerini yaptı. Bu adım onu Art Nouveau'ya yöneltti. Böylece Lale Devri üzerinde çalışmakta olduğu sırada dikkati Art Nouveau'ya sıçradı. Art Nouveau'nun, Osmanlı mimarlığının geç dönemiyle olan tarihsel bağlarını araştırmaya girişti. Art Nouveau'nun her ülkede kendine özgü bir model ortaya çıkardığını ve İstanbul'un da değişken bir modeli olduğunu fark etti. O modelin Osmanlı geç dönem mimarisi ile olan bağlarını birer birer keşfetmeye girişti.

Afife Batur, Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi yayına hazırlanırken yayın kurulunda 170'den

fazla madde yazdı. Bu çalışma onun için verimli bir yol oldu.

Ömrünün sonuna kadar mimar Doğan Kuban'ın manevi asistanlığını yaptı. Bir dönem Mimar Paolo Verzone ile İtalya'da beraber çalıştılar. Batur, onun kurucusu olduğu Politecnico di Torino'da çalıştı.

Mimarlık Tarihçisi

Ona göre, mimar olan mimarlık tarihçileri sadece biçimsel kurguya değil, strüktürel kurguya, inşai kurguya hatta maliyet, mal sahibi-mimar ilişkisini, kent-yapı ilişkisini göz önünde bulundurarak çok mimari yapıtı bağlantılı bir yaklaşımla incelerlerdi. Mimarın ilişkide olduğu çoğul ortamın bir ürünü olarak bakarlardı mimari yapıta. "Tarihçinin bakışı da çok önemliydi ama mimar olmadan tarihçi perspektifi ile bakıldığında, tarihi olguların perspektifine çekiliyordu: Şehircilik, arsa sorunları, topografyası, zeminin sağlamlığı vb. Mimar-tarihçinin bakışı daha bir farklıdır" diyordu her zaman. Ona göre, mimarlık tarihinin önemli bir evrim modeli vardı. İlk insanların yerleşme modellerinden başlayarak günümüze kadar süren evrilmeyi incelediğiniz zaman; bir yapının tasarımının, inşasının, anlatılmasının ve kurgusunun kendi içinde geçirdiği evreleri öğrenebileceğimiz ve o kurgu sistematiğinin bizim kurgu sistematiğimizi de zenginleştireceği bir modeldi bu. Diyelim ki Mimar Sinan geldi Ayasofya'yı gördü; bir mimarlık tarihi dersiydi onun için besbelli. Ya da öteki kiliseleri gördü; bir mimar olarak istediği kadar dindar olsun, kiliselerden çok şeyler öğrenmiştir. Bir mimar olup da Küçük Ayasofya'nın strüktürünü anlamaya çalışmamış birisi kalkıp Selimiye'yi yapamazdı. Mimar durup dururken 6-8 destekli bina yapayım demez. Denemeye girişir ama o girişimin bir uyarıcısı vardır. Sonra ona yapının eksiklerinin tamamlanması duygusu hakim olur. Bir uyarandır o, ilham kaynağıdır.

Cumhuriyet dönemi mimarisi, Osmanlı mimarlığından kopuk bir mimari değildir. 1914'de bina yapanlar, 1920'de de 1925'de de bina yaptılar. Mimarlık öyle bir şey ki, sadece bize özgü değil, devingendir ve icat etmeye, kendini yenilemeye yatkındır veya mecburdur. Hiçbir mimar kendinden önceki mimarı taklit etmeye girişmez. Her mimar kendinden öncekini bilmeyebilir, eserlerine, stiline yüzeyden bakıyor olabilir. Yine de yeni bir şeyler yapmak ister. Önemli ve büyük mimar dediğimiz kişiler kendinden öncekileri bilen ve onu aşması gerektiğinin bilincinde olan kişilerdir.

Cumhuriyet Kuşağı

Osmanlı Devleti'nin özellikle son dönemlerinde Osmanlı mimarisinde yabancı kökenli mimarlar ağırlıktaydı. Yavaş yavaş mühendishane ve sonra Sanayi-i Nefise Mektebi'nin kurulmasıyla 19. yüzyıl biterken Türkiyeli mimarlar da gün yüzüne çıkmaya başladılar. 1914'lere gelene kadar sağlam bir kadro vardı. Sadece mimari kadro değil, işçi ve usta kadrosu, kalfa kadrosu da çok sağlamdı. Bunların büyük çoğunluğu da Ermeni ve Rumdu.

Cumhuriyetin ilk yıllarında Ankara'daki yapılar inşa edilirken çok büyük usta ve kalfa sıkıntısı çekiliyordu. Yapı usta okullarının alelacele kurulmasının, geliştirilmesinin nedenlerinden biri budur. Mimar sayısı da çok azdı. Levantenler, yabancı mimarlar, Osmanlı devletinin sonu ile birlikte ülkelerine döndüklerinden veya İstanbul'da kalsalar bile Ankara'ya gitmediklerinden devlet mecburen Türk mimar çalıştırmak zorundaydı. Toplasan en fazla 10 tane mimar vardı, bu sayı yeni bir başkentin kuruluşu için yeterli sayılmazdı.

Mimarlık, ilginiz olsun ya da olmasın, hayatınızın merkezinde yer alan en etkin sanatlardan biridir. Uyuduğunuz, yemek yediğiniz, kitap okuduğunuz, müzik dinlediğiniz, film izlediğiniz, çalıştığınız kısacası gün içinde eylemde bulunduğunuz tüm mekânlar mimarlığın birer parçasıdır/ ürünüdür. Sokağa çıktığınızda bir yerden bir yere ulaşmak için bile yapılaşmış olan kentin bir parçasına tanıklık edersiniz. Mimarlık, deneyimlerken hepimizin bir o kadar içinde olduğu ancak tasarım sürecinde de bir o kadar dışında kaldığımız bir sanattır. Yapılaşmış ve yapılaşmakta olan kentlerde tasarımları hayata geçen, kentin geçmişini iyi anlamış, geleceği hakkında fikir sunabilecek mimarlar bu noktada çok önemlidirler. Afife Batur gibi mimarların tasarımında etkin yer aldıkları kentlerde yaşamak bir şanstır.

Afife Batur, Cumhuriyetin ilk kuşaklarındandır; işini toplumsal sorumlulukla yapan kuşaklardır onlar. 16 Aralık 2018'de dünyamızdan göçen Afife Batur yeri doldurulamayacak, çalışma anlayışı kolay kolay tekrar canlandırılamayacak değerlerimizden biriydi. Bıraktıkları kuşaktan kuşağa taşınacaktır. Ortaya koyduğu yapıtlar ile adını mimarlık tarihine yazdırmıştır. Umuyorum ki, mimarlığa kazandırdığı farklı bakış açısı ile özellikle kadınlara ilham vermeyi sürdürür ve hemcinslerinin bu meslekte artması için bir vesile olur...

BİR YABANCILAŞMA ÖYKÜSÜ:

"Yerüstünden İlaveler"

Fatih Mutlu, Yerüstünden İlaveler, Paris Yayınları, 2018

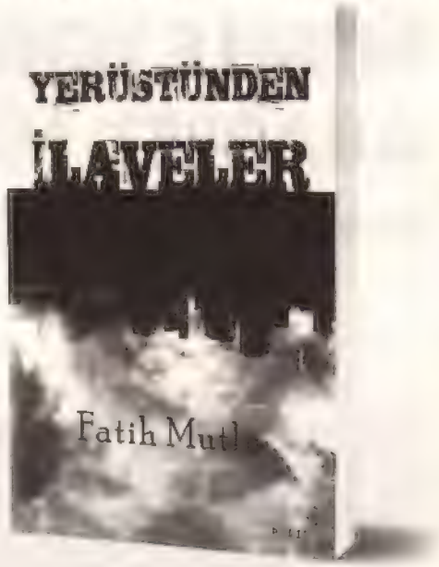

Fatih Mutlu... Evet, onu tanıyorum, çok değil, sadece sizler kadar... Beyoğlu'nda bir akşam vaktiydi... Yağmur inceden çiseliyordu ve kesinlikle aylardan kasımdı... Sadık Hoca'yla müdavimi olduğumuz Mephisto'nun kafeteryasında üçümüz yuvarlak bir masayı çevrelemiştik. Onlar dünyada üçümüzden başka kimse yokmuşçasına sohbet ediyorlar, ben elime aldığım Dergi'nin kasım sayısını yüzüme siper etmiş, sessizce onları izliyordum... Fatih Mutlu... Gözleri hangi renkteydi hatırlamıyorum. Esmer ve kemikli parmakları vardı. Masanın üzerinde duran tütünden biraz alıp arap kâğıdına sardı, sigarasından yükselen gri duman keskin kokusuyla birlikte atmosfere yayıldı. Dergimizin grafikeri olduğunu o vakit öğrendim. Görsel yaratıcılığı olan insanlar hep bende merak uyandırmıştır. Çantasını yavaşça açtı ve içinden ince bir kitap çıkartıp ön yaprağını imzaladı ve Sadık Hoca'ya uzattı. Kitabı onun yazdığını hemen anlayıverdim. Şaşkındım. Görsel farkındalığı gelişmiş olan insanların yazınsal üretimde bulunması görülmüş şey değildi... Kitabı açtım, sayfaları rastgele çevirmeye başladım ve o cümle, "Kadınlarda tarihsel bellek yoktur". Demek öyle bayım, dedim, benden çekeceğin var...

Dergimizin kıymetli grafikeri Fatih Mutlu'nun kısa süre önce Paris Yayınları'ndan çıkan "Yerüstünden İlaveler"i, üç bölümden oluşan, "yeraltı edebiyatı" türünde bir öykü kitabı. Kitap iki karakterden oluşuyor: Cinayete teşebbüsten hüküm giyen tekinsiz kahraman Volkan Gündüz ve bu kriminal eğilimleri olan adamı merakla yakından tanımak ve onunla ilgili haber yapmak isteyen bir gazeteci. Yerüstünden İlaveler, karakter çeşitliliğine rastlayacağımız, kahramanı bol bir kitap değil fakat yazarın karakter yaratmada oldukça başarılı olduğunu söyleyebiliriz. Volkan Gündüz, günlük yaşamda benzerine pek rastlanmayan daha doğrusu rastlamayı asla istemeyeceğimiz, nevi şahsına münhasır bir anti-kahraman. Tekinsiz, ağzı bozuk, anti-sosyal bir yalnızgezer. Kendine saplanıp kalmış bir yeraltı kaçığı. Toplumla bağlarını yitirmiş olan kahramanımız bulunduğu uzamda, ikinci bir kişinin varlığına tahammül edemeyecek kadar kendine vurgun. Dünya üzerindeki tüm insanları, sıkıcı, sığ ve yüzeysel buluyor. Toplumcu gerçekçilerin, insana duyduğu sevecenliğin izlerini Fatih Mutlu'nun kaleminde bulamayacaksınız.

Yüreğinde en ufak bir duygu kırıntısı bulunmayan karakterimiz zaman zaman okurda katılaşma eğilimi yaratıyor. "Yerüstünden İlaveler"de Turgenyev'in Babalar ve Oğullar'ından daha yüksek dozlarda nihilizm bekliyor okuyucuyu... Volkan Gündüz'ün en büyük serzenişi anlaşılamamak fakat o kadar karmaşık bir zihinsel yapısı var ki çevresindekilerin anlamaması olağan. Ama kitabın okurunun da onu bir çırpıda anlamasını beklemek kolay değil.

KADINLARIN TARİHSEL BELLEĞİ

Kitapta yer alan diğer anlatıcı, "cinayet işlemeye tutku duyan" ve bunu tam yedi kez denemesine rağmen her seferinde ıskalayan bu adamın cezaevi karalamalarını okuyunca ondan etkilenip haber konusu yapmak isteyen gazeteci. Bence o her postmodern romanda sıkça karşımıza çıkabilecek alelade bir karakter. Okuyucuyu korkutmayacak incelikte oluşuna aldanmayın. Her cümlesi üzerinde uzun uzun düşünmeyi gerektirecek nitelikte. Üzerine Chuck Palahniuk kokusu sinmiş her eseri yüz metre öteden tanırım ve işte bu da onlardan biri. Kastettiğim şey yazarın özgün olmadığı değil, kalemlerinin kardeş, algı düzenekleri birbirine çok yakın olduğunu söyleyebilirim. Kitabın adı her ne kadar "Yerüstünden İlaveler" de olsa Fatih Mutlu'nun kaleminin mürekkebinde yeraltı tadı var.

Toparlayacak olursak, kitap, sohbet havasında ilerleyen, ironi barındıran, güldürel öğelerin sıkça yer verildiği bir Fatih Mutlu denemesi olmuş. Algı dünyasının benzersizliği sebebiyle çoğumuzun ayrıksı ya da aykırı diye nitelendirebileceği bir karakter aracılığıyla ilişkileri, insan hallerini bambaşka bir gözle okuyucuya anlatmaya çalışıyor. Karakterimiz toplumla bağlarını yitirmiş, yabancılaşan karaktere biz de yabancılaşıyoruz. Bu toplu yabancılaşmadan gerçek yaşamdaki büyük yabancılaşmanın bir parçası oluşumuzu okuyoruz.

Kadınların ve feminizm savunucularının sıkça karikatürize edilişini pek hoşgörüyle karşılayamasak da, "Kadınlarda tarihsel bellek yoktur" ve benzeri cümleler üzerine dostça bir hatırlatmada bulunuyoruz: Feminizm akımı tersine kadının uygarlık tarihi boyunca ikincil konuma düşürülmesinin verdiği acıların birikimiyle bir tarihsel bellek ve özgürleşme arayışından doğmuştur. Kadınlar eğer tarihsel belleklerine kayıtsız kalsalardı sanıyorum Feminizm akımı doğmayacaktı. Yine de samimiyetle inanıyorum ki, bütün afra tafrasına rağmen Volkan Gündüz kadınları seviyor. Özellikle uzun siyah saçlı ve beyaz tenli olanları, onların omuz başlarından öpmeyi...

YEŞİM ZUHAL YOLCU

MESELE YENİ DEĞİL, ARABESK HİÇ DEĞİL -3-

Ekrem Ataer

Hiç unutmam rahmetli babaannem anlatmıştı. Ailenin yıllardır yaşadığı İstinye'deki yalıda Almanca bilen mürebbiye, kâhya ve kâtip, Fransızca bilenlerle değiştirilmiş. Aile efradının pratik yapabilmesi ve Fransızca öğrenmelerinin daha da hızlı ilerlemesi hedef alınmış. Modanın ve sanatın kalbinin attığı Paris tüm dünyada bir anlamda merkez güçtür. Bu rüzgâr yeni Cumhuriyet'te de kendini hayli hissettirmiş, bu kurgulu sosyal dönüşüm projesi toplumun bir kesimini dışa doğru büyüyen bir yumru haline getirirken, asıl önemli ve çoğunlukta olan kesim adeta içe dönük büyüme sağlamıştır.

İmparatorlukların çatırdayıp ulus devletlerin uyanışına akan süreçte kültür-sanat yapılanmaları, birçok coğrafyada öz değer arayışına yönelmişlerdir ve bu, yeniden inşayı hareketlendirmiştir. Doğal olarak Osmanlı'dan Türkiye Cumhuriyeti'ne akan coğrafya da bu süreçten etkilenmiştir. Bu etkileşim; dil, sanayi, ekonomi, tarım politikaları ve hatta Hilâfetin kaldırılması, Diyanet'in tesisi ve Kur'an çevirileri ile resmi din anlayışında da kendini hissettirmiştir. Buna genç Cumhuriyetin yola çıkması ve idâmesi için topyekûn bir **"Yeniden ve Yeni"** hareketi de diyebiliriz. Tarihsel süreç içinde olması gereken de buydu. Onun içindir ki karşı devrim cephesinin zaman zaman homurdandıkları ve cepheden saldırdıkları tam da bu noktalardır.

Fakat kültür-sanat politikalarına baktığımızda durum pek de diğer alanlarla aynı paralellikte ve heyecanda görünmemektedir. Yeni devlet üzerindeki kısmen Ziya Gökalp etkisi, ulusal kültür için adeta can simidi olmuştur. Olmuştur olmasına da, Klasik Türk Müziği, Tasavvuf Müziği bu akımdan asla kendisine bir pay bulamamış, bulamadığı gibi de "Bizans artığı", "Saray Müziği" ve hatta "geri" olarak değerlendirilmiştir. Mesele sosyal sınıf ve inançlar düzleminde harmanlanarak devlet politikası haline gelmiş ve makamsal müziğin önemli bir alanı ötelenmiştir ve hatta daha önce de yazdığımız gibi yasaklanmıştır.

Bu politikadan kısmen de olsa kârlı çıkan "Folklor Müziği" olmuştur. Folklor Müziği diyorum çünkü dönem itibariyle tercih edilen terim genelde budur. Derleme heyetleri kurulup Anadolu'da hızlıca tarama çalışmaları yapılmıştır. Son derece kıymetli olan bu taramalar Anadolu'nun bilinmeyen hazine kutusunu kısmen de olsa açmıştır.

Bununla birlikte milli devlet politikası ve dönem hassasiyetleri uyarınca farklı etnik unsur ve diller üzerindeki eserlerin pek de fazla öne çıkmadığını görüyoruz. Hatta bol miktarda olması gereken yerel diller ve lehçeler üzerine derlemelere yalnızca notlarda rastlıyoruz, o da çok az. Büyük bir bölümüne ise yeniden Türkçe sözlerin yazıldığına (!), terimlerin değiştirildiğine tanık oluyoruz. (Bu konuyu etraflıca farklı bir yazı olarak hazırlayacağım).

Bu çalışmalar devam ederken kültür - sanat politikalarında asıl istikâmetin Batı ve özellikle Orta Avrupa olduğunu görüyoruz.

İstikâmet Batı

Paris, dönem itibariyle kültür ve sanatın kıblesidir. Son Osmanlı aydınlarının yönelimi de bu yöndedir. Genç Cumhuriyet, Osmanlı aristokrasisinden kendine milli ekonomiye dayalı yeni bir burjuva modeli yaratmak yolundadır. Milli ekonomi atılımları devam ederken yaratılacak sınıfın kültür ve sanat düzlemi bir anlamda devlet politikaları ile belirlenmiştir. Yeni sınıf ne dinleyecek, hangi resim sergilerine gidecek, ne okuyacak, ne giyecek, nasıl dans edecek vs. Hiç unutmam rahmetli babaannem anlatmıştı. Ailenin yıllardır yaşadığı İstinye'deki yalıda Almanca bilen mürebbiye, kâhya ve kâtip, Fransızca bilenlerle değiştirilmiş. Aile efradının pratik yapabilmesi ve Fransızca öğrenmelerinin daha da hızlı ilerlemesi hedef alınmış. Modanın ve sanatın kalbinin attığı Paris tüm dünyada bir anlamda merkez güçtür. Bu rüzgâr yeni Cumhuriyet'te de kendini hayli hissettirmiş, bu kurgulu sosyal dönüşüm projesi toplumun bir kesimini dışa doğru büyüyen bir yumru haline getirirken, asıl önemli ve çoğunlukta olan kesim adeta içe dönük büyüme sağlamıştır. Tıpkı bir "karadelik" gibi sonunun nerede olduğunu bilemediğiniz kapalı bir enerji tüneli.

Dürüst olalım; koca Veysel'in kapısından Ahmet Kutsi Tecer geçmeseydi kim farkında olurdu bu zenginliğin acaba? Neşet Ertaş yıllarca Almanya'da düğünlerde üç otuz paraya çalıp durdu. Ömrünün ancak son 10 yılında farkına varıldı. Yıllar sonra Eşkıya filmi çekilmeseydi Kazancı Bedii gibi son derece önemli ve zengin bir figürü bu toplum nereden bilecekti? Bu örnekler o kadar çok ki yazmakla bitmez.

Cumhuriyet'in genç yetenekli müzisyen adayları devlet desteği ile Paris ve Viyana konservatuvarlarının kapılarını zorlamaya başlamıştır. Türk Beşlerinin ulusal gururumuz olmasının haritası da bu formülde gizlidir. Ulusal gururumuz olan yetenekli gençler tabii ki Fransa'ya müzik tahsili yapmak için gönderilecekti ama Veysel üstü başı dökük diye Meclis kapısından geri çevrilmeyecekti. İşte o zaman kültürel ve sanatsal alanda topyekûn bir kalkınma yaratılabilir ve başka bir iklim yakalanabilirdi. Dürüst olalım; koca Veysel'in kapısından Ahmet Kutsi Tecer geçmeseydi kim farkında olurdu bu zenginliğin acaba? Neşet Ertaş yıllarca Almanya'da düğünlerde üç otuz paraya çalıp durdu. Ömrünün ancak son 10 yılında farkına varıldı. Yıllar sonra Eşkıya filmi çekilmeseydi Kazancı Bedii gibi son derece önemli ve zengin bir figürü bu toplum nereden bilecekti? Bu örnekler o kadar çok ki yazmakla bitmez.

Kente göçe zorlanan kırsal kesimin kır ile ilişkisi zaten kopacak ve geldiği yeni noktada onu ifade edecek hiçbir kültürel ve sanatsal dayanak bulamayacaktır. Yapılacak tek şey beslenemediği alanları kendi bildiğince ya da bilebildiği kadar doldurmak olacaktır ve yeniden yaratmak olacaktır.

Bir şeyler yanlış hem de çok yanlış giderken yepyeni ve pırıl pırıl bir reçete daha sunuldu topluma: Aydınlanmacı, üreten, öğrenen ve aynı zamanda öğreten, ulusal ve küresel değerlerle harmanlanmış bir reçete...

Köy Enstitüleri: Özün Söze Harman Edildiği Proje

Köy Enstitüleri, 17 Nisan 1940 tarihli ve 3803 sayılı yasa ile açılan bir okul türü ve buna bağlı bir modeldir. Türkiye'ye özgü olan bu projeyi 28 Aralık 1938 tarihinde Milli Eğitim Bakanı olan Hasan Âli Yücel bizzat yönetir. Fikir babası Mustafa Kemal Atatürk olan ve ölümünden 2 yıl sonra hayata geçen bu eğitim modeli Anadolu'nun birçok noktasında hayat bulacak ve sosyal yaşama, kültüre, ekonomiye, sanata hayat verecektir. Öyle de olmuştur. Bu konu ile ilgili 80'li yılların sonlarında tanıdığım Osman Yalçın ve 2001 yılında Altınoluk'ta uzun bir röportaj çekimi yaptığım Mehmet Başaran büyük bir heyecanla anlatmışlardı Köy Enstitülerini. Dönemin CHP'si tarafından tarafında kurulan okulların bir ayağı ulusal değer ve kaynaklar, diğer ayağı ise küresel aydınlanma ve medeniyet çizgisiydi. Hayal edilen; tohum da eken, toprak da işleyen, makineyi de çalıştıran, mandolin, bağlama, kaval, piyano da çalan, resim ve heykel de yapan, Platon'u da, Descartes'ı da bilen bir insan modelidir. Kılık kıyafeti ile hor görülen Veysel'in bağlama dersi verdiği bir okuldur burası. Bir yanda Chopin, bir yanda Veysel ne muazzam bir yol haritası. Anlatmak istediğimiz işte bu. Yeni örülecek "duvarın" tuğlaları Anadolu ve Rumeli topraklarından harmanlanıp çağın teknolojisi ile yapılan fırınlarda pişirilecektir. Kısacası "öz sözle harman olacak" ve uçup gitmeyecektir. Öyle de olmuştur.

Bir iki enstitü dışında öğrenciler büyük ölçüde kendi eğitim binalarını kendileri yapar. Enstitünün gereksinimi sebzeyi, meyveyi, hayvanları kendileri yetiştirir. Köy Enstitüsü sistemi, eğitimde fırsat eşitliğinin yaşandığı bir sistemdir. Üç sınıflı eğitmen elinde okuyan yoksul bir köy çocuğu, sırasıyla 5 sınıflı ilkokulu, 8 sınıflı bölge okulunu, ülkenin 21 yerinde kurulan Köy Enstitülerini ve Ankara Hasanoğlan'da açılan Yüksek Köy Enstitüsü'nü bitirebilir.

Köy Enstitüsü sistemi sayesinde; 17 bin 346 öğretmen, 8 bin 675 eğitmen, bin 599 sağlık memuru, 213 yüksek Köy Enstitülü yetiştirilir.

Köy Enstitülerinden yetişenlerin başta eğitim olmak üzere edebiyatta, sanatın çeşitli dallarında, bilimde, siyasette etkileri büyük olur. Köy Enstitüleri sonucunda köy çocukları ülke yönetimine katılırlar. Aralarından belediye başkanı, milletvekili, bakan olanlar çıkar.

1946 yılına değin Köy Enstitüsü sistemi özgün ilkeleriyle işler.

II. Dünya Savaşı'ndan sonra ABD, Truman Doktrini ile yardıma başlamıştır ama karşılığında Türkiye'de serbest seçimlere dayanan demokrasi düzeninin yerleştiril-

mesini ister. Millî Şeflik, "5 yıllık kalkınma planları" ve "Köy Enstitüleri" gibi Sovyet sistemine benzer uygulamaların kaldırılmasını talep eder.

1946'da gerçekleşen hükümet değişikliyle Hasan-Âli Yücel'in yerine Milli Eğitim Bakanlığı'na Reşat Şemsettin Sirer getirilir. Yeni bakan, Köy Enstitülerinin kurucusu İsmail Hakkı Tonguç ve arkadaşlarını görevden alır.

1947 yılında Köy Enstitülerine öğretmen yetiştiren sistemin beyni sayılan Hasanoğlan Yüksek Köy Enstitüsü kapatılır!

Köy Enstitülü ve eğitmenlere geçimlerine katkı ve köylere örnek olması için verilen araziler geri alınır!

1948 yılında Van Erciş'te 21. Köy Enstitüsü açılsa bile Köy Enstitülerinin iş eğitimine dayanan ilkeleri büyük ölçüde budanmıştır artık. Kısacası enstitülerin sonu hazırlanmış ve noktayı koymak çok partili sistemin yıldızı Demokrat Parti'ye düşmüştür. 1950 yılında Demokrat Partinin iktidar olmasıyla Köy Enstitülerine eski önem verilmez. Sonunda 27 Ocak 1954 tarihinde de çıkarılan bir yasayla Köy Enstitüleri Öğretmen Okullarıyla birleştirilerek tamamen kapatılır. Çok yönlü insan yetiştirmeyi amaçlayan bu okullar kapatılırken tek yönlü din eğitimi veren İmam Hatip Okulları ülkeyi kaplayacaktır.

Görünen o ki; bütün dünyanın gözü Türkiye'deki bu yeni eğitim modelindedir. Yalnızca Dünya'nın mı? Tabii ki hayır, ülkenin de önemli bir kısmı yakından takip etmektedir bu aydınlanma çerağlarını. Kimi ister ki daha da aydınlatsın, kimi ister ki sonsuza kadar söndürülsün. Maalesef kazananlar o çerağı söndürmek isteyenler olacaktır ve öyle de olmuştur. Bundan sonra o veya bir benzeri yaratılır mı, bilemem, lakin bildiğim tek şey, o yıllardan bu yıllara gelen her iktidarın yaptığı, yeni bir reçete ile eğitim sistemini baştan aşağı değiştirmek ve allak bullak etmektir. Hatta artık iktidar değişikliklerine de gerek kalmadı, aynı iktidarlar ilerleyen süreçlerde birden fazla model deneyerek vaziyeti tam bir "çarşamba pazarı" na çevirmişlerdir.

Şimdi birlikte hayal edelim; Köy Enstitülü süreç değişerek ve dönüşerek devam etseydi bugünkü Türkiye manzarası, çevresi, doğası, eğitimi, kültürel çıtası, kitap okuması ve en önemlisi bir şeyleri anlaması, demokrasi anlayışı, tüketilen gazete oranı, çocuk ölümleri, trafiği vs. nasıl olurdu? Tüm bunlar halledilmeden kim ne dinliyor diye bakıp, ona göre sosyal klasörler hazırlamak ve o klasörlerin içini çala kaşık doldurmak olsa olsa ahmakların işidir, alimlerin değil.

Bizde bir ata sözü vardır; "Böyle olur böyle kuşun kuyruğu!".

Devam edecek: Önümüzdeki sayı, Peki Ne Yapmalı?

SINIF... SINIF

Zeki Sarıhan

Arena'dan kaçan Spartaküs'ün Roma köleci devletinin başına bela olacağının kokusunu alan Roma devleti, işte bu koku alma yeteneği nedeniyle ayaklanan bütün köleleri darağacına dizmişti. Şeyh Bedrettin'i Sereg Çarşısında halka ibret olsun diye ipe çektiren, Osmanlı sarayının aynı keskin sınıf duyusudur. Sürmene açıklarında on beş yoldaşı parçalayıp balıklara yem eden de. Köylü çocukları uyanıyor diye Tonguç Baba'yı kızağa çeken, hakkında iftiralar düzenleyenler de.

Bütün canlılar, hayatta kalabilmek için benzer duyularla donatılmışlardır. Bu duyulardan biri de koku alma duyusudur. Bazı resimli romanlarda eğitilmiş köpeklerin koku almak için burunlarına çektikleri hava, konuşma balonunun içine "snif... snif" diye yazılır.

Yakınlarda bir tehlikenin veya bir avın olduğunu anlamak, kaçıp kurtulmak veya o gün karnını doyurmak, neslini devam ettirmek, sürüsüyle birleşmek için vahşi doğada canlılar güçlü bir koku alma duyusu taşırlar. Kimi hayvanın kulakları, kimilerinin dilleri, hatta tüyleri, burundaki koku alma yetisinin yerini tutabilir.

İnsanlarda Sınıf Kokusu

İnsanlar da koku alma duyusundan yoksun olsalardı, herhalde varlıklarını sürdüremezlerdi. Ne var ki, insanlardaki bu duyu hayvanlardaki kadar keskin değildir veya bir parça körelmiştir. Çünkü onlar daha gelişmiş bir beyin sayesinde dost ve düşmanlarını başka araçlarla da tanıyabilir, gerekli gördükleri önlemleri alabilir, örneğin mükemmel tuzaklar kurabilirler.

İlk çağda toplumlar sınıflara ayrıldığı, devletlerin kurulmaya başlandığı zamandan beri, insan cinsinin sosyal yaşam için geliştirdiği koku alma duyusu, sınıf kokusuna odaklanmıştır.

Bu duyu, özellikle köle sahipleri, sonra onun yerine geçen feodaller, daha sonra da kâh onunla, kâh o olmadan da kitleleri yönetenler tarafından çok geliştirilmiştir.

Arena'dan kaçan Spartaküs'ün Roma köleci devletinin başına bela olacağının kokusunu alan Roma devleti, işte bu koku alma yeteneği nedeniyle ayaklanan bütün köleleri darağacına dizmişti. Şeyh Bedrettin'i Serez Çarşısında halka ibret olsun diye ipe çektiren, Osmanlı sarayının aynı keskin sınıf duyusudur. Sürmene açıklarında on beş yoldaşı parçalayıp balıklara yem eden de. Köylü çocukları uyanıyor diye Tonguç Baba'yı kızağa çeken,

hakkında iftiralar düzenleyenler de.

Sömürücü ve zalimler sınıf duyusunu kendileri için şart, halk kitleleri için çok tehlikeli görürler. Her şeyi affederler de bunu affetmezler. Bu, onların varlık yokluk sorunudur.

Toplumda hiçbir alan yoktur ki, bir sınıfa ait olmasın. Şarkısı, türküsü, masalı, atasözü, romanı, piyesi, resmi, fotoğrafı, bir sınıf damgası taşımasın. "Hayır, fotoğraf buna dâhil değil" mi diyorsunuz? Ara Güler'in geçmişte çektiği fotoğraflara bakın.

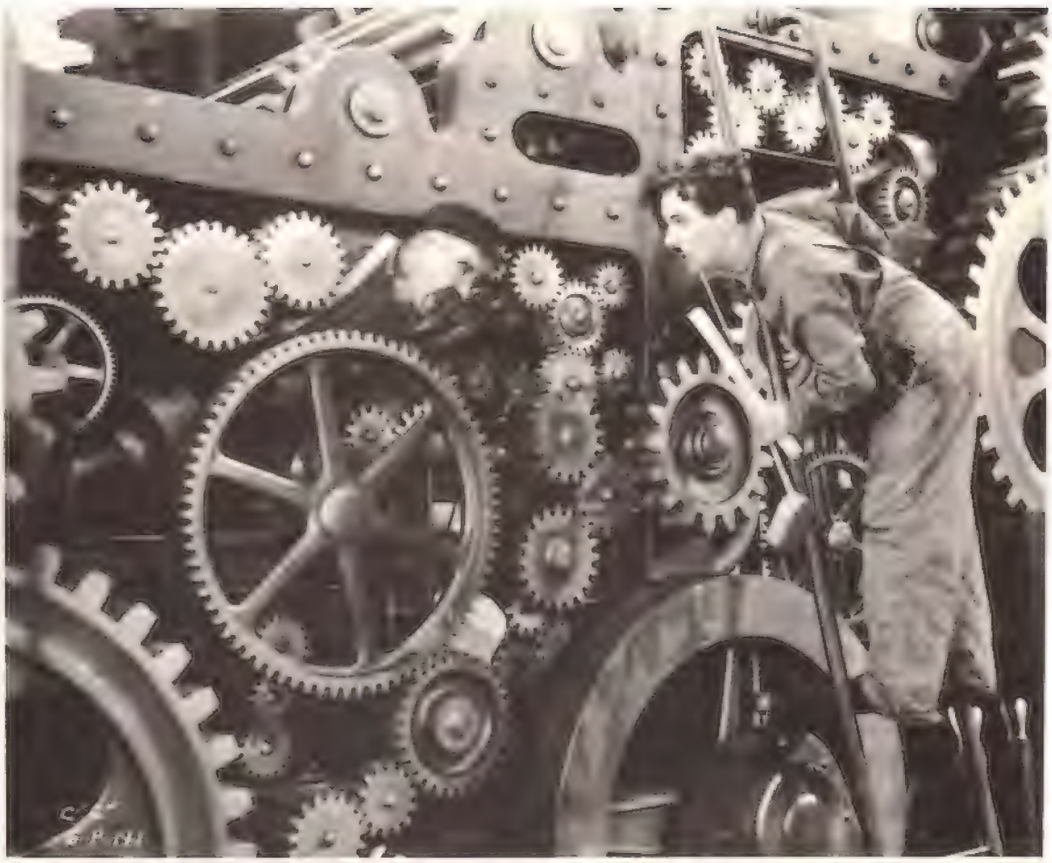

İnsanlığın kesin kurtuluşu bu kurtuluşa ihtiyacı olan "Büyük insanlığın" sınıf bilincine kavuşması ve onun gereğini yapması ile mümkündür.

Emekçilerin Burnu Köreltilmiştir

Ne var ki, emekçi sınıfların sınıf kokusu alma duyusu, hâkim sınıflarınki kadar güçlü değildir. Bu koku bin bir önlemle köreltilmiştir. Eğitimde bütün alanlar bu duyguyu köreltmek için kullanılmaktadır. Hem de hem okulda hem okul dışında, hem de ömür boyu... "Bu dünya ile değil, öte dünya ile ilgilen, burası geçici bir duraktır" demeye getiren din derslerini mi sayalım, tarihi mi, evrim teorisini okula yaklaştırmayan biyolojiyi mi, hangisini sayalım?

Gene de emekçilerin koku alma duyusu zaman zaman güçlenmez değil. Fakat derhal karşı önlemler alınır. Polisi, jandarması, savcısı, yargıcı, kendilerine verilen görev gereği, kişinin veya toplumun bu duyuya yabancılaşmasını sağlayan önlemleri alırlar.

Ne kadar ilginçtir. Öğretmen Rıfat Ilgaz'ın 1944'te yayımladığı "Sınıf" adlı kitabı, derhal toplatılarak şair, bir daha böyle şeyler yazmaması için fena halde tembihlenmiştir!

Kendileri en keskin sınıf duyusuna sahip oldukları halde, ezenler ve onların hizmetindeki kalemler, sınıf gerçeğini reddetme eğilimindedirler. "Sınıf mı, hani biz öyle bir şey göremiyoruz, nerden çıkardınız?" demeye getirirler, ya da "maraza çıkarmayın, kardeş kardeş geçiniyoruz işte" derler. "Milli birlik ve beraberliğe en çok muhtaç olduğumuz şu zamanda" sözü de onlara aittir. İşçileri sokağa atmak "milli birlik ve beraberliğe" aykırı değildir. Grevleri yasaklamak da...

Televizyonlarda günde beş vakit verilen nutuklar, açılışlar, kapatılışlar, yasaklamalar, tazminat cezaları, hep bu gelişmiş sınıf kokusu yetisinin gelişmesi nedeniyledir.

Vahşi doğada bir hayvan, avlanabileceği bir alana idrarını bırakarak "Burası benim" diye düşmanlarına ihtarda bulunur. Devlet örgütünün başında bulunanlar ise devletin sınırlarına kadar bu keskin idrar kokusunu bırakmakla kalmaz, zaman zaman sınır ötesini de ıslatmaya çalışırlar. Gelmiş geçmiş ve geçecek olan bütün istilacı diktatörlerin yaptıkları bundan başka bir şey değildir.

Bir bakanlığın en uç örgütüne kadar bakanın idrar kokusu siner. Şirketlerin her biriminde patronların bıraktığı koku burnumuzun direğini sızlatır. İhaleden ihaleye koşanlar ise bu kokuyu severler. Onlara bu koku esans gibi gelir.

İnsanlığın kesin kurtuluşu bu kurtuluşa ihtiyacı olan "Büyük insanlığın" sınıf bilincine kavuşması ve onun gereğini yapması ile mümkündür.

BENİM FATMA TEYZELERİM

Mehmet Harma

Fatma Teyze ve Karanfil

Ameliyat gerektiren rahatsızlığı için hastaneye bir kaç gün önceden yatırıp, hem astımının üzerine eklenen solunum yolu enfeksiyonunu tedavi etmeyi hem de ameliyata hazırlamayı teklif ettiğimde, Fatma Teyze bayağı bir nefes darlığı olmasına karşın yatmayı kabul etmeyip benden birkaç gün izin istedi. Sebebini sorduğumda, «İneğim var, bırakamam, onu hazırlayım öyle gelirim» dedi. Israr ettiğimde, "Adam da var evde, hasta, ona da bakmam lazım" deyince, hafta başında görüşmek üzere anlaştık. Tam polikliniğin kapısından çıkarken arkasından seslenip "Adamını mı daha çok seviyorsun, ineğini mi?" diye sorduğumda, cevabımı aldım; "İneği!"

***

Günler geçti, 78 yaşındaki Fatma Teyze bugün şifayla taburcu oldu. Yattığı süre boyunca inek Karanfil'i çok andık, özlediğini söylüyordu. Karanfil'in de onu özlediği şüphesizdi. Giderken, "Eve gittiğimde Garafil'i sağabilir miyim" diye sordu. "Ağır iş yasak ama Karanfil'i sevmek serbest, hem de sütünün artması için bu iyi olur" dedim, anlaştık. Tabii, kocasından da konuştuk ve onun da iyileşmesini temenni ettik hep birlikte.

***

Fatma Teyze ileri yaşında, nasıl bir sonla biteceğini bilmediği bir hastane serüveninden haklı olarak korkmuştu ancak hep yanında olan kızının yanı sıra, bir başka canlının sevgisi ona büyük destek vermiş ve onu yaşama tutundurmuştu.

Hayatlarımızın akıp giderken kısa bir süreliğine kesiştiği bu zaman diliminden bana kalan da şu oldu: Yaşasın Fatma Teyzeler ve Yaşasın Karanfiller...

Fatime Teyze ve Boğazımdaki Yumruk

O yumruk boğazıma ilkin, 81 yaşındaki Fatime Teyzenin benden, "Ameliyat gerektiren rahatsızlığını hemen tedavi etmemi, kendisini evine yeniden sağlıklı şekilde döndürmemi, fazla vaktinin olmadığını çünkü biri kız biri erkek, özürlü iki evladına bakacak kimsenin bulunmadığını" anlattığında oturmuştu. Daha sonra, "Çocuklarından birinin 40'lı diğerinin 50'li yaşlarda olduğunu, yıllardır bakımlarını kendinin yaptığını, onları beslediğini, altlarını değiştirdiğini" söyleyip, "Bensiz yapamazlar" dediğinde, biraz daha düğümlendi o yumruk ve boğazımla midem arasında bir yere indi ve günlerce nereye gittiysem benimle geldi.

***

Hazırlıkları hızlıca bittikten sonra ameliyatını oldu Fatime Teyze. Ameliyat sonrası saatlerde, belki henüz anestezinin etkisi geçmediğinden belki de yılların yorgunluğundan olsa gerek, gözlerini tam açamıyor, uyumak istiyordu. "Küs müyüz?" diye sorduğumda, olmadığımızı öğrendim, gülüştük. Sonraki günlerde de onu çeşitli sebeplerle güldürdüm, birbirimize bay baylar yaptık ve kendime öpücükler gönderttim.

Taburcu olmadan önceki gün, "Artık iyileştim, beni yarın göndereceksin misin?" dediğinde, aslında cevabını bildiğim soruyu sordum; "Kendini iyi hissediyor musun, gitmek istiyor musun?" Cevap, düğümü yüz kez daha sıkılaştırdı ve yumruğu tam ve boşluk kalmayacak şekilde yerine sabitledi: "Çocuklarım ağlıyormuş arkamdan, gitmem gerek."

***

Fatime Teyze, kendine ayırdığı süreyi bitirmişti ve tüm hayatını verdiği çocuklarına, onların bakımına bir an önce dönmek istiyordu. Oysa benim planım onu birkaç gün daha yatırıp, nekahet dönemini uzatmak, belki de bir dinlenme fırsatı yaratmaktı ama olmadı. Sonuçta onun istediği gibi davrandık.

Şimdi, Fatime Teyzenin arkasından, artık göğüs kafesime tamamen oturmuş, derin nefes almamı ve yutkunmamı engelleyen o yumrukla aramızda sürekli konuşuyoruz: "Kırk... elli... kırk... elli... bir ömür... bir ömür... bu nasıl sevgi... bu nasıl?.."

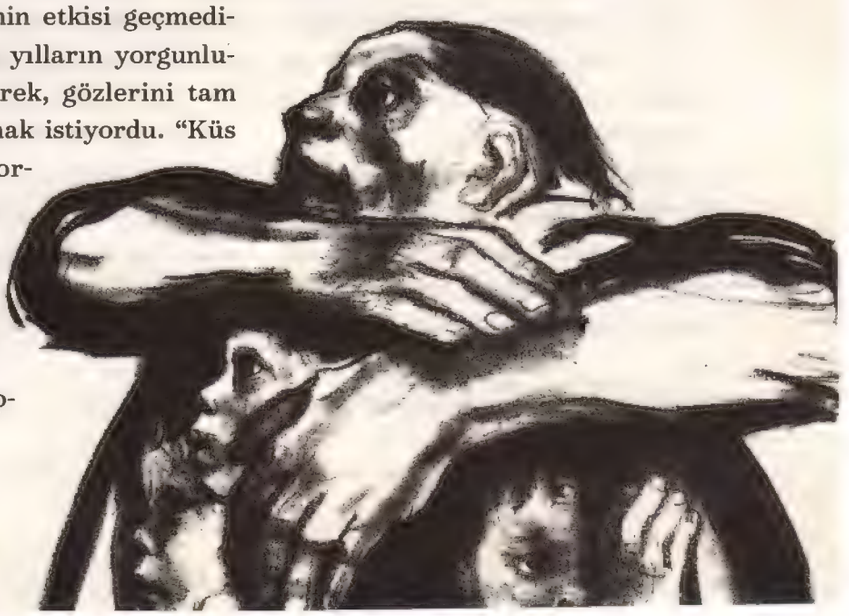

İZMİR'DE AKŞAM

Ali Eşki

Gün bitiyor İzmir'de
Daha dönmemişken işçiler evlerine
Yorgun ama güzel hayalleriyle
Genç kızların saçlarından
Karanlık saçılmaya başlarken aynalara
Gün bitmiyor kilitsiz gözlerde
Umudun bin bir rengi
Yeşeriyor artık duvarlarda

O içimizdeki biri
Ranzada şimdi
Ama dışarıda atıyor yüreği
Hala dolaşıyor kanı
Sokaklarında gecekonduların
Ve fabrikalarda
İşçiler arasında
O küçücük
Şirin
Tek yudumluk
Toplasan tüm mekânıyla
Bir yüreğe sığmayan çay ocaklarında
Rengini veriyor tüm çaylara
Sesler derinden
Yayılıyor masadan masaya
Tüm yasaklar çiğneniyor
Tüm yüz ifadeleri değişiyor
Öfkeleri birleştiriyor o
Tek yumrukta.

BİR KİTAP BAĞIMLISININ NOTLARI-2019/1

OKUMAK: VAZGEÇİLEMEYEN LEZZET, TAMAMLANAMAYAN MUTLULUK, BİTMEYEN EYLEM

Dr. Ulvi Özdemir

Çehov'un toplu eserlerini bu yıl okumaya kararlıyım. Aslında Çehov'un öykülerinin belki de %90'ını, hatta hemen hemen tüm tiyatro oyunlarını değişik yayınevlerinin baskılarından okudum, ama tıpkı Bukowski'nin şiirleri gibi yeniden okumak isteği duyduğum eserlerin içinde Çehov'unkiler hep var.

2019 yılına okuyacağım kitapların listesini önceden hazırlayarak başladım. Okumak için neredeyse delice bir arzu duyduğum kitapları okuyamadan geçen zaman, bu kez böyle bir çözüme itti beni. 2018'de pek de planlı ve disiplinli bir okuma süreci olmadı benim için. Yeni çıkan kitaplar sık sık araya girdi ve böylece yine en başta okumak istediğim kitaplara sıra gelmedi. Bu kez kararlıyım.

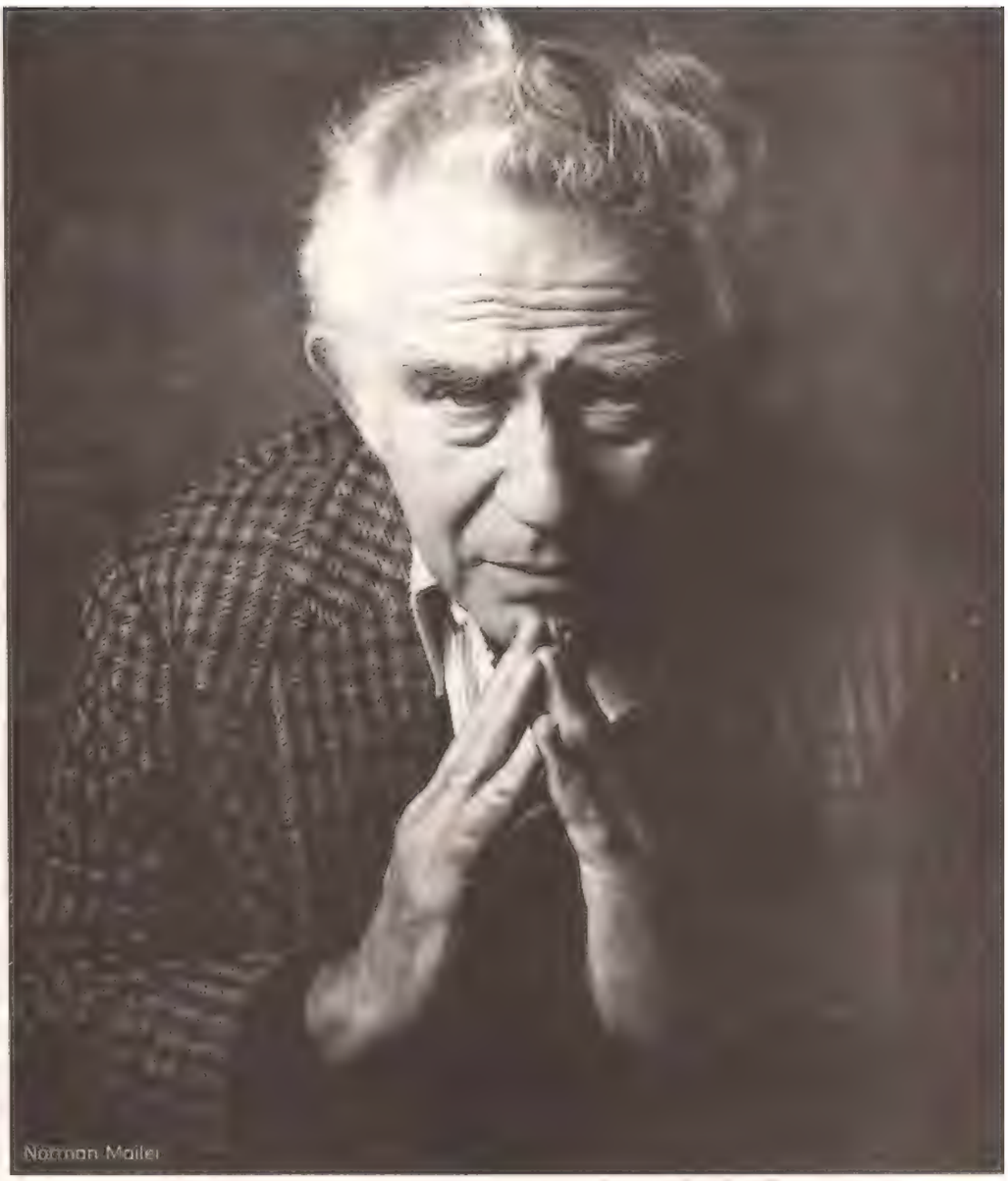
Norman Mailer

Çehov Aşkı Bitmez

2019'da mutlaka okumak için seçtiğim, öncelik verdiğim kitaplar var. Pek de mütevazı bir liste değil. Ama Bugüne kadar okuyamamaktan dolayı üzüntü duyduğum eserler çoğunlukta. Örneğin Çehov'un toplu eserlerini bu yıl okumaya kararlıyım. (Cem Yayınevi, Mehmet Özgül Çevirisi, 8 Cilt) Aslında Çehov'un öykülerinin belki de %90'ını, hatta hemen hemen tüm tiyatro oyunlarını değişik yayınevlerinin baskılarından okudum, ama tıpkı Bukowski'nin şiirleri gibi yeniden okumak isteği duyduğum eserlerin içinde Çehov'unkiler hep var. Bu yıl belki *Suç ve Ceza*'yı da tekrar okumak isteyebilirim. Bunu yapabilirsem 3. kez okumuş olacağım. Bir hocamızın yılar önce dediği gibi klasikleri her on yılda bir okumak gerek. Bildik söz: Onlar değişmiyor ama biz değişiyoruz.

Don Kişot, Vergilius'un Ölümü, Çıplak ve Ölü

Don Quijote (Don Kişot) da bugüne kadar okumak isteyip de okuyamadığım eserlerden biri. Kütüphanemde 3 değişik yayınevinden baskısı var. Bu eseri okumaya niyet edeli belki de 30 yıl oldu ve artık okunma zamanı geldi. Yine Marcel Proust'un efsane eseri, *Kayıp Zamanın İzinde,* defalarca okumak için elime aldığım ama "uygun bir zaman" beklentisiyle devam edemediğim bir kitap oldu. Sonra anladım ki öyle bir zaman gelmeyecek. Bu yıl Yapı Kredi Yayınları'nın Delta serisinden çıkmış iki ciltlik (Roza Hakmen çevirisi) baskısını okumaya kararlıyım. Aynı şekilde Ahmet Cemal'in Türkçe'ye çevirmek için ömrünü adadığı ve çeviri süreci ile bile edebiyatımızın benzersiz kazanımlarından biri olmuş, efsanevi roman Broch'un *Vergilius'un Ölümü* (İthaki Yayınları, 2. Baskı, 2012), bu yıl okuma listemin en önemli kalemlerinden biri. Yıllar Önce okuyup bayıldığım Norman Mailer'in Çıplak Ve Ölü romanını da tekrar okumak istiyorum. Everest Yayınları'nın bu yıl yeniden bastığı kitabı kitapçılarda görünce birden bire bu romanı yeniden okuma isteği oluştu bende. Bana göre Aleksandr Aleksandroviç Bek'in *Moskova* Önlerinde'sinden sonra (Yordam Yayınları 2018'in sonunda bu unutulmaz romanın yeni bir

çevirisini yayınladı) benim okuduğum en iyi savaş romanı Çıplak ve Ölü'dür. 20 yıldan fazla oldu okuyalı ve yeniden okuma zamanı geldi.

Aslında Çıplak ve Ölü'yü okumamı tetikleyen biraz tesadüfi gelişen olaylar oldu. Bunu anlatmak istiyorum çünkü okunacak eserin seçimi ya da kafamızda belirginleşmesi, başka bir deyişle mutlaka okunması gereken bir kitap imgesine dönüşmesi çok farklı, önceden belirlenemeyen ve zincirleme yaşam olaylarının birbirini tetiklemesiyle de olabiliyor. Çıplak ve Ölü 2019 okuma listeme böyle girdi. 2019 Bahar yarıyılında İkinci Dünya Savaşı ile ilgili bir ders anlatıyorum ve her yıl anlatacağım dersle ilgili yeni bir kitap okumaya çalışıyorum. Çoğu kez bildiğim konular çıkıyor karşıma ama bazen de çok değişik bilgilere ulaşabiliyorum ve ders dönemi öncesi bilgilerimi tazelemiş oluyorum.

İlkin Başar Özal: Kısa İkinci Dünya Savaşı Tarihi ve Taylan Kara

Bu yıl da düzenli kitapçı ziyaretlerimde *Kısa İkinci Dünya Savaşı Tarihi* başlıklı bir kitap gördüm (İlkin Başar Özal, Timaş Yayınları, İstanbul 2019, 624 sayfa). Bu dönemki dersler için ideal bir seçim gibi geldi bana ve şu ana kadar 200 sayfasını okudum, genç bir Türk bilim adamının kaleminden çıkmış, çok iyi bir eser olduğunu rahatlıkla söyleyebilirim ve konuyla ilgili herkese de öneririm. Kitabı okurken aklıma İkinci Dünya Savaşı ile ilgili okuduğum savaş romanlarının sahneleri geldi. 1993'te askerlikten döndüğümde Türkçeye çevrilmiş ne kadar savaş romanı varsa okuduğum bir dönemim olmuştu ve Çıplak ve Ölü o dönemde okuyup etkisinden kaldığım bir roman olmuştu. Açıklayamayacağım açlık benzeri duyguyla bir anda Çıplak ve Ölü'yü okuma isteği oluştu ve bu duygu ile başladığım okuma süreçleri beni hep mutlu

Yıllar Önce okuyup bayıldığım Norman Mailer'in Çıplak Ve Ölü romanını da tekrar okumak istiyorum. Everest Yayınları'nın bu yıl yeniden bastığı kitabı kitapçılarda görünce birden bire bu romanı yeniden okuma isteği oluştu bende. Bana göre Aleksandr Aleksandroviç Bek'in Moskova Önlerinde'sinden sonra (Yordam Yayınları 2018'in sonunda bu unutulmaz romanın yeni bir çevirisini yayınladı) benim okuduğum en iyi savaş romanı Çıplak ve Ölü'dür. 20 yıldan fazla oldu okuyalı ve yeniden okuma zamanı geldi.

ettiği için Mailer'in bu eseri 2019 listeme son anda girmiş oldu (Adını vermeyeceğim bir kitabı listemden çıkardım bu durumda). Ama bir kitabı okumak için derin bir tutkunun oluşmasına giden süreç yaşamın kendisi gibi karmaşık olabiliyor. Geçen yıl Taylan Kara'yı keşfettim. Sonra Taylan Kara ile tanıştım. Sonra art arda kitaplarını okurken (Bu arada *Vasatlığa Giriş Dersleri*, Hayal Yayınları, Ekim 2013, 2019 yılı okuma listemde yerini aldı. Şimdilik sadece karıştırdım ve Taylan Kara'nın her eserinin okunması gerektiğine yönelik düşüncem daha da güçlendi!) Taylan Kara'nın da tıpkı benim de zaman zaman yaptığım gibi beğendiği eserlerden söz ettiği bölümlere rast geldim. Örneğin Stanislaw Lem hakkında söyledikleri hemen bu yazarın bir kitabını internetten sipariş etmeme neden oldu: *Gelecekbilim Kongresi* (Cem Yayınevi, Ekim 2004). Ancak Taylan Kara bir yazısında ünlü Sovyet yazar Vasili Grossman hakkında bir kitaptan da söz ediyordu (Antony Beevor, Lyuba Vinogradova, *Savaşta Bir Yazar Vasili Grossman* Kızıl Ordu'yla 1941-1945, Can Yayınları, 2013), İkinci Dünya Savaşı ile ilgili olduğu için okumaya bu kitaptan başladım. İlkin Başar Özal'ın İkinci Dünya Savaşı ile ilgili yukarda sözünü ettiğim kitap da bunun üzerine gelince Çıplak ve Ölü, okuduğum onlarca İkinci Dünya Savaşı romanı arasından öne çıktı ve okuma listeme girmiş oldu. Taylan Kara ile tanışmasam, İlkin Başar Özal'ın İkinci Dünya Savaşı ile ilgili kitabı çıkmamış olsa Çıplak ve Ölü, okuduğum binlerce kitaptan biri olarak kalacaktı ve belki de bir daha "yeniden okunacak kitaplar" sınıfına giremeyecekti. Böyle tesadüfler de okuyacaklarımızı belirleyebiliyor. Bu arada *Savaşta Bir Yazar Vasili Grossman* Kızıl Ordu'yla 1941-1945, içeriği ve kurgusuyla bir belgesel tadında ve bana göre Stalin hakkında da "bir şeyler" söyleyen bir eser.

Benim çıkardığım sonuç, güç bir kişiye verildiğinde, bu güç örneğin bir meclis ya da özgür basın ve yargı gibi kuvvetlerle denetlenmediğinde, bu gücün hiçbir zaman dünyanın ve o ülkenin yararına sonuçlar üretmeyeceğidir. Yani filozof kral olsun, her şeye o karar versin, çok saçma bir fikir. Eninde sonunda bir insanda güç birikmesi ve ülkelerin insan tavırları göstermesi, yani duygusal karar alma süreçleri ile yön bulması, bu gücün gösterilme ihtiyacını doğurur ve bu da savaşlara yol açar.

Diktatörlüğün Sonu Savaştır

İkinci Dünya Savaşı, ülkelerin, diktatörlüklere dönüştüklerinde, gücün bir kişiye verildiğinde, nasıl insan gibi davrandıklarının ve insana özgü hataları nasıl milyonlarca insanın rızası ile yaptıklarının acıklı ve şaşırtıcı bir örneğidir. Birinci Dünya Savaşı da aslında buna benzer bir süreçte, az sayıda aktörün birdenbire delirdiği, saçmaladığı ve milyonlarca insanın hayatını mahvettiği bir olaydır. Benim çıkardığım sonuç, güç bir kişiye verildiğinde, bu güç örneğin bir meclis ya da özgür basın ve yargı gibi kuvvetlerle denetlenmediğinde, bu gücün hiçbir zaman dünyanın ve o ülkenin yararına sonuçlar üretmeyeceğidir. Yani filozof kral olsun, her şeye o karar versin, çok saçma bir fikir. Eninde sonunda bir insanda güç birikmesi ve ülkelerin insan tavırları göstermesi, yani duygusal karar alma süreçleri ile yön bulması, bu gücün gösterilme ihtiyacını doğurur ve bu da savaşlara yol açar. Bu benim için tarihsel bir yasa gibi oldu artık. Yoksa aradan 100 yıl geçmesine rağmen halen daha Birinci Dünya Savaşı'nın neden çıktığına ilişkin kitapların yazılmasına gerek olmazdı. Mantıklı bir neden yok. O dönemin kralları, çarları ve diktatörleri denetleyici ve dengeleyici demokratik mekanizmaların yokluğunda güçlerinin kurbanı olarak akılcı olarak açıklanamayacak kararlar almışlar. Bu bir kaçınılmazlıktır. Dolayısıyla "her diktatör mutlaka savaş yapar, mutlaka gücünü göstermek ister", bir tarihsel kural olarak aklımızda olmalı. Avrupa ve Dünya iki sıcak bir de soğuk dünya savaşı deneyiminden sonra gücün tek elde toplanmaması doğrusunu hâlâ tam olarak öğrenmiş ve uygulayabilmiş sayılmaz. Özellikle doğu toplumlarının kaderci ve mesihçi anlayışlarını, bir kurtarıcıya düşkünlüğünün etkisini de buna eklemek gerek. Diktatör ve güç yığılması varsa, demokratik karar alma ve denetleme süreçleri ve mekanizmaları yoksa, savaş ve güç gösterisi kaçınılmazdır. Benim okumalarımın sonucu bu.

Engels, Turgenyev ve Bukowski... Eski Dostlar Unutulmaz.

2019 yılında Engels'in *Ailenin, Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni*'ni (İş Bankası Yayınları, Kasım 2018), Turgenyev'in belki de 50 yıldan sonra Türkçe'ye yeniden çevrilen toplu öykülerinin ilk cildini (*Gereksiz Bir Adamın Güncesi, Öyküler*/Cilt 1, İletişim Yayınları, 2018) de ilk etapta okuyacaklarım arasında sayabilirim.

2019 yılında okuduğum ilk kitap ise İain Levison'un *Bir Amelenin Manifestosu* adlı kitabı oldu (Manos Yayıncılık Kasım 2017). Bukowski'nin *Factotum*'undan sonra aynı kulvarda en güçlü kitaplardan biri. Üzerinden konuşulacak bir kitap ve gelecek yazımda söz etmeyi düşünüyorum.

2019 yılında daha nitelikli kitaplarla birlikte olma dileğiyle...

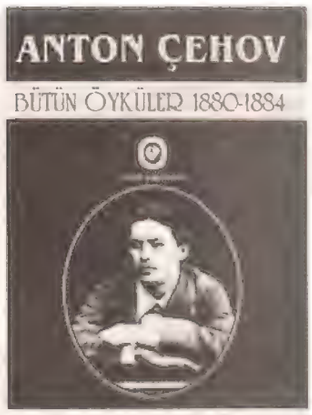

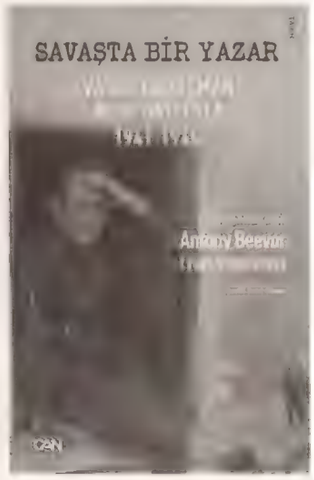

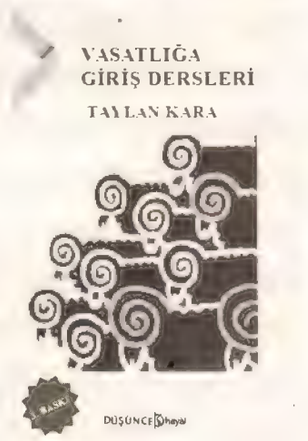

Diego Rivera

"SEZEN AKSU-MÜSLÜM GÜRSES TÜRKİYESİ"NDE KÜLTÜR ENDÜSTRİSİ, SANAT VE ELEŞTİRİ

DEVRİMCİ SANATÇI KİMLERİN EKMEĞİNİ YİYEMEZ?

Osman Çutsay

Benzemezler arasında bir eleştiri dili kuramazsınız. Zaten ayrı olanı, daha nasıl ayıracaksınız? Kıyaslama yapamazsınız. Demek ki, kapitalist yolcular her renkten hayranlarıyla (tabii günümüzde liberal solcular başta olmak üzere) kendi aralarında, sosyalistler de kendi aralarında eleştirel bir ilişki içinde olabilirler. Bir dil kurabilirler. Ama biz kapitalizmle sosyalizm arasındaki ilişkiyi, daha açık bir ifadeyle, piyasa ile bu piyasayı ortadan kaldırmaya yeminli sosyalist meydan okuma arasındaki ilişkiyi, benzemez ve uyuşmaz olmaları gerektiği için, eleştiri kavramına sığdıramayız. Sosyalistler kapitalist yolcuları eleştiremez, kapitalist yolcular da sosyalist yolu seçenleri eleştiremez. Birbirlerini sevip sevmemeleri değildir mesele. Arada bir dil yoktur da ondan eleştiremezler.

Neden medyaya bakmak ve kültür endüstrisini her cepheden ateş altında tutmak zorundayız. Eleştirmek için mi?

Değil.

Kapitalizm ve savunucularıyla, sosyalizm ve savunucuları arasında da eleştirel bir ilişki bulunmuyor da ondan. Eleştiri kapısı kapalı yani. Yok böyle bir bağlantı. Marx'ın eleştiri vurgularını, tarihselliğinden soyarak anlayamayız.

Nasıl mı? Neden mi?

Eleştiri, tenkit, kritik... Nasıl isterseniz öyle okuyabilirsiniz. Batı dillerine girdiği haliyle bu kavram, "kritik/critique" sözcüğünün Eski Yunan'a kadar giden kökeni ("kritike/krinein/kritikos") itibariyle, "benzerler arasındaki farkları saptamak", her durumda "ayırmak" olarak özetlenebilir. Benzemezler arasında bir eleştiri dili kuramazsınız. Zaten ayrı olanı, daha nasıl ayıracaksınız? Kıyaslama yapamazsınız. Demek ki, kapitalist yolcular her renkten hayranlarıyla (tabii günümüzde liberal solcular başta olmak üzere) kendi aralarında, sosyalistler de kendi aralarında eleştirel bir ilişki içinde olabilirler. Bir dil kurabilirler. Ama biz kapitalizmle sosyalizm arasındaki ilişkiyi, daha açık bir ifadeyle, piyasa ile bu piyasayı ortadan kaldırmaya yeminli sosyalist meydan okuma arasındaki ilişkiyi, benzemez ve uyuşmaz olmaları gerektiği için, eleştiri kavramına sığdıramayız.

Sosyalistler kapitalist yolcuları eleştiremez, kapitalist yolcular da sosyalist yolu seçenleri eleştiremez. Birbirlerini sevip sevmemeleri değildir mesele. Arada bir dil yoktur da ondan eleştiremezler. Sadece mücadele eder bu iki kamp;

birbirlerini imha etmeye çalışırlar. Nazi işgalindeki Sovyet topraklarında saldırganlarla savaşan partizanlar gibi.

Uzun ve fazla sekter mi oldu?

Kısaltalım o zaman. Medyadan söz ediyorduk. İslamcı Ankara'nın tüm medyayı ele geçirdiği, herkesin ortak doğrusu artık. İslamcı hükümet, böylece rıza imalatına hız vermiş olduğuna inanıyor ve her seçimden başarıyla çıkmasını galiba buna bağlıyor. Ancak Türkiye kapitalizmi, bu tür tatlı rüyaları daha fazla taşıyamayacağını ilan etti. Halkın ne zaman "sahne alacağını" bilmiyoruz, kimse bilmiyor. İslamcı Türkiye Emiri de bilmiyor, o nedenle Kemal Kılıçdaroğlu ve ekibine yatıp kalkıp dualar ediyor. "Eleştirel dualarını" ise HDP'nin solculuk satan milletvekillerine yapıyor, onları zindana attıktan sonra... İktidarını onlara borçlu çünkü. Bunlar birbirlerini elbette eleştirirler. Birbirlerine benziyorlar ve zaman zaman aradaki farkları vurgulamaları gerek.

Türkiye Türkçesindeki sanat pratikleri de böyledir. Ya biz? Yani mevcut sanat pratikleriyle aramızda bir eleştirel ilişki olmamalı mı? Bunu ucu açık bir soru olarak şimdilik burada bırakalım. Dursun.

Medya Çöplüğünde "Entel Durumlar"

Bizim yanıt aramamız gereken asıl soru şu: Bu medya, Türkiye kapitalizmin kırıklarını yapıştıracak güçte mi? Bu medya, 82 milyonu birbirine yapıştırabilir mi?

Son yıllardaki İslamcı operasyonlardan rahatsız olan (çünkü şiddete maruz kalan) bir dönemin yıldız muhalifleri, neden kendi bağımsız gazeteciliklerini kanıtlamıyorlar? Neden yüz binler satacak kitaplar yazmıyorlar. En önemlisi: Neden bir araya gelip ortalığı altüst edecek, iktidarı sarsacak haber-yorum siteleri oluşturmuyorlar? Hiçbir şey yapamıyorlar. Bu cazip şöhretlerin her biri diğerinden daha "kâzip", yani yalan. Eski deyimle, her biri bir başka "şöhret-i kâzibe" imiş demek ki... Sahtekârlıkları o kadar alenileşti.

Hiçbir şey yapamaz. Ama böyle bir izlenim yaratmazsa, İslamcı Türkiye'nin duvara çarpacağını en iyi bilen de o "emir"in bizzat kendisidir. Demek ki, böyle bir illüzyon şart. Halkın yarısını kendisine benzetebildiğini, kalan yarısının etkisini de medya, savaş atmosferi vs. irrasyonalizm serpiştiren bulutlar üzerinden nötralize edebileceğini düşünüyor emir ve adamları. Bu "adamlar" sadece siyasette değil, özellikle sanat pratiklerinde de yeterince var. Sanatçılarımız "eleştirel" bir ilişki içindeler Reis'in adamlarıyla/kadınlarıyla...

Gelmek istediğimiz yer, başka. Mesele, bu tür hesapların tutup tutmaması değil. Mesele, bu medyada, hele hele gazete sektöründe çalışan "cahil azaplar sürüsünün" özellikle de yönetim veya "köşeci" kademesindeki liberal sol saldırganların, artık pek bir anlam taşımamasında. Ortaya çıkan, bu. Doğan Grubu, başka bir sermayedarın eline geçti de ne oldu? Ne değişti? Sanat dünyası farklı mı?

O zaman soruların sorusu herhalde şu: Niye bekledi ve/veya bekliyor bu "muteber muhalifler"? Türkî veya Kürdî sosyal demokrasinin güllerinden söz ediyoruz. "Sadece gazeteciyiz" diye ortalığı velveleye vermeye çalışanlardan. AKP ve Erdoğan sonrası dönemin kahramanlığına oynayanlardan.

Son yıllardaki İslamcı operasyonlardan rahatsız olan (çünkü şiddete maruz kalan) bir dönemin yıldız muhalifleri, neden kendi bağımsız gazeteciliklerini kanıtlamıyorlar? Neden yüz binler satacak kitaplar yazmıyorlar. En önemlisi: Neden bir araya gelip ortalığı altüst edecek, iktidarı sarsacak haber-yorum siteleri oluşturmuyorlar? Hiçbir şey yapamıyorlar. Bu cazip şöhretlerin her biri diğerinden daha "kâzip", yani yalan. Eski deyimle, her biri bir başka "şöhret-i kâzibe" imiş demek ki... Sahtekârlıkları o kadar alenileşti.

Büyük medyanın iyi para kazanmış "muhalif zenginleri" bir şey yapamaz değildi. Parasal donanımları iyiydi ve hâlâ da iyidir, tuzları kurudur, ama entelektüel donanımlarının çok yetersiz olduğuna, kendi başlarına kaldıklarında halkın kendilerine hiç ilgi göstermediğini onlar da gördüler. Beklemedeler. Beklediler. İslamcı fırtınanın hafifleyeceği ve "sol görünümlülere rağbetin artacağı" kriz sonrası bir dönemin krallığına oynadıkları anlaşılıyor. En güzel örnek Can Dündar, Kadri Gürsel, Enis Berberoğlu, Mehmet Altan ve yüzlerce benzerleridir. Bunlar, arkalarında büyük sermayenin desteği olmadan hiçbir şey yapmadılar ve yapamazlar.

Bu kâzip şöhretlerin, pek eleştirel sanatçıların ve gazetecilerin, söyleyecekleri tek bir yeni sözleri yok, hiçbir yaratıcılıkları da yok. "Müşteri" bulma şansları yok, yani. Hani çok solcular ya, dikkatli okur ve izleyici aradıklarını varsayalım. O da yok. Yazdıklarına, yaptıklarına bakan, eden kalmadı. Marifetle-

Doğan Avcıoğlu'na, Aziz Nesin'e, İlhan Selçuk'a, Yalçın Küçük'e falan hiç benzemiyorlar, yani kendi güçleriyle bir şey kuramıyorlar. Ancak bir yerlere kapılanınca, maaşları falan çalışınca, gazeteci olduklarını sanıyorlar. Gerçekten bir ağırlıkları olsaydı, emekçi halkta ve ülkenin yaratıcı düşünce tarihinde olumlu bir yankı bıraksalardı, kendi işlerini ve yararlı haberciliklerini hemen firmalaştırmazlar mıydı? Ne bağımsız bir ağırlıkları ve ne de özgün bir yankıları olmuş demek ki!

ri yok, çok iltifat var sanıyorlardı, iltifat edenin de olmadığını gördüler: "Marifet iltifata tâbidir, iltifatsız marifet zâyidir." Örnek mi?

Biri, Cumhuriyet gazetesinden verilebilir. Epey bir önce, kimileri belki hatırlar, çok okunduklarını sanan bazı zatlar ("sadece gazeteciler") işsiz kalmış, İlhan Selçuk'a kapılanmışlardı, ama gazetenin tirajı onlara rağmen gerilemesini sürdürmüştü. Yalçın Doğan, Bekir Coşkun, Necati Doğru, Zeynep Oral, hatta galiba "başkâzip" Duygu Asena falan... Bir sürü "gazeteci", üstelik pek de bir okunuyorlardı, burunları havadaydı. Hepsi gelip geçti, ama gazetenin tirajı sürekli düştü. Hiçbirinin herhangi bir gücü veya okuru (daha doğrusu "müşterisi") yoktu. Galiba başka oyunların maşalarıydılar.

Buradan çıkarabileceğimiz bir erken sonuç şu olabilir: Egemen Türk medyasındaki "arslanların" sol ve muhalif geçinenlerden söz ediyoruz, ciddiye alınabilecek tek bir yanı yok. Bir müşterileri de yok. Fikirleri zaten hiç olmadı.

Ya sanat pratikleri?

Yüzlerindeki Maske İnince

İslamcı Türkiye, Türkçe medyayı ve içindeki muhalif liberalleri, her renkleriyle, bu acı gerçeğin önüne getirip bıraktı. Bu kitleyi damgalamış oldu. Kızgınlık belki bundandır. Ama bizim bu kızgınlığı ciddiye alacak ne zamanımız ne de halimiz var artık. Doğan Avcıoğlu'na, Aziz Nesin'e, İlhan Selçuk'a, Yalçın Küçük'e falan hiç benzemiyorlar, yani kendi güçleriyle bir şey kuramıyorlar. Ancak bir yerlere kapılanınca, maaşları falan çalışınca, gazeteci olduklarını sanıyorlar. Gerçekten bir ağırlıkları olsaydı, emekçi halkta ve ülkenin yaratıcı düşünce tarihinde olumlu bir yankı bıraksalardı, kendi işlerini ve yararlı haberciliklerini hemen firmalaştırmazlar mıydı? Ne bağımsız bir ağırlıkları ve ne de özgün bir yankıları olmuş demek ki!

Cumhuriyetin son kamucu kırıntılarını da kazıyan nevzuhur dinci "emirlik", İslamcı Türkiye "Emirliği", bu şamar oğlanlarını parlamentodan, medyadan toplayıp toplayıp hapsediyor, dövüyor, sövüyor...

Ama bunların üç-beşi bir araya gelip bir yayın kuramıyor, kurduklarına da kimse ilgi göstermiyor. Necip milletimizi o çok yaratıcı köşe yazılarıyla mutlu edemiyorlar mesela. Bir entelektüel artıdeğer yaratamadıklarının tanığıyız. Sezen Aksu-Müslüm Gürses Türkiyesi'nin muteber yazar-çizerlerinin "hal-i pür melali" tam da budur.

Türkiye çökmüş, her hücresiyle, buna kendisini solda satmayı başaran liberal Türk-Kürt azap sürüsü de dahil. Ama kapitalizm çökerse, yerine onu aşan bir düzen kurmak gerekmez mi? Bu soruya medyadaki ve sanat pratiklerimizdeki "muteber solun" olumlu yanıt vermesi beklenemez.

Peki, bu Türkiye'yi, 1980 eylülünde örtülü, 2002 kasımında ise açık İslamcı birer darbeyle harmanlandığından beri cumhuriyetsizleştirilmiş bu ülkeyi, onun gazetecilerini, sanatçılarını şu veya bu biçimde olumlayan, bu kurumsallıkta kalıcı bir ışık görenlerin, yani mevcut mülkiyet düzenini paramparça etmeyi düşünmeyenlerin, sanat adına bir şeyler üretmesi mümkün mü? Türkiye'yi gerekirse entelektüel zor kullanarak ileri götürmeyen biri, bunu sanatta yapabilir mi? Bu İslamcı Türkiye'de "ince sanat" hiç mi mümkün değil?

Soru, acımasız; kabul etmeliyiz: Bu çürümüş Türkiye'den, şu yerleşik Türkçeden, İslamcı rejimi ve onun piyasa dilini bir biçimde kabullenerek çıkan işleri, şiir, roman, müzik, renk, hacim, fikir vs. diye adlandırmak doğru mudur?

Yanıt, eski solu sarsacak kadar acımasız: Evet, maalesef doğrudur. Kendimizi aldatmayalım, insan lağımda bile yaşayabiliyor; ona uyum sağlayabiliyor. İslamcı Türkiye'deki sanata neden uyum sağlamasın?

İslamcı Türkiye ekonomide ve siyasette bir devamlılık sağlayabildi; aynı kader, sanatsal üretim için de söz konusudur. Dolayısıyla, sanat pratiklerimizi, geçmişte, özellikle 1960'lar ve 70'lerde solun egemenliğinde attığı adımları, ürettiği işleri yücelterek, bugüne ve yarına alternatif bir farklılık çıkaramayız. Türkçede ve Türkiye'de sanat âlemi bir bütün olarak, tıpkı parlamentosu gibi, bu enkazın yaratıcısı ve kurbanıdır. Kurtarmak mümkün değil, içinden bir çözüm çıkarmak da öyle. Ancak, indirgemecilikten ürkmeksizin galiba şu iki paralelliğe dikkat çekebiliriz:

1. Halkın itirazı var. En azından yarısı bu İslamcı rejime açık itiraz içinde. Yine de İslamcı Ankara'nın borusu ötüyor. Sanat dünyasının bundan daha farklı olduğunu kim ileri sürebilir?

2. Edebiyat örneğinde kalalım. Bu kurumun içinde de, bu satırların yazarı ve kimi okurlar dahil olmak üzere, bazı "itiraz mangaları"

yok değil. Varız. Sanat âleminin en azından yarısı İslamcı Türkiye'nin sanat yöneticilerine bir itiraz içinde, hatta tepki gösterenler de var, ama İslamcı hegemonyanın laik destekli tahribatı, devasa boyutlarda bir kombina olarak üretim koşullarını çoktan belirlemektedir. Bu itirazı esas alarak, mevcut sanat ortamına kurtarılacak şeyler olabilir "rikkatiyle" yaklaşmak çıkmaz sokaktır. Neden, diye sorulabilir tabii...

Tüm iyi değerleri tüketilmiş, cumhuriyetin getirdiği ilerici nitelikli tüm kazanımlar adeta kazınmış böyle bir ülkede, yaratıcı fikir, mevcut ülkeyi eskitip aşarak, yani ancak sosyalist bir yeniden kuruluşla anlam kazanabilir. Sadece Türkiye'nin devrimcilerince, onların jakoben müdahaleleriyle yaratılan değerler elden geçirilerek şu çökertilmiş cumhuriyetin ötesine geçilebilir. İslamcıların Türkiye'si, içinde bir köz gibi duran sosyalizm talebi dışında, büyük bir bataklıktır. Bir çöplük de diyebiliriz, egemen kültür odaklarına bakarak... Liberal güruh, bu bataklığın güllerini oluşturuyor. Tek sevindirici yan, 12 Eylül'den sonraki 38 yılda ve özellikle son 17 yılda, daha hâlâ, halkın yarısının bir itiraz içinde olmasıdır. Laiklik tutmuş görünüyor. Ama kendi başına bir yararı yok. Aynı "yararsızlık" sanat âlemi için de söylenebilir: İslamcı dayatmaya tepkilerin, kendi başlarına hiçbir önemi bulunmuyor.

Yepyeni, aşkın, sosyalist bir Türkiye ağrısı, onun doğum sancıları ve bağrışları yoksa, yazılan her şey suya, her itiraz, buza yazılmıştır ve bunların bir değeri bulunmuyor. Sadece mevcut mülkiyet rejimini saklamaya yarıyorlar. Edebiyatımız, tüm sanat pratiklerimiz, mevut mülkiyet rejiminin bir yankısı, yer yer çarpık da olsa, bir yansımasıdır. Değil midir?

Lağım Edebiyatı Yok, Lağım Edebiyat Var

Lağımdan, çöplükten söz ettik. Bugünkü anlamını şöyle geliştirebiliriz: Türkiye'deki sanat pratiklerine bir lağım, orada çaba gösterenlere lağım koruculari olarak bakmayan, bu "lağım kaderini" güzelleyerek yaşamaya ve yazmaya mahkûmdur. İtiraz ve eleştiriler de, ne yazık ki, bu lağım kaderini tamamlayan parçalardır.

Lağım ve lağımcılığın askeri bir tabir olduğunu da aklımızda tutarak soralım: Hepimiz mi olumsuz anlamıyla "lağımcıyız" yani?

Elbette bazılarımız değil, ama bunun bir önemi yok ki. Çünkü hepimiz bir biçimde bu lağımdayız. Dolayısıyla, çemberin içinde kalmayı önererek, bu çember içinden ve geçmişten bazı ayrıksı örneklerle, tepkilerle bugün ve yarına yönelik bir devrimci atılım yapılabileceğini ileri sürmek, mevcudu sürdürmek dışında bir sonuç vermez. "Lağım içre itirazcılarla" bir ömrü tamamlar ve çekiliriz. Kazanan, sermaye ve onun solculuğu kimselere bırakmayan liberal oynaşlarıyla el ele İslamcı-faşist yardakçıları olur. Onların belirlediği bir sahnede "zombileşiriz"...

Kendimiz dahil, bu çerçeveyi etkisizleştirebilecek miyiz? Bunu nasıl yapacağız? Bu işler entelektüel arenada öyle vur-kırla halledilmiyor. Plebyen direnişin şifreleriyle entelektüel direnişin veya entelektüel şiddetin şifreleri birbirinden çok farklıdır. Bir üst düzlemde yeniden kurgulanarak birbirleriyle konuşabilir hale getirilir belki bu iki düzlem. Tabii kolay değil, yoğun ve uzun süreli emek istiyor. Ama kriz kapıda, artık zamanımız da yok. Bu âlemin kuruluş ve işleyiş denklemlerini geçersiz ilan edip çarklarını kırmadıkça, kendimizi lağımın kaderine ortak ederiz. Peki, bu lağımı havaya uçurmak, bir çözüm mü?

Değil. Nihai çözüm değil. Ama bir başlangıç: Aşkın bir çözüme yönelik hafriyat hazırlığına böyle başlanabilir. Geçmişten, hatta geçmişin ileri, ilerici sanat pratiklerinden gelecek destek üç-beş tuğlayı geçmez. Bunlarla da bir geçici ocak kurabiliriz belki. Ancak yepyeni ve bize miras kalmış bu tuğlalara benzemeyen yapı taşlarıyla, geçmişe sığmayan fabrikalar kurarsak, sadece o zaman kendimizi kalıcı bazı adımlar atmış sayabiliriz. Bu da, sosyalizm ve sanat ya da sosyalizmde sanat gibi bir başlık altında irdelenebilir. Sosyalizmsiz artık bir bardak su bile içilemeyecek bir coğrafyada, bunu normal karşılamak gerek.

Sorun şu: Kendi aramızdaki tartışmaları hangi düzeyde gerçekleştireceğiz? Her solculuk taslayanı aramıza mı kabul edeceğiz? Kimi, neyi, neye göre reddedeceğiz? Zor durumdayız. Ülke, ekonomi, siyaset, medya, sanat pratikleri... Her şey patlamış durumda. Yeni patlamaların da eli kulağında... Steril ortamlardan ferah zamanlar çıkarma hayalleri kurmasın kimse. Mümkün değil. Her şey kaotik bir hercümerç içinde yeniden yapılandırılacak. Böylesine daha önce hiç tanık olmamıştık. Çöküşümüz yenidir, sosyalist kurtuluşumuzun sanat pratikleri de kökten bir yenilik içerecektir. Herhalde.

Frankfurt, Aralık 2018

ACIYI, SEVİNCİ, UMUDU YAŞATAN YAZAR: İRFAN YALÇIN

Buket Özsanat

Aziz Nesin'in "Beni yazmışsın, beni anlatmışsın, yani bütün sürgünleri..." dediği, "Uzun Bir Yalnızlığın Tarihçesi" ile 2. Dünya Savaşı sırasında devlet eliyle ölüme gönderilen bir sürgünün yaşadığı çaresizliğin ve dışlanmışlığın resmini çizerken, gururu ile açlığı arasında kalan bir insanın iç dünyasında dolaştırır bizleri.

Bazı kitaplar vardır, aylarca belki de yıllarca düşmez çoksatan listelerinden. Bazı yazarlar vardır, ne yazarsa yazsın yere göğe sığdıramaz okur ve eleştirmenler! Hiçbir şey anlatmayışları, içi boş cümlelerle doldurulan sayfaları, basmakalıp söz dizilimleriyle, uyuşuk beyinler yaratarak yeni bir okuyucu kitlesi oluşturan bu kitaplar ve yazarları dokunulmazdır!

Bazı kitaplar vardır, isimleri zikredilmez. Gündemde olmayı sevmeyen, sürekli kendine övgüler düzmeyen, sessiz sedasız hayatları içerisinde kelimeleri derleyen yazarları vardır bu kitapların, onlar da çok fazla tanınmaz.

Bu yazarlardan biridir İrfan Yalçın. 84 yıllık yaşamını edebiyatla harmanlamasına, birçok roman, öykü, şiir ve oyuna imza atmasına rağmen, kitapları tozlu raflarda kaybolmuştur. Ne yazık ki benim de çok geç tanıştığım bir değerdir.

"Fareyi Öldürmek" kitabını bana hediye eden, "Kitapları film olmuş bir yazarın, nasıl olur da internette bu kadar az bilgi olur hakkında, haksızlık bu!" şeklindeki yorumlarıyla beni de meraka sürükleyen bir arkadaşım sayesinde tanıdım İrfan Yalçın'ı...

Henüz hiçbir kitabını okumamış olmama rağmen, Beyoğlu Sahaf Festivaline gittiğimde kitaplarını sordum. Sorduğum sahafların hiçbiri tanımıyordu yazarı... Garip bir ikilem oluştu içimde: Arkadaşlarımın söyledikleri ve karşılaştığım tablo... O gün nasıl olursa olsun bütün kitaplarını bulmaya karar verdim.

İrfan Yalçın'ın kalemiyle ilk tanışmam 2015 yılıydı. O dönemde internette yaptığım araştırmada kendisi hakkında çok az bilgiye ulaşabilmiştim. Kitaplarının ön sayfasında yazan biyografisi dışında hayatına dair hiçbir iz bulunmuyordu. Sadece iki fotoğrafı yer edinmişti sanal âlemin görselleri içinde ve "İçimdeki Zonguldak" kitabının tanıtımında yapmış olduğu çok kısa bir konuşmayı içeren tek bir videosu vardı. Ya hiç kimse tarafından tanınmıyordu, ya da internetin o sanal ellerinin henüz ulaşamadığı kuytu köşelerde saklanıyordu. Bu nedenle kendisiyle tanışma fırsatımın hiç olmayacağını düşünmüştüm.

Belki Bir Gün Yine Karşılaşırız

Kitap kokuları arasında dolaşmayı sevsem de, TÜYAP Kitap Fuarı'na gitmek benim için tam bir işkencedir. Stantların önündeki kalabalık, nefes almayı zorlaştıran sıcak, çok satanların gözlere sokulduğu sergiler, yollarda çekilen eziyetler kitapların tüm güzelliğini alıp götürür. Savaştan çıkmış gibi hissederim kendimi her gittiğimde. Bu nedenle tercihlerim arasında değildir İstanbul Kitap Fuarı, ben sahaf festivallerini daha çok severim; ama bu yıl İrfan Yalçın'ın geleceğini öğrendiğimde, kafamdaki tüm sıkıntıları bir yana bırakıp, kitaplığımdaki İrfan Yalçın kitaplarını sırtlayarak düştüm yollara.

Yolda aklımda soru işaretleri vardı. Ya gelmezse, ya bir terslik olur da gelemezse! Söyleşisi vardı. Söyleşinin ardından saat 16.00'da kitaplarını imzalayacaktı. Söyleşiye yetişebilmem mümkün görünmüyordu. 15.30 civarında ancak TÜYAP'a varabildim. Alelacele gittiğim yayınevinin standı boştu ve zihnimde aynı soru yankılanıyordu: "Ya gelmezse!" Orada beklemek o an çok saçma göründüğünden, bir iki tur atıp yeniden denedim şansımı. Sanırım üç ya da dört kere tekrarlandı bu gidiş gelişler. Standın önünde birkaç kişinin olduğunu gördüğümde, kafamdaki soru işaretleri dağıldı. "Gelmiş işte!" dedim, "Boşuna tasalanmışım."

Standa yanaşıp edinemediğim, kitaplığımda olmayan kitaplarını da satın aldım İrfan Yalçın'ın. Getirdiğim kitaplar ve yeni alınanlar birleşince "tüm bunları nasıl imzalatacağım!" derdine düştüm.

"Anıların penceresinden Zonguldak'a bakarak" yazdığını söylediği "İçimdeki Zonguldak" ile anılarını açar, romanlarındaki karakterlere can veren yaşanmışlıklarının yansımalarıyla buluşturur bizleri. Ailesini ve dostlarını en yalın duygularıyla anlatır. Geçmiş günlerin özleminde, değişen, kirlenen, betonlaştırılan kentlerin eşliğinde Zonguldak sevdasını fısıldar.

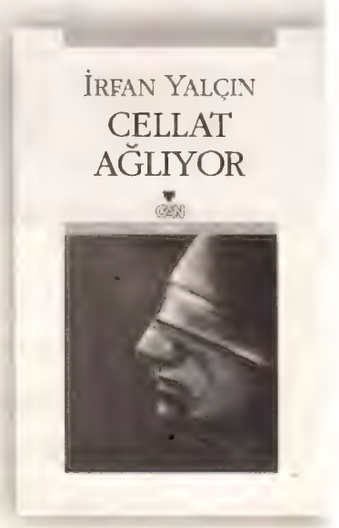

İrfan Yalçın can verir kelimelere tasvirleri ve şiirsel diliyle. Acıyı, sevinci ve umudu bir arada yaşatır. Tüm kitapları, insanların iç dünyalarına açılan kapılar barındırır içinde. Özlemlerini, hayallerini, beklentilerini, kırgınlıklarını ve kızgınlıklarını ilmek ilmek işlediği romanlarında...

Bu çekinceyle önce birkaç kitabı imzalatıp yayınevi sahipleriyle sohbet ettikten sonra, cesaretimi toplayarak diğer kitapları da imzalatmak için İrfan Yalçın'ın yanına gittim. Bir kitaplara bir de bana baktı sevdiğim yazar. "İmzalar mısınız bunları da?" diye sorunca, "Olur" dedi duraksayarak, "İmzalarım." Yine de hepsini imzalatamadım elimdeki kitapların, utandım. Eve geldiğimde tek tek okudum imzaladığı sayfaları. **"Aşkın Yedi Rengi"**nden bana, o anki en büyük temennimle sesleniyordu sevdiğim yazar; **"Belki bir gün yine karşılaşırız."**

Kitaplarındaki Yaşam Kokusu

Okuduğum tüm kitaplarında çok içten gelmiştir bana İrfan Yalçın'ın kaleminden dökülenler. **Fareyi Öldürmek, Yorgun Sevda, Ölümün Ağzı, Son Bahçeler, Aşağıdakiler,** korkunç bir peri masalı alt başlığıyla yayımlanan **Engerek**, içinde on iki öyküyü barındıran **Cellât** Ağlıyor, tertemiz bir sevdanın hikâyesi olan **Aşkın Yedi Rengi** hep o içten, o samimi anlatımın eserleridir. Yaşam kokar her biri. Hayata dokunur.

"Paşa, tarihten geliyordu uygun adım. Yerde çırpınan saralı işçi gibi, hayvanların da yattığı yoksul bir köy evinden çıkmamıştı."[1]

"Ölümün Ağzı" kitabını "maden ocaklarında can vermiş, sakat kalmış, 'maden'in bütün çilesini çekmiş, ama hiçbir zaman insan onuruna yaraşır biçimde yaşatılmamış tüm emekçilere" adayan İrfan Yalçın, 2. Dünya Savaşı sırasında Zonguldak'ta geçen kitabında işçi mükellefiyeti adı altında jandarma zoruyla madenlerde çalıştırılan insanların hazin yaşamlarını anla-

tarak, Anşa, Recep Çavuş, Emine, İbram Çavuş ve Niyazi karakterleri ile içinizi yakar. Düşünmeden, sorgulamadan sadece emirlere itaat edenleri, insanların acımasızlıklar karşısındaki dayanma gücünü ve kötülüğün sınırının olmadığını yansıttığı satırlarıyla, her türlü zorluğa ve işkenceye katlanmak zorunda kalan madenciler üzerinden ezen – ezilen kavramlarının sınıfsal farklılıklara göre belirlendiği bir dönemin panoramasını sunar.

"Sevinçlerimi Lunapark'ın dışında hiçbir yerde çoğaltamadığıma göre, çok mu yaralı çocukluk günlerim"[2]

"Yorgun Sevda" ile yalnızlığının içine saplanmış, kendi dünyasında kaybolmuş, sevinçlerini hüzünlerine hapsetmiş, ağrılı yalnızlığını ağaçlarla konuşarak gideren, saplantılı fırtınalarından Lunaparkta bir kafeste sergilenen Hüseyin'i tanıyarak kurtulan (!), yaralı, hassas bir kızın; Canım'ın hikâyesi ile buluşturur okuyucuyu.

"Kitaplığımın küçük bir gözünde Sabri'yle ilgili konuşmaları içeren küçük defteri buldum. Sararmıştı... Okudukça heyecanlanıyordum, yüreğim çarpıyordu. O zamanlar bir türlü romanlaştıramadığım bu notları elden geçirip romanlaştırmak bir tutku oldu benim için. Kendimden pek bir şey kattığımı söyleyemem. Yazdıklarım daha çok belgesel niteliğinde..." şeklinde tanımladığı, Sabri karakteriyle yürekleri burkan **"Fareyi Öldürmek"** romanında, insan olabilmenin erdemlerini vurur yüzünüze.

"Soğuğun geldiği yer seni arayıp sormayan kızının yüreği"[3]

Anlatıcının annesinin (Bayan Öğretmen) yaşlanması nedeniyle dışarıdaki herkesin kendisine ayağı çukurda, çöpe atılacak bir eşyaymışçasına bakmalarından dolayı yaşlılar yurdunda kalmak istemesiyle başlayan **"Son Bahçeler"** ile yaşlılar yurdundaki renkli / soluk karakterlere götürür okuyucuyu. Bir yandan Bayan Öğretmen ve oğlunun geçmiş gelecek izlerini sürüp, annenin yaşlanmasıyla düşüncelerinde ve davranışlarındaki değişimleri aktarırken, bir yandan da yaşlılar yurdunun diğer sakinlerinin hayatlarına dokunur. Farklı hayatlar, farklı acılar, farklı özlemler ve bambaşka duygular vardır bu yurdun duvarları arasında...

"Bir sessizliğin içinden yavaş yavaş geçer gibiyken, çorbaya ve kemiğe saldırışım başlıyor sonra; aç ve yabanıl bir hayvanım o an. Yaşama duygusu, utanma duygusunu boğuyor. "[4]

Aziz Nesin'in "Beni yazmışsın, beni anlatmışsın, yani bütün sürgünleri..." dediği, **"Uzun Bir Yalnızlığın Tarihçesi"** ile 2. Dünya Savaşı sırasında devlet eliyle ölüme gönderilen bir sürgünün yaşa-

dığı çaresizliğin ve dışlanmışlığın resmini çizerken, gururu ile açlığı arasında kalan bir insanın iç dünyasında dolaştırır bizleri. Aynı zamanda savaş döneminde Nazi yanlısı insanların yaşadığı N. kentiyle toplumun ne kadar kör, ne kadar duyarsız ve ne kadar cahil olduğunu gözler önüne serer.

Yine açlığın ve çaresizliğin ön planda olduğu romanı **"Pansiyon Huzur"da** İnci ve Arif karakterinin yanı sıra her biri farklı yaşamlardan gelen insan manzaralarına yol alırken, iyiliği sorgulatıp, doğruların ve yanlışların iç içe geçtiği hayatların özetini sunar.

"Uyanıyorum bazı geceler; gidip birilerini bulmak, onlara sormak istiyorum; neden yaptınız? Bir insanı, üstelik yarısı sönmüş bir insanı neden öldürdünüz durmadan?"[5]

"Annem, Babam ve Ben"de babası felç olan küçük bir kız çocuğunun gözünden yoksulluğun ve dışlanmışlığın dramı, çaresiz kalan bir annenin aile baskılarına dayanamayışı, terkedilen bir babanın sessiz haykırışlarıyla aile – toplum kavramını irdeler.

"Anıların penceresinden Zonguldak'a bakarak" yazdığını söylediği **"İçimdeki Zonguldak"** ile anılarını açar, romanlarındaki karakterlere can veren yaşanmışlıklarının yansımalarıyla buluşturur bizleri. Ailesini ve dostlarını en yalın duygularıyla anlatır. Geçmiş günlerin özleminde, değişen, kirlenen, betonlaştırılan kentlerin eşliğinde Zonguldak sevdasını fısıldar.

"Aptal olmasam bu çöp kutusu gibi yerde işim ne? (...) Aptal olmasam aktörler kralı olur muydum? Gerçek bir kral olur, halkı soyup soğana çevirir, köşklerde saraylarda yaşardım."[6]

Devlet Tiyatroları tarafından 1993-1994 sezonunda Selçuk Yöntem'in yönetmenliğinde sahnelenen ve geçtiğimiz yıl H2O Kitap tarafından yayınlanan **"Aşağıdakiler"** ile, Anadolu Tiyatro Kumpanyasında sahne alan hayat arkadaşı iki sanatçının, açlığa ve yalnızlığa mahkûm edilişlerinin hikâyesini, düşler ile gerçeklerin iç içe geçtiği diyaloglarla anlatır. Her bir satırı hüzün kokan kitapta, Yaşlı Adam ve Yaşlı Kadın üzerinden kadir kıymet bilmezliği, unutulmuşluğu, devletin sanatçısına verdiği değeri(!) gözler önüne serer.

Umuda Katık Edilen Sevgi

İrfan Yalçın can verir kelimelere tasvirleri ve şiirsel diliyle. Acıyı, sevinci ve umudu bir arada yaşatır. Tüm kitapları, insanların iç dünyalarına açılan kapılar barındırır içinde. Özlemlerini, hayallerini, beklentilerini, kırgınlıklarını ve kızgınlıklarını ilmek ilmek işlediği romanlarında, bir yandan "Böylesine kötü insan olur mu?" dedirtirken, bir yandan gülen gözlere, sımsıcak yüreklere yol aldırır. Aslında çok tanıdık, çok bildiktir yazdıkları. Bizdendir... İçimizde, çevremizde, en yakınımızdadır. Zulmün sınıflandırması yoktur ona göre, nefes alan, yaşayan hiçbir canlıyı ayırt etmez. O umuda katık ettiği sevgiyle güzelleştirir yaşamı.

Tanımlamaları vardır onun, "gibi"lerle sonlanan; "Neye baksa uçuruma bakar gibi", "Gözlerimden içime bakar gibi", "Bir yağmur aralığından bakar gibi", "Bir deliye bakar gibi", "Bir çiçeğe, bir çocuğa bakar gibi"...

İmzası gibi sürekli kullanır "gibi"leri ve devrik cümleleri. Okuyan tanır onu cümlelerinden, bütünleşir sözcük dizilimleriyle.

"(...) doğanın bin bir renkli güzelliğiyle kanatlanır, bir kuş olur uçarım, tutamazlar beni. Bir rüzgâr, bir bulut olur, sonsuz göğe ağarım."[7]

1934 Zonguldak doğumlu olan yazar İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Fransız Dili ve Edebiyatı Bölümü'nü bitirir. Anadolu'nun çeşitli yerlerinde bir süre öğretmenlik yaptıktan sonra 1972'de Beyoğlu'nda bir kitabevi açar, 1985'te Köyceğiz'e yerleşir.

Genelevde Yas, 1985 yılında Sinan Çetin yönetmenliğinde 14 Numara adıyla, Fareyi Öldürmek 2015 yılında Aydın Sayman yönetmenliğinde İçimdeki İnsan adıyla sinemaya uyarlanır.

İki kitabı sinemaya uyarlanmış, ödüller almış olan İrfan Yalçın çok satanlardan, çok adı anılanlardan olmasa da benim değerlilerimdendir. Kitaplığımda özel bir yer edinenlerdendir.

Sistemin bize dayattığı, karmaşık, anlam yoksunu, içi boş cümlelerle dolu çok satanlarda değil de, yaşatan, yaşamı insani değerleri ön plana çıkartan, nefreti değil paylaşımı çoğaltan kitaplarda ve yazarlarda buluşmak dileğiyle, keyifli okumalarınız olsun.

---

[1] Ölümün Ağzı, Z Yayınları, Kasım 1979, 1. Basım, s:43

[2] Yorgun Sevda, Can Yayınları, Ocak 2010, 2.Basım, s:31

[3] Son Bahçeler, Cumhuriyet Kitapları, Ekim 2014, 1.Basım, s:26

[4] Uzun Bir Yalnızlığın Tarihçesi, H2O Kitap, Eylül 2017, 1. Basım, s:134

[5] Annem, Babam ve Ben, Milliyet Yayınları, Ekim 1995, 1.Basım, s:49,50

[6] Aşağıdakiler, H2O Kitap, Ekim 2018, 1.Basım, s:43

[7] Cellât Ağlıyor, Can Yayınları, Nisan 2010, 1.Basım, s:62

CÖMERTTİR ÖLÜM

Hülya Köksal

Dokur zaman ayrılıkların kumaşını
Sabır ağırbaşlı gurbette özlem asi
Süzgün gözlerden süzülür acılar
Kırgın gönül küskün sözcükler
Issız yaşamlarda güneşsiz öyküler

Harcanmış dün çalınmış yarın
Hükümlüdür emek yokluğa
Yanlışlar kendini kent durmadan
Kendine yabancılaştıkça
Çok yüzlü mekânların serbest pazarlarında
Bu çağ ödemektedir
Aşka ihanetin bedelini
Cömerttir ölüm yaralı günlerimizde

SAKINGAN SESLERİN ŞAİRİ: ŞÜKRÜ ERBAŞ

Cafer Yıldırım

"Bütün Şiirler" üzerinden yaptığım Şükrü Erbaş okumasında ilk dikkatimi çeken, ince bir hüzne yaslanan, büyük ifadelerin büyüsüne kapılmadan oluşturulmuş samimi bir söyleyişle, düşünmeden doğru kabul ettiğimiz birçok kalıpsal düşünceyi şairin fiske vuruşlarını andıran edasıyla yıkıp parçalama özelliği oldu. Meramımı şöyle anlatayım: "Hayatı sevmek", "dünyayı sevmek", "pozitif düşünmek" gibi toplumsal algıda yaygınlık kazanmış, yer etmiş retorikler vardır hani. Şairimiz ise "dünyayı sevmem için dünya beni sevmeli" diyor. Gerekçesi de oldukça sahici ve inandırıcı.

1981 yılında yazdığı, belleğim beni yanıltmıyorsa Milliyet Sanat'ta yayımlanan "Genelev Mektupları" şiirleriyle tanımıştım Şükrü Erbaş'ı. Okuduğumda, şair Güngör Gençay'ın gözlerinin yaşardığı "Gülbeyaz" şiirimi de onun bu şiirlerinin etkisiyle yazmıştım.

Tarık Dursun K.'nın "Tanıştırayım: Şükrü Erbaş" yazısı ise Şükrü Erbaş'la ilişkimde bir dönemeç oldu.

"Bakın iyice, gerçek bir şiirseverseniz, gerçek şairin yalnızca kendisine benzediğini görürsünüz. Aşama evresindeki 'güzel acemilik'leri; bir aranış, bir kendi sesini bulma dönemidir. Kimi şair çabuk bulur sesini ve şiirinin tramplenine sıçrar. Kimi şair için 'güzel acemilik'i uzun sürer ve (size bir şey söyleyeyim mi) bu 'güzel acemilik'leri sırasında kendi sesini bulduktan sonraki şiirleriyle bazan başat, bazan geride kalmışlığının örneklerini bile verebilir."

Yazısının bundan sonraki paragraflarında Tarık Dursun K., Şükrü Erbaş'ın "Seçilmiş Şiirler" kitabı üzerine değerlendirmeler yapıyor; beğendiği, beğenmediği şiirlerden söz ediyor, dizelerden örnekler veriyor. Yazı, yazarın yargılarını açıkça dillendirdiği şu paragraflarla son buluyor: " 'Seçilmiş Şiirler'deki şiirler, size örneklediklerim türünden tümüyle 'acemi' dizeli şiirler sayılmaz. Onun kendi sesini bulmaya 'kala', nice güzel şiirleri de var. Şükrü Erbaş'ı (şimdilik) kusurlarıyla, 'güzel acemilikleri'yle okuyun ve sevin. Gün gelir, usta bir şair olduğunda onu erken baştacı etmiş olmanın kıvancını yaşarsınız.

Ben öyle yaptım." (Yeniyüzyıl gazetesi, 18 Nisan 1995)

Tarık Dursun K.'nın önerisine uydum, Şükrü Erbaş'ı izledim. Bir süre sonra da o benim vazgeçemediğim şairlerimden biri oldu.

Kırmızı Kedi Yayınlarının 2018'deki basımı üzerinden tekrar ve bütünlüklü olarak okudum Şükrü Erbaş'ı. "Bütün Şiirleri-I/II"nin, basım açısından şairin üslup inceliğine, duyarlık seçkinliğine yaraşır bir özenle hazırlandığını belirtmeliyim öncelikle.

"Köylüleri Niçin Öldürmeliyiz"

"Bütün Şiirler" üzerinden yaptığım Şükrü Erbaş okumasında ilk dikkatimi çeken, ince bir hüzne yaslanan, büyük ifadelerin büyüsüne kapılmadan oluşturulmuş samimi bir söyleyişle, düşünmeden doğru kabul ettiğimiz birçok kalıpsal düşünceyi şairin fiske vuruşlarını andıran edasıyla yıkıp parçalama özelliği oldu. Meramımı şöyle anlatayım: "Hayatı sevmek", "dünyayı sevmek", "pozitif düşünmek" gibi toplumsal algıda yaygınlık kazanmış, yer etmiş retorikler vardır hani. Şairimiz ise "dünyayı sevmem için dünya beni sevmeli" diyor. Gerekçesi de oldukça sahici ve inandırıcı:

"Benim dünyayı sevmem için
Dünya beni sevmeli.
Çocuk düşlerimi ezen evler değil
Sevgiler olmalı oda oda
Mutluluğu gülüşlerle köpüren.
Babam utanmamalı benden
Annem ezik durmamalı
Ufacık bir isteğimle buruk.
Bir işim olmalı, bir güvencem
El ellerinde hoyrat
Ev içlerinde
Kanayıp gitmemeli çocuk ömrüm.

Benim dünyayı sevmem için
Dünya beni sevmeli
Dünya beni sevmeli."

(Sinema Kapıları şiirinden)

Şükrü Erbaş'ın ülkemizin kurucusu büyük önderin veciz sözüyle algı dünyamızda açtığı pencereyi kapatmaya, köylülere bir başka pencereden bakmaya bizi davet ettiği "Köylüleri Niçin Öldürmeliyiz" şiirini de aynı mantıkla okuyabilirsiniz.

"Çünkü onlar ağırkanlı adamlardır
Değişen bir dünyaya karşı
Kerpiç duvarlar gibi katı
Çakır dikenleri gibi susuz
Kayıtsızca direnerek yaşarlar.
Aptal, kaba ve kurnazdırlar.
İnanarak ve kolayca yalan söylerler.
Paraları olsa da
Yoksul görünmek gibi bir hünerleri vardır.
Her şeyi hafife alır ve herkese söverler.
Yağmuru, rüzgârı ve güneşi
Bir gün olsun ekinleri akıllarına gelmeden
Düşünemezler...
Ve birbirlerinin sınırlarını sürerek
Topraklarını büyütmeye çalışırlar."

Dikkatli bir okur, Şükrü Erbaş'ın şiir toplamı içinde algı perspektifini değiştiren ya da en azından böylesi bir eyleme kendisini kışkırtan verdiğim örnekler tarzında birçok şiir bulabilir.

Bir üretimin sanat eseri olup olmamasını belirleyen temel ölçütlerden biri de o üretimin insanın yüzünü estetik bir atmosferde değişim yörüngesine doğru çevirmesi ise Şükrü Erbaş şiirinin bu bakımdan oldukça başarılı olduğunu belirtmem gerekir.

Söyleyicinin yaşantıları, edindiği deneyimler, gözlem, tanıklık ve toplumsal yaşanmışlıklarla beslenen

Kelime tekrarları, dize tekrarları, ölçüsünde kullanılan uyak ve en temelde ise söyleyiş edası Şükrü Erbaş şiirinin okuyucuya ferahlık veren aheste ahenginin ana unsurları olarak öne çıkıyor.

"Erbaş şiiri"nde söyleyici bazen birinci, bazen üçüncü kişi ağzından konuşuyor. Birinci kişili anlatımlı şiirlerinde şiir kişisi kendini anlatma çabası içindeyken üçüncü kişili anlatımlı şiirlerde onu başkalarını anlama çabası içinde buluyoruz.

Her iki durumda da söyleyici kendi konumuna, hikâyesinin gerçekliğine uygun bir anlatım, tutum ve davranış tarzıyla uygunluk halinde bulunuyor.

Her iki durumda da masumiyetin korunaksız yalnızlığı, okurun onu sarıp sahiplenmeye hazır duygu dünyasında yerini alıyor. Bu demektir ki "Şükrü Erbaş şiiri" etkileyicilik dozu oldukça yüksek bir şiirdir. Okurda yankısını bulan şanslı şairlerdendir Şükrü Erbaş.

Şükrü Erbaş'ın bireyin duyarlıklarından, iç yaşantılarından, bireyle toplumsal değerlerin çatışma alanlarından beslenen; bağırmayan, sade, sakin bir söylem üzerinden kendini sunan şiirinin yaygın bir okur kitlesine sahip olmasının sırrı hem bireyi hem de toplumsal panaromayı içine alan bir içeriğe sahip olmasında görünüyor.

Okurla Rahat İletişim Kuran Şiir

Sezgileri üzerinden her bireyin hislerini şiirinin kapsama alanına dâhil ediyor. Arı duru dili aynı zamanda ahenkli bir mecrada yol alıyor. Sesi bağırtıdan uzak ama kısık da değil. Cesaretin kükremesi yok söyleminde ama korkudan hiçbir nişan da yok.

Şükrü Erbaş şiirinin okur nezdinde yaygınlık kazanmasını sağlayan kuşkusuz başka faktörler de var.

En başta şairimiz bireyden, toplumdan ve bireyle toplumun yaşadığı coğrafyadan edindiği içeriği, samimi bir niyet ve dille yansıtma çabasından hiç ödün vermiyor.

Son dönem şairlerimizin imge avcılığını, gerçek şiiri oluşturmanın temel koşulu olarak gören ve kendini bir anda ele vermeyen metin oluşturma anlayışını ve bütün çabalarını bu uğurda yoğunlaştırdıkları gerçeğini hatırlarsanız söylemek istediğim sanıyorum daha iyi anlaşılır.

Ne yazacağı konu ne de bu konuyu ifade alanında hiçbir zorlama ve özenti içinde olmayan Şükrü Erbaş, özgünlük açısından çarpıcı ve sarsıcı değil ama "kendine münhasır" kavramını bütünüyle karşılayan, bu kavrama hakkıyla örnek oluşturan eksiksiz bir profil çiziyor.

Okurlarına "Aynı duyguyu ben de yaşamıştım", "Ben de böyle düşünmüştüm" ya da "Benim hissettiğim gibi" dedirten o kadar çok dizesi vardır ki Şükrü Erbaş'ın.

Onun şiirleri okuyucusunu kendine götürür, kendisiyle yüzleştirir, okurun bir zamanlar hissedip unuttuklarını anımsamasını sağlar, duygularını tanımasında, iç dünyasını kendi katında belirginleştirmesinde, kendini anlamasında ona rehberlik eder. Şükrü Erbaş; sakınılmış düşüncelerin, dillendirilmemiş düşlerin, kurulmamış cümlelerin, ürkek hayallerin tercümanı bir şairdir bir bakıma. Onun şiirinin sürekli ve yaygın bir okur tabanına sahip olmasını sağlayan en başat özelliğinin de bu olduğunu düşünenlerdenim.

İnsanın içine işleyen, insanı insana katan, okuru şaire götüren, şairle okuru bütünleştiren o kadar çok dizesi, beyti, dörtlüğü, bendi var ki!

Kelime tekrarları, dize tekrarları, ölçüsünde kullanılan uyak ve en temelde ise söyleyiş edası Şükrü Erbaş şiirinin okuyucuya ferahlık veren aheste ahenginin ana unsurları olarak öne çıkıyor.

1953 yılında Orta Anadolu'da geleneksel kültür ve yaşam tarzının en güçlü olduğu Yozgat'ta dünyaya geliyor. Ankara'da Gazi Eğitim Enstitüsünü bitirdikten sonra 1972 yılında işe başladığı Toprak Mahsülleri Ofisi Genel Müdürlüğünden 1998 yılında emekli oluyor. Memuriyet düzeni içindeki yaşamında onun yazından emeğini hiç sakınmadığını görüyoruz. On iki şiir kitabının yanında altı da deneme kitabında imzası bulunuyor.

Bize kalan ise onun yaşamından, yaşantılarından, tanıklık ve deneyimlerinden, toplumsal tarihimizin sıradan ve sıra dışı, basit ve şaşırtıcı gerçekliklerinden damıtıp içtenlikli ve sahici bir dille yansıttıklarını okumak oluyor.

TARTIŞMANIN ÖTESİ İĞNE VE ÇUVALDIZ

Özgün Ergen

Mustafa Göksoy'un Yeni Gelen'in Ocak sayısındaki, Aralık sayısındaki yazıma karşı yazısını şaşkınlıkla okuduğumu söyleyerek başlıyorum yazıma. Şöyle ki sanatta ilerici olabilmenin "ilerici bir sanat anlayışı" ile mümkün olduğunu düşünürüz hep. Bu böyledir, bu Antik Yunan'dan, Rönesans'tan beri de böyle devam eder. Her yeni gelen, eskinin üstüne bir şey koyar, bu çıta üzerine ilerler. Yeni olmanın önkoşulu bu değil mi?

Afşar Timuçin'in yazısından alıntılar yapmış Mustafa Göksoy, Aralık sayısındaki yazısından: "Sanatçı benim için ne zaman önemlidir? Bana beni gösterebildiği kadar önemlidir, daha geniş anlamda bize bizi yani insanı insana gösterebildiği kadar önemlidir" ve "Düşünsellikten duygusallıktan ayrı bir estetik, estetikten ayrı bir düşünsellik- duygusallık elbette söz konusu olamaz."

Bu yazıda alıntılar yok. Çünkü Aralık sayısındaki yazımızda tamamen şiire içkin konulardan söz etmiştik. Bir şiirin şiir olarak kabul edilebilmesi için "imge"nin sağlam bir kurgu içerisinde ilerlemesi önkoşuldur... "İnsan nasıl insan olurdu" dediğinizde, şiiri "zamandan süzülen damıtılmış akış" olarak algılayamıyoruz. Bu söylemi tam olarak "imgesizlik" olarak niteleyebiliriz. Ya da en iyi ihtimalle "eski" diyebiliriz. Temelde bir anlayış farkımız var elbette. Ama bu anlayış farkı, daha az politik, daha çok estetik üzerine diyebiliriz.

Afşar Timuçin'den, Yalçın Küçük, B. Sadık Albayrak ve Taylan Kara'nın yazdığı Kir Teorisi kitabından söz eden Mustafa Göksoy'un yazdıklarında yeniliği görmek isterdim, ancak göremedim ne yazık ki. Ece Ayhan'a "şiirsiz" demiş. Bir defa Ece Ayhan'ın iyiliği kötülüğü tartışılır; ama özgünlüğü var, kendi ürettiği sözcükleri ve sözlüğü var. Tavırdan, muhalif olmaktan söz edersek, şairlere "belediyeci" sözü ve "ödül karşıtlığı" var. Tartışılır; ama çuvaldızı Ece Ayhan'a batırmadan önce şiir özelinde konuşulacak, yüzleşilecek pek çok konu var. Şiirsiz Ece Ayhan diyerek Nâzım Hikmet'in şiir anlayışını önde tutmuşsunuz ama ne Nâzım Hikmet'in ne de Ece Ayhan'ın yükseldiği damarda yer alıyor şiirleriniz. Şiiri şiir yapan temel dinamikler yok. Bu durumu şu ana dek belirli kaynaklardan beslenmenize ve İnsancıl dergisi çevresinde fazlaca kalmanıza bağlıyorum. Bu savımı, dergiyi incelemeye alarak da örnekleyebilirim ama ne yazık ki durum bu. Bu yüzleşme, bizi, olduğumuz noktanın daha ötesine götürebilecektir diye düşünürüm.

Çünkü, şiiri şiir yapan,

Ritim,

Kurgu,

İmge, sanatlar... Maalesef yok söz ettiğim alıntılarda. Yan yana getirdiğimizde düz cümle, paragraf olarak da okuyabiliyoruz örneklediğim şiirleri. Bunlar olmadan toplumla bir ilişki kurulması, şiirin yaşayan bir organizma olarak var olabilmesi de söz konusu olamıyor.

Çok daha yalın bir örnek verelim. Mihriban şarkısı ve Abdürrahim Karakoç'un, "Lambada titreyen alev üşüyor." dizesi. "Alev üşüyor" deseydi, akla çabucak geliveren, algımızda bir farklılığa yol açmayan bir dize olacaktı. "Lambada titreyen alev üşüyor" dediğinde karşımda o lambanın somut halini görebiliyorum. Bu imgedir. Bugün, felsefi olarak bunları aşmamız gereken konumdayız. Bugün, hangi imgelerle insanı bulunduğu yapay ilişkilerinden, tüketim alışkanlıklarından, hız çağından koparabiliriz? Nasıl bir imge, bir felsefi duruş çağın acısını kalbimizde, beynin en ücra köşelerinde duyumsamamızı sağlayabilir? Ne söyleyerek başka bir çağın, yeni bir insanın oluşumunu sağlayabiliriz? Bu anlamda yavaşlığı, naifliği önemsiyorum şiirde. Bütün bu açmazların daha ötesini, derinini algı kapılarını da açarak söyleyebilir şiir...

POETİKA TARTIŞMALARINA KATKI

Evin Okçuoğlu

Klasizm, romantizm gibi edebi akımlardan sonra modernizm ve yapısöküm modasına uyarak şiirler de dil/sözcük sökümleri, dize kırmaları, tirelerle, yatık çizgilerle, parantezlerle sökülüp dikilen anlam çoğaltmaları ya da gizlemeleriyle bir bilmeceye dönüştürülerek yazılıp çizildi. Bunların sesli okunması bile zor. Oysa şiir sesli okunmalıdır. Sözlü tanıklığın belirleyici olduğu dönemlerin estetiğidir şiir. O nedenle ezberlenmesi kolay olsun diye bir mantık akışına, uyağa, hatta nefesin bittiği yerde bir durağa ihtiyaç duyulur.

Dergimizin şiir üzerine tartışmalarını okuyorum. Özgün ve Mustafa ile başlayan bu sürece katkılarım olacak. Belki eserlerimizle erişeceğiz belki de erişemeyeceğiz geleceğe... Ama toplumcu gerçekçi bir birikimi, söz işçiliğinde ustalaşma ile birleştirip, slogan atmayan ama duygu uyandıran şiirlere erişmek için çabamız sürecek. Yalçın Küçük Hocamız bana yazdığı bir notta, bizim şairlerde umut ve direnç eksiktir, sizin şiirde bunun var olduğunu gördüm, demişti. Bunu bir motivasyon kaynağı olarak alıyorum. Eleştirilmekten de korkmamak gerek. Çünkü doğru eleştiriler bizi geliştirir.

İpek Böceğinin Kozası Şiir Değildir, Şiir İpekli Kumaştır.

(Özdemir İnce,
Şiirde Devrim, s.223)

Şiir ile ilgili genel yazılar yazılıp durmakta. Herkes şiiri kendisine göre tanımlamakta. Yazdıklarıyla "işte şiir böyle olur" demekte. Özdemir İnce bize şiirin ham maddeyi işlemek demek olduğunu söylüyor. Dikkate alınması gereken bir sözdür. Tabii ki işlerken düşüngümüz (ideoloji), birikimlerimiz ipeğe şekil verendir.

Şiir Bir Sesleniştir

Klasizm, romantizm gibi edebi akımlardan sonra modernizm ve yapısöküm modasına uyarak şiirler de dil/sözcük sökümleri, dize kırmaları, tirelerle, yatık çizgilerle, parantezlerle sökülüp dikilen anlam çoğaltmaları ya da gizlemeleriyle bir bilmeceye dönüştürülerek yazılıp çizildi. Bunların sesli okunması bile zor. Oysa şiir sesli okunmalıdır. Sözlü tanıklığın belirleyici olduğu dönemlerin estetiğidir şiir. O nedenle ezberlenmesi kolay olsun diye bir mantık akışına, uyağa, hatta nefesin bittiği yerde bir durağa ihtiyaç duyulur. Ritim ya da iç müzik şiire ata kalıtıdır. Normal konuşmadan farklıdır. Bilmediğiniz bir dilde bile olsa okunanın şiir olduğunu anlarsınız. Bir yerde susmak, birkaç sözcük öbeğini birlikte okumak, şiiri, düzyazı gibi okumaktan ayırmaktadır. Şair, şiiri nasıl okunsun isterse dizelerini ona göre ayarlar. Dinleyende bu yolla bir etki kurar, bu yolla şiirin içine çekiliriz. Çocuklukta dinlenen masal tekerlemeleri gibi, dinlediğimiz ya da okuduğumuz maniler gibi uyaklı ya da serbest yazılmış bile olsa iç müzikli, ritimli şiirler bizim atalardan kalma birikimimizdir.

"Sanat bir büyü aracıydı, insanın doğaya üstünlük sağlamasına, toplumsal ilişkilerin gelişmesine yarıyordu. Ne var ki, sanatın başlangıcını yalnız bu özelliğiyle açıklamak yanlış olur. Ortaya çıkan her yeni nitelik, kimi zaman oldukça karmaşık birtakım yeni ilişkilerin sonucudur. Birtakım parlayan ışıldayan şeylerin (yalnız insanlar değil, hayvanlar için de) çekiciliği ile ışığın dayanılmaz çekiciliğinin de payı olmuş olabilir sanatın doğuşunda. Cinsel çekiciliğin -hayvanlarda parlak renkler, etkili kokular, göz alıcı tüyler, insanlarda değerli taşlar, güzel giysiler, kandırıcı sözler ve hareketler- başlatıcı bir etkisi olmuş olabilir. Doğadaki canlı ve cansız varlıklardaki düzenli tekrar -yüreğin atışı, soluma, cinsel birleşme- birtakım biçim özelliklerinin ve süreçlerin ritmik tekrarı ve bundan alınan tat ile çalışma ritmi de önemli bir katkıda bulunmuş olabilir. Ritmik hareketler çalışmaya yardım eder, çabayı düzenleştirir ve bireyle topluluk arasında bağ kurar." (Ernst Fischer, Sanatın Gerekliliği, s.48-49)

Ritmik Olan Akılda Kalır

Sözlü edebiyat dönemlerinde nesilden nesle aktarılmayı sağlayan da şiirlerin ezberlemesi kolay bir ritimde oluşmuş olmalarıdır.

Yeni ile eskinin bağını kurarken atılamayacaklardandır ritim.

İmge Olmadan Şiir Olur mu?

Bence imgeler yardımıyla dile getirmek değil de **imgelerle düşünme** yoluyla yaratılmış olan eser sanatsaldır.

Baskı dönemlerinde şiir de kendini gizliyor. Diyeceklerini sözcüklerin arasına saklıyor. İmgeler çağrışımlar düşünmeyi gerektirir oluyor. Okura daha çok iş düşüyor. Bütün bunlar olurken egemen sınıflar uzmanlaşıyor, medya ve insan psikolojisini, toplumsal vicdan oluşturmayı bilinçli bir iş olarak yürütüyor. Ezilenlerin ezilmekten memnun hale getirilmesi için toplum mühendisleri her alanda çalışıyorlar. Edebiyat alanı da bunlardan ayrı değil.

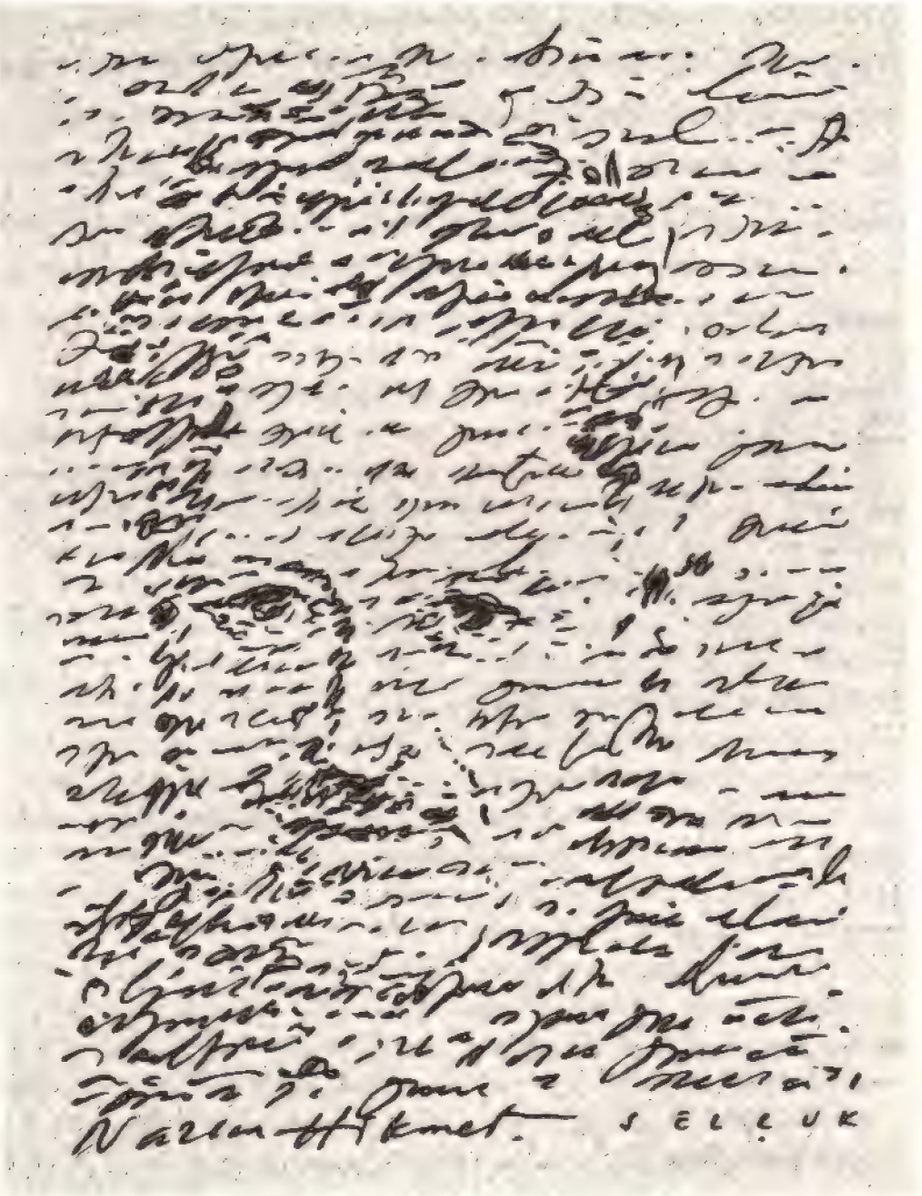

İmgesiz şiir de olur, oyunsuz, şaşırmasız, yalvaçlığa soyunmayan.

Buna en güzel örneklerden biri Jacques Prévert'in *Bir Kuşun Resmini Yapmak İçin* adlı şiiri bence:

Önce bir kafes resmi yaparsın
Kapısı açık bir kafes
Sonra kuş için
Bir şey çizersin içine
Sevimli bir şey
Yalın bir şey
Güzel bir şey
Yararlı bir şey
Sonra götürür bir ağaca
Asarsın bu resmi
Bir bahçede
Bir koruda
Ya da bir ormanda
Saklanır beklersin ağacın arkasında
Ses çıkarmaz
Kımıldamazsın
Kuş bazen çabuk gelir
Ama uzun yıllar bekleyebilir de
Karar vermezden önce
Yılmayacaksın
Bekleyeceksin
Yıllarca bekleyeceksin gerekirse
Resmin başarısıyla hiç ilişiği yoktur çünkü
Kuşun çabuk ya da yavaş gelmesinin
Geleceği olup da geldi mi kuş
Çıt çıkarma yok
Kafese girmesini beklersin
Girdi mi kafese fırçanla
Usulcacık kapısını kaparsın
Sonra kuşun bir tüyüne dokunayım demeden
Bütün kafes tellerini teker teker silersin
Yerine bir ağaç resmi yaparsın
Dallarının en güzeline kondurursun kuşu
Tabii ne yapraklarının yeşilini unutacaksın
Ne yellerin serinliğini
Ne de yaz sıcağındaki böcek seslerini
Otlar arasında.
Sonra beklersin ötsün diye kuş
Ötmezse kötü
Resim kötü demektir
Öterse iyi olduğunun resmidir
İmzanı atabilirsin artık
Bir tüy koparırsın usulca

Kuşun kadından
Ve yazarsın adını resmin bir köşesine.

Bu şiirde bir imge olmamakla birlikte bütünde anlamsal bir şiirsellik var. Birkaç sözcüğün üstüne inşa edilmiş veya birkaç sözcüğe hapsedilmiş bir imge yerine anlama yayılmış bir imgesellik söz konusu.

Edebiyatta Postmodernizm ve Yapısöküm Hasarları

Her çağın şiirini incelerken o çağın toplumsal ekonomik yapısına bakmalıyız. Büyük bir tez konusu olabilecek bu konuyu çok kısa özetlersek, ilkel toplumda şiirde, düzenli tekrar ve büyü ağırlığı varken, kölelerin isyanında şiir, haykıramayan bir inilti gibi blues tadına dönüşür. Feodal toplumun kasveti, karanlığı içinde kurallar hece saymalar ağır basıyor. Sonra kapitalist toplumun yükselişiyle birlikte çıkan Aydınlanma'ya, ezilenden yana direngen umut veren şiirlere geliyoruz. Baskı dönemlerinde şiir de kendini gizliyor. Diyeceklerini sözcüklerin arasına saklıyor. İmgeler çağrışımlar düşünmeyi gerektirir oluyor. Okura daha çok iş düşüyor. Bütün bunlar olurken egemen sınıflar uzmanlaşıyor, medya ve insan psikolojisini, toplumsal vicdan oluşturmayı bilinçli bir iş olarak yürütüyor. Ezilenlerin ezilmekten memnun hale getirilmesi için toplum mühendisleri her alanda çalışıyorlar. Edebiyat alanı da bunlardan ayrı değil. Ülkeler de savaştırılıyor ve yıkılmış şehirlerden insanlar göçüyorken egemenler bize yapısökümcülüğü dayatıyor. Her şeyi özünden koparıp ayırıp göç ettiriyoruz. Koparmak ve öylece ortada bırakmak, anlamı yok etmek... Zamanında bunu moda sayıp öyle yazmaya başlayanlar oldu. Öyle yazmayanlar demode sayıldı. Piyasa dergileri bu anlamsızlıklara sayfalarını açtı. Şiirlerde tireler parantezler alıp başını gitti. "Öyle de okunur böyle de" dendi.

Şiirden çıkıldı. Akıl bozuculuk başladı.

Konular sorunlar gerçeklik bağlamlarından koparıldı. Havada anlamsız salınan gerçekliği görür olduk sadece. Postmodern tarzı benimseyen şairler bir sorunu ortaya serdi ama sorunun kaynağı da çözümü de yoktu. Postmodernizmin bize ettiklerini *Kopuk* adlı şiirimde anlattım.

Kopuk
işte böyle söküyor
anlamını özünden
isim, edimsiz
kök, bağlamsız kalıyor
sonuç bir başına, nedensiz.
nasıl soyuyor bak;
soyutlandıkça
görünmüyor insan
yara kabuk tutuyor ama
kabuk
kopuk yaradan.

Broy'da Poetika Değinmeleri

Buna karşın edebiyatın yüzakları da vardı. Direnen, gerçekçi ve toplumcu ürünler veren şairler, dergiler, kendilerini ifade ortamı buldukça düşündüklerini paylaştılar. Bu dergilerden biri de *Broy*'du. Bu derginin bir cildinden derlediğim önemsediğim sözler seçkisini sunuyorum:

Şiir dize sayısı olarak değil, özsel olarak büyümeli.

Şiir toplumsal birimlerin büyümesi ve iç içe geçmesine bireyin toplumla ve insanlıkla bağlarının derinleşmesi genişlemesi ve yoğunlaşmasına koşut olarak, büyümeli, kendini değiştirerek yenilenmeli.

Deriz ki şiir ideoloji üretmez. İdeoloji, ozanın dünyayı kavrayışında yerini nasıl alırsa, şiiriyle de o anlamda kaynaşır. İdeoloji, ideoloji olarak durmaz şiirde. Ekmeğin, zihinsel etkinliğimizde ekmek gibi durmaması gibi. (Muzaffer İlhan Erdost, Broy)

Ülkeler de savaştırılıyor ve yıkılmış şehirlerden insanlar göçüyorken egemenler bize yapısökümcülüğü dayatıyor. Her şeyi özünden koparıp ayırıp göç ettiriyoruz. Koparmak ve öylece ortada bırakmak, anlamı yok etmek... Zamanında bunu moda sayıp öyle yazmaya başlayanlar oldu. Öyle yazmayanlar demode sayıldı. Piyasa dergileri bu anlamsızlıklara sayfalarını açtı. Şiirlerde tireler parantezler alıp başını gitti. "Öyle de okunur böyle de" dendi.
Şiirden çıkıldı. Akıl bozuculuk başladı.

Olasıdır ki, ritmik düzenlilik, şiir için yalnızca bir uyum, hiçbir temeli bulunmayan bir işleyiş kuralı, bellek eğitici bir oyun değil, ama bir biçimdir de; bu biçim, ilkel büyü sözlerinin, seslerin ortak atımının, yüreklerin ve şiirin doğduğu çok eski büyü törenlerindeki kitlelerin kalıtıdır. (Therry Molnier Çeviren: Ramis Dara, Broy, Ocak 1987)

Yeteneksizlik, başarısızlık ve yanlışlık çıplak dolaşmıyor, hep bir şeyin arkasına gizleniyor. Bu gizlenme şiirde "şiir her şeye muhaliftir", "karşı dil", "karşı söylem" sloganlarının altında... gerçekleştirilmek isteniyor. Bu tür sloganların ancak tarihsel ve toplumsal bir bağlamda belli anlamı olabilir; bunlardan soyutlanıp yalnızca dilsel bağlamda kullanıldıklarında "laf"tan başka bir şey değildirler. (Özdemir İnce, Broy, Eylül 1986)

Ne var ki, geçmişin tarihsel bir düşünce olarak yaşanır kılınıp, tarihsel bilinçle yansıtılması demek değildir, şiiri, oyunu, romanı giderek sanatı ölümsüzleştirip klasikleştiren nitelik. Yazarın, sanat anlayışı, dünya görüşü, estetik inceliğinin yanında ulusaldan evrensele varan insancıl özün de büyük bir başarıyla ortaya konulmuş olması gerekir. (Nurer Uğurlu, Broy, Temmuz 1986)

Hayattan beslenmeyen, kendini biriktirmeyen bir şiir (şair) elbette okuyucu bulmakta zorlanacaktır. (Yusuf Deniz, Eski, Haziran 2005)

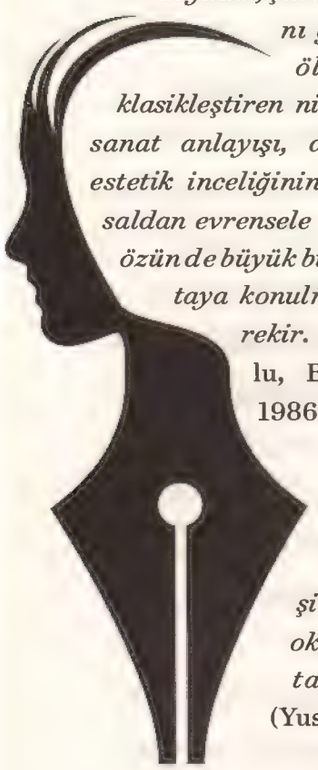

Anlatma Göster

Kültürler arası farklılaşmalar şiirde de farklılaşmalara yol açıyor. Bunu Japon şiiri HAİKU incelemesi sırasında fark etmiştim. En eski Japon şiir sanatı olan ve kelime anlamı **doğal boşluk** demek olan Haikuyu yazarken, anlatma göster ilkesi bize yol gösteriyor. Ne diyeceksek dolandırmadan, eğretilemelere, benzetmelere başvurmadan diyoruz. Az sözcük kullanıyoruz. Bu anlamda Ars Poetika'da söylenen ile benzeşiyor. Şiire emek verenler bu yolla didaktik olmaktan ve düz yazıya kaçmaktan uzaklaşabilir.

Şiir Sanatı/Ars Poetica

Şiir apaçık ve sessiz olmalı
Yuvarlak bir meyve gibi,
Dilsiz
Eski madalyonlar evrilip çevrilirken,
Gömleğin kolu gibi -pencere önündeki
Yosun tutmuş yıpranmış taş gibi sessiz-
Şiir sözsüz olmalı
Kuşların uçuşu gibi.
Şiir kıpırtısız durmalı zamanda
Çünkü ay tırmanırken,
Dal be dal geceyi kurtararak
Dolaşık ağaçlar bırakır ardında,
Ay kış yapraklarının arkasında olduğundan.
Anı be anı zihni bırakır ardında- -
Şiir hareketsiz durmalı zamanda
Ay tırmanırken.
Şiir eşit olmalı:
gerçek olmayana.
Çünkü kederin bütün tarihi
Boş bir oda girişi ve bir akça ağaç yaprağı.
Çünkü aşk
Yassılmış çimenler ve iki ışık denizin yukarısında-
Demek istememeli şiir
Olmalı yalnızca.

Archibald MacLeish
Çeviri: Evin Okçuoğlu

Haiku ile ilgili çalışmalarımdan başka bir yazıda söz edebiliriz. Konumuzla ilgili kısma değindim, geçiyorum.

Yeni Şiir, Yeni Gelen Nasıl Olacak?

Yeni şeyler üretmek demek, bir üst dil olsun diye divan şiiri benzeri bir çabaya girişip, anlamayı zorlaştırmak değildir. Ya da eski yazılanlardan (kutsal kitaplar da dâhil) sözcük imge kopyalayarak yenilik yaptığını sanmak da değildir.

Geleceğin İnsanı Daha İnce Duygulu Olacak

Bence sözcüğü azaltan şiirler geleceğe kalacak. Gelecekteki insan da söz ile büyülenme veya içtepisini şiirli söyleme gereksinimi duyacaktır. Bu, içsel yoğunluk nedeniyle oluşur. İçsel yoğunluk sözle, gözyaşıyla dışa çıkmak ister. Katlanılmaz olan, fazla geleni şiir konumuz olduğu için sözle dışlaştırırız. Başka sanat dallarında üretenler, bunu desenle, renkle, müzikle yapar. Gelecekte şiir daha felsefi, daha kapalı -uzak imgeli, daha kısa olabilir.

Toplumsal çekişmelerde hangi tarafta yer alıyor ise o tarafın izini sürer. Zaman, hepimizi geleceğin mizanında kantarlayacak. Sonuç olarak şiir bir taraftır. Nâzım Hikmet'in dediği gibi biz de başka taraflara kapılmadan ah vah diye ağıtlanmadan yolumuza devam edeceğiz. Geçmişi bu güne ve geleceğe bağlayacağız.

"Ne ah edin dostlar ne ağlayın
dünü bugüne
bugünü yarına bağlayın"

RUHUMUZU ALMADAN ÇIKTIK YOLA

Altay Taşkın

ruhumuzu almadan çıktık yola
ölüm meydanında ölümsüzlüğü haykırıyorduk
zaman her zamanki gibi misket oyununda
tanıklığında bahar yeşilin
duracak istasyonumuz yok
dünyanın dönüşü yetmiyor umuda
söylenceler tozlu rafları süslüyor
bilek güreşinde hafıza
soluksuz çıkıyorduk derin uykulardan
acemi boyutlu
hep çocuktum seferleri yeni başlamış
ana dilinde cebelleşen
yurduma ortak kekemelik
sınıfta kalan taşralıydık

ilmini göster usta yaşamanın
hangi sınıftan olsa başlarız
taşırız madenlerini sırtımızda
başımıza yıkılan akşamların...

HASAN HÜSEYİN'DEN BİR DURAK: AĞLASUN

Hatice Eroğlu Akdoğan

Hasan Hüseyin o zamana dek yaşadığı ya da gezip gördüğü bölgelerden, yerlerden çok başka bir toprağa ayak basmıştı. Akdağ'ın pınarlarının koynunda doğup büyüyen uygarlıkların izini bulmuş; hâlihazırda olan Ağlasun'u da havası, suyu, tarihi, kültürü ve insanıyla bir nefes gibi çekebildiği kadar içine çekmişti. Ağlasun sahi nasıl bir yerdeymişsin sen öyle! "Başka hiçbir yerde görmediğim gibi ışıldayan bu gökyüzünün altında, bu çok özel insanların arasında yeniden gelmiş gibiyim dünyaya" demişti şair.

"Ağlasun dedikleri bir esim yel bir içim su
Bin yıllar ötesinden bir ulu çınar
Dağlarla sularla yıldızlarla söyleşiyor
Evreni kıpır kıpır duyuran yapraklarıyla

Bir taze çığlık gibi Asya'dan geldikleri
doğrudur
Çetin bir güneşin parıltısını katıp önlerine
En eski insan denizleriyle kaynaşıp bir
oldular
Yaslandılar Sagalassos'un ay ışıklı
yamaçlarına
Buldukları, mermerde nakış gibi
ışıldayan bir uygarlıktı
Suyu aziz, yeşili can, canı insan
bildikleri doğrudur
Öldük
Mermer de ölür
Ey şarkılar
Alın bizi"

Hasan Hüseyin 1927-1984

Kendisi küçük, tarihteki yeri büyük bir ilçe; ilham verdiği şairden kendisi için yazılmış armağan olarak bir kitap dolusu şiir almıştır. O şanslı ilçe Ağlasun, o şanslı insanlar da Ağlasunlu. Şair Hasan Hüseyin 1964 yılında yeni evlendiği eşi Azime ile Ankara'dan Ağlasun'a yaz tatiline gider. Hasan Hüseyin o sıra zamanın dergilerinden Akis'te çalışıyordur. Hem partili (TİP), hem sendika yöneticisi (Basın İş), hem işyeri temsilcisi ve hem de yürek ve kalem işçisi bir şairdir. Akis'teki işçiliği ve editörlüğü dışında başka dergilere de yazı göndermektedir. İlk defa çalıştığı bir işten senelik izin alır; temmuz ayında daktilosu ve bağlaması eşliğinde sevgili eşi Azime'nin memleketi Burdur'a bağlı Ağlasun ilçesine yollanırlar.

Trenden indikten sonra Isparta'dan başlayan yol, Akdağ'ın eteğinden kıvrıla kıvrıla onları yine Akdağ'ın yamacındaki gül ekilip biçilen, gülyağı, gülsuyu, gülküspesi yapılan; özcesi kıyısı bucağı buram buram gül kokan Ağlasun'a ulaştıracaktır. Ağlasunlu kimi ileri gelenlerin *"olmasaydı, olmazdık"* dediği Akdağ'ın, çevreye hakim morlu, yeşilli görkemli bir güzelliği vardır. O güzelliğin orta yerine daha ayak basmadan Hasan Hüseyin kendini tutamayıp *"Bu genç bu yaşlı çamlar.. iç içe! Bu ne güzel yeşil böyle"* diye bağırmıştı.[1]

İnsanın gelip geçtiği her yol, insanın emekle ördüğü her duvar, her taş, her mermer Hasan Hüseyin'i şiirde daha derine çekiyordu; Sagalassos ve Ağlasun... İki sözcük arasındaki henüz çözülememiş bir giz, büyülü bir yakınlık olduğu sanılıyor ve Sagalassos üzerine bilgi sahibi olarak konuşan herkes Hasan Hüseyin'e yapısı için bir tuğla vermiş oluyordu. Azime'nin ailesi başta olmak üzere çok geçmeden Ağlasun'un ileri gelenleri, okumuş kişileri illa ki yerel kültürün çok yönlü zenginliğini yansıtan kadınları Hasan Hüseyin'in boş yere gözlem yapıp, boş yere dolaşmadığını edebiyatına buradan su bağladığını çok geçmeden anlamışlardı.

Hasan Hüseyin o zamana dek yaşadığı ya da gezip gördüğü bölgelerden, yerlerden çok başka bir toprağa ayak basmıştı. Akdağ'ın pınarlarının koynunda doğup büyüyen uygarlıkların izini bulmuş; hâlihazırda olan Ağlasun'u da havası, suyu, tarihi, kültürü ve insanıyla bir nefes gibi çekebildiği kadar içine çekmişti. Ağlasun sahi nasıl bir yerdeymişsin sen öyle! *"Başka hiçbir yerde görmediğim gibi ışıldayan bu gökyüzünün altında, bu çok özel insanların arasında yeniden gelmiş gibiyim dünyaya ben"*[2] demişti şair. Baş döndürücü bir doğal güzellik karşısında baş döndürücü bir coşkunluğa kapılmak tam da Hasan Hüseyin'e göreydi. Durup dinlenmeden sordu, soruşturdu ve konuşturdu. Gündüz ve akşamın geç saatlerine kadar yaşamı en üretken, yorgun ve eğlenceli yanlarıyla gördü, izledi. Türküler söyleyip, türküler dinledi. Yeri geldi kendi bilgisi ve yorumu çerçevesinde karşısındakiyle tartıştı. Gecenin ya da gündüzün bir yerinde kendini yalnızlaştırdığında ise kalemine kâğıdına sarıldı.

"Bağda o gün, o güneşli saydam suyun kıyısında yazdıkların gibi" diyordu eşi Azime...

*incecik boyunlu kıraç karpuzu/dışı yeşil yeşil içi kırmızı/yuvarlana yuvarlana geçer bulutlar/meler yanık yanık bağlı bir kuzu/nah şuramda koskocaman dağ benim/nah şuramda ipincecik bir sızı/ceylanları ceylan gibi çizmem ben/çizersem hilal boyunlu/*çiçekleri çiçek gibi çizmem ben*/çizersem nakış nakış/akarım ince ince de durum nehir nehir/kavgaları kavga gibi çizmem ben/ çizersem türkü türkü/yazmışlar benim*

Ağlasun Bin yıllık Çınar

Hasan Hüseyin kırk günlük izni dolduğunda hastalık raporu alarak Ağlasun'da kalma süresini uzatır. Ama Akis'te yayınlanacak yazılarını da göndermeyi ihmal etmeden. Dönüş zamanı geldiğinde ise "Ağlasun Ayşafağı" adlı 400 sayfalık nehir şiirini besleyecek bir dolu insan ve tarih öyküsü, notlar, notçuklar, deyimler, sözceler biriktirmiştir. Hasan Hüseyin'in şiire, öyküye açılan dağarcığı bir başka açıdan 'doymuş' ve 'dolmuş'tu. Salt Ağlasun Ayşafağı şiirine değil bütünüyle edebiyatına emiştireceği bir dolu malzeme oldu dağarcığında.

için kocaman kitaplara/dışı yeşil yeşil de/içi kırmızı..."[3]

Ağlasun'dan Sagalassos'a

O küçük kasaba Ağlasun'un dereleri, pınarları, yeşilin ortasında mavi bir gerdanlık gibi parlayan göllerinin en tepesinde bir yerde, yani Ağlasun'dan da üstte Akdağ'ın zirvesinin hemen dibinde Sagalassos antik kent kalıntıları vardı. İnsanın gelip geçtiği her yol, insanın emekle ördüğü her duvar, her taş, her mermer Hasan Hüseyin'i şiirde daha derine çekiyordu; Sagalassos ve Ağlasun... İki sözcük arasındaki henüz çözülememiş bir giz, büyülü bir yakınlık olduğu sanılıyor ve Sagalassos üzerine bilgi sahibi olarak konuşan herkes Hasan Hüseyin'e yapısı için bir tuğla vermiş oluyordu. Azime'nin ailesi başta olmak üzere çok geçmeden Ağlasun'un ileri gelenleri, okumuş kişileri illa ki yerel kültürün çok yönlü zenginliğini yansıtan kadınları Hasan Hüseyin'in boş yere gözlem yapıp, boş yere dolaşmadığını edebiyatına buradan su bağladığını çok geçmeden anlamışlardı.

"belki de gitmediler, şarkılaştılar/belki de hâlâ buralardalar/belki de meşelerde sularda buharlardalar/ekmeğimde tuzumda yalnızlığımda/ düşlerimde belki de, o çekip gitmelerimde/belki de şarabımdadır coşkunlukları/delirip dağları kucaklamamda/susup dinlememde gözlerin arkasını/bıçak gibi yürek sızım o gidişten kalma belki..."[4]

Şair yaz ortasında yüreğine sığdıramadığı coşkunluğuna kâh suların süzülüp indiği diplerde, kâh suların göl olduğu zirvelerde yol arar. Hasan Hüseyin ne yapıp eder Ağlasun ile öte yüzdeki Isparta'yı birbirinden ayıran Akdağ'ın tepesine de sevgili eşi Azime'nin rehberliğinde çıkar. *"basadurmuş dağlar dağlar üstüne/ ben bilemem bu dağların üstü ne/bu düşlerin benceğize kastı ne"*

Orada söylediği bir söz onun Ağlasun'un zengin varlığına kanmadığının işareti gibidir: *"Burası Ağlasun öyle mi? Böyle yukarıdan bakınca, sanki bir mücevher kutusu!"*[5] Öyle ya hakkı da var: Akdağ deyip geçilmez ki! Akyer, Akyamaç, Akbağ diye de şavkını vurmuştur etrafına.

Ağlasun deyince akla bir de en az iki bin yıllık olduğu söylenen çınar ağacı gelir. Ağlasun'a gelip Sagalassos antik kentinin kalıntılarını görmek, incelemek kadar Ağlasun'un orta yerinde, başucunda çeşmesi olan bu eşsiz ağaçla yüzleşmek de heyecan vericidir. Şair o çınara nice hayran baktı, çınar şaire neler kattı kim bilir ama üst yanına kurulan büstünden o ulu çınarla bakışmaya devam edecek. Azime Korkmazgil

Azime Korkmazgil: "Bundan 55 yıl önce bu toprağa yurtsever, halksever, insansever bir aydın, gezgin bir şair geldi. Bu toprağı sevdi ve 20 yıl boyunca yani ömrünün sonuna kadar Ağlasun ve çevresini yazdı, dolaştı, tanıttı. Ve sonunda Ağlasun Ayşafağı adlı uzun şiirini bu ulu çınarımızın altında tamamladı. Bu şiirde Türkiye'nin nasıl bir kültür harmanı, kültür dünyası olduğunu tanıtmış oldu. Dünyaya tanıttı. Asıl Anadolu'ya tanıttı..."

için o tarihi ağaç, "*Ah benim biricik ağacım! Çakır gözlü, nemli bakışlı, ninem duruşlu, türkülere, meselle-re, ağıtlara, şenliklere sığınan yal-nızlığında bilgeliğin simgesi ulu çı-narım benim*"[6] dediğidir. Böylesine anlam yüklü bir çınar elbet Hasan Hüseyin'in ilgisi dışında kalamazdı.

Hasan Hüseyin kırk günlük izni dolduğunda hastalık raporu alarak Ağlasun'da kalma süresini uzatır. Ama Akis'te yayınlanacak yazılarını da göndermeyi ihmal etmeden. Dönüş zamanı geldiğinde ise "Ağlasun Ayşafağı" adlı 400 sayfalık nehir şiirini besleyecek bir dolu insan ve tarih öyküsü, notlar, notçuklar, deyimler, sözceler biriktirmiştir. Hasan Hüseyin'in şiire, öyküye açılan dağarcığı bir başka açıdan 'doymuş' ve 'dolmuş'tu. Salt Ağlasun Ayşafağı şiirine değil bütünüyle edebiyatına emiştireceği bir dolu malzeme oldu dağarcığında. Eşi ve yoldaşı Azime bunu şöyle ifade ediyordu: "*İlkin Temmuz Bildirisi ve Kızılırmak'a derken Oğlak'a, Kızılkuğu'ya, Acıyı Bal Eyledik'e, yer yer serptiğin kimi şiirleri boydan boya ve sere serpe aslındaysa büyük bir yoğunlukla, olanca saflıkla hem de, bence pek hızlı ve sıcak yaşadığımız o ilk Ağlasun yazında yarattın.*"[7]

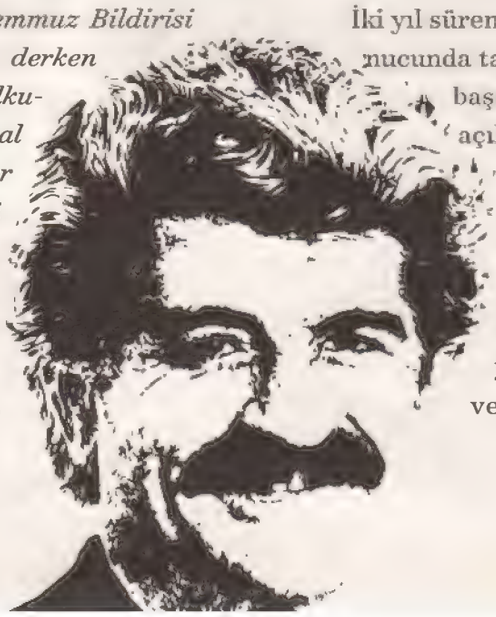

Şair daha sonraki yıllarda da Ağlasun'a geldi gitti. Her gelişinde de her konduğu çiçeğin özünü süzen arı misali o toprağın insanının uygarlığı ile şiirini sarmalamayı sürdürdü.

Ağlasun'da Şaire Vefa Borcu

En baştaki dizeler Azime Korkmazgil'in Aylasun Ayşafağı'ndan yaptığı bütünlüklü bir seçki. Çoğumuz Hasan Hüseyin'in şiirlerinde çok nadir özel haller dışında büyük harf kullanmadığını biliriz. Ancak Azime Korkmazgil böyle bir düzenlemeyi özel bir nedenden dolayı yapmıştı; O da Ağlasun'da açılan Hasan Hüseyin büstü ile ilgilidir. Büstün sanatçısı Burdur'da Görsel Sanatlar Öğretmenliği yapan Altan Demir, mini şiir seçkisini de büst kaidesinin ön yüzeyine bir nakış gibi işledi.

İki yıl süren çalışmaların sonucunda tarihi çınarın yanı başındaki büstün açılışı 9 Kasım 2018 tarihinde Ağlasun'da gerçekleştirildi. Açılışa şairin eşi ile birlikte büstün yapımına maddi ve manevi açıdan destek veren Burdur Belediye Başkanı Ali Orkun Ercengiz ile Ağlasun Belediye Başkanı Aydın Kaplan da katıldı. Azime Korkmazgil haklı olarak sevinçli olduğu kadar gururlu da gözüküyordu. Açılış için yaptığı konuşmada büstün yapımında emeği geçen belediye başkanları ile sanatçı Altan Demir'e özellikle teşekkür etti. Azime Korkmazgil konuşmasında ayrıca şunları da vurguladı: "*Bundan 55 yıl önce bu toprağa yurtsever, halksever, insansever bir aydın, gezgin bir şair geldi. Bu toprağı sevdi ve 20 yıl boyunca yani ömrünün sonuna kadar Ağlasun ve çevresini yazdı, dolaştı, tanıttı. Ve sonunda Ağlasun Ayşafağı adlı uzun şiirini bu ulu çınarımızın altında tamamladı. Bu şiirde Türkiye'nin nasıl bir kültür harmanı, kültür dünyası olduğunu tanıtmış oldu. Dünyaya tanıttı. Asıl Anadolu'ya tanıttı...*"

Evet, Ağlasun meydanında tarihi bir çınar, çınarla yolu kesişen yüreği derin bir şair ve bir nehir şiir... Üçü de kesişen yollarında soluk almaya devam edecek.

---

[1] Azime Korkmazgil, Gök Mavisi Bir Türkü 2, s.39
[2] Age s.89
[3] Age s.96
[4] Age s.181
[5] Age s.252
[6] Age s.377
[7] Age s.96

YAŞAMDAN VE YAŞANANLARDAN SORUMLUDUR ŞİİR

Asım Öztürk

Zamanın ve dönemlerin dayatmaları sonucu bu gerçekliğin dışına çıkmaların ne yazık ki tanığı olduk, olmaya da devam ediyoruz. Gürül gürül seslerle akıp duran o büyük yaşam ırmağına sırtını dönenler, o büyük sesi duymayanlar kendilerine bir başka, yaşamla örtüşmeyen gerçeklikler yaratmaya çabalıyorlar. Bu yapay çabayı göstere dursunlar, hiçbir zaman o büyük sese karşıtlık bulamayacaklardır. Kendi yatağını oyarak, kendi yatağını genişleterek akıyor bu ırmak.

Güncelin kıyısında duran sözcükler yaşamın her ediminden, her davranışından etkilenirler ve biçim alırlar. İçeriklerinin doldurulması, anlamlarının yeterli düzlemde tutulması yaşamla kurdukları bu bağla olasıdır. Sevincin, öfkenin, umudun tüm yaşama karşıtlıklar içeren anlamların şu ya da bu biçimde yaşamdan esinleniyor, besleniyor olması kaçınılmazdır. Bireyin kendini tanımlarken kullandığı ne varsa, kendini yaşamın içinde nereye konuşlandırırsa, tüm bu tanımların yaşam bulduğu, bir anlam kazandığı yer, içinden beslendiği yaşamdır. Olumlu ya da olumsuz tüm etkiler, etkilendirmelerin ana kaynağı, ana beslenmesi hiç kuşkusuz içinde bulundukları, dokundukları, değiştirdikleri, yönlendirdikleri, soluk aldıkları yer yaşamdır.

Düşüncelerimizin, kimliklerimizin oluşmasında içinde bulunduğumuz zaman aralığının adını bile koyarken esinlendiğimiz yaşamdır. Sığındığımız, buradan kendimizi savunduğumuz, iç kalelerimizi onardığımız ne varsa malzemelerimizin tümü hep tanıklıklarımızı da içeren yaşamdır. Böylesine derin, böylesine gerçek, böylesine kopmaz bağlarla bağlandığımız ama çoğu kez ayırtına varmadığımız o küçücük tanımıyla çerçevesini çizdiğimiz alanlar neyse tümü, bizim aynı zamanda gerçekliğimizdir. Kaçamayacağımız, yadsıyamayacağımız bu gerçekliğin öğrettikleriyle düşünsel çıplaklığımızdan sıyrılırız. Tüm olumsuzluklara karşı donandığımız anlamlı bütünselliğimizdir. Her şeye karşın olumlu ya da olumsuz dilsel çırpınışları içeren sözcük ırmaklarımızın ana doğuş kaynağını unutmamalıyız.

Böylesine somut, böylesine dışında kalamadığımız bu gerçekliğin varlığını yok sayarak kullandığımız sözcükleri, bu alanın dışına taşıyamayız.

Yaşamın Taşıdığı Şiir

Zamanın ve dönemlerin dayatmaları sonucu bu gerçekliğin dışına çıkmaların ne yazık ki tanığı olduk, olmaya da devam ediyoruz. Gürül gürül seslerle akıp duran o büyük yaşam ırmağına sırtını dönenler, o büyük sesi duymayanlar kendilerine bir başka, yaşamla örtüşmeyen gerçeklikler yaratmaya çabalıyorlar. Bu yapay çabayı göstere dursunlar, hiçbir zaman o büyük sese karşıtlık bulamayacaklardır. Kendi yatağını oyarak, kendi yatağını genişleterek akıyor bu ırmak. Hem kendini geliştirip değiştiriyor, hem de içinde taşıdığı taşları yıkayıp arındırırken onlara yeni anlamlı, biçimler veriyor. Kabalıklarından, fazlalıklarından arınmış, yılların birikimlerini de o yeni biçimlere emdirerek gelişen ve güzelleşen aklın somutlaşan yüzünü gösteriyor. Yerinden kıpırdamadan duran kayanın parçalanıp çoğalma sevincini yaşayamayacağını bilerek ona, onun yaşanan zamanın geride kalışına sesleniyor.

Günümüzde yazılan birçok şiir de yaşamın, gerçek yaşamın, o büyük yaşamın dışında kaldığı sürece neyin karşıtlığı, neyin tanıklığı, kimin ve kimlerin içinden geçtiği zamanların yansıması olacaktır? Bireyi sarıp sarmalayan tüm yaşamsal edimler sözcükler de, dizeler de soluk alıp vermediği sürece anlamı olmayacaktır. Kimilerinin kurduğu o yapay etkilenmeler, yaşamdan beslenmeyen görselliği bile birkaç sözcüğün işıltısına bırakılmış şiirler nasıl o büyük ırmağa katılacaktır? Yaşadığı zamanın içinde biriken kalıntılardan, kirlerden, insanlığın bin yıllardır ardından ölüsünü sürükleyip geldiği ilkel düşüncelerden arınmadığı sürece gerçek

Savaşların, ölümlerin, açlıkların, yoksullukların, daha doğrusu insan onurunu kırıp döken ne varsa bunların kat kat büyüyerek yaşandığı yeryüzünde tüm bu gerçeklere sorumluluk duymadan, bunları yazdığımız şiirlere yansıtmadan nasıl durabiliriz? Bizim kaçınılmaz gerçekliğimiz her gün sözcüklerimizi kirletirken, hiç bunlar olmuyormuş gibi soyut, yaşamdan, yaşananlardan uzak sözcükler bularak şiir yazdığımızı nasıl düşünebiliriz?

şiire ulaşması olanaksızdır. Akan ve değişenle birlikte sözcüklerin de anlamları daha da genişlerken, dar alanların içe dönük yüzüyle o büyük değişimi nasıl anlayabiliriz? Bu gelişime nasıl yeni anlamlar yükleyip şiirin büyük uçurtmasını insan usunun göklerinde gezdirebiliriz?

Yaşamın ve yaşananların gerçekliğini anlarken, ona yeni anlamlar yüklemenin çabası içinde çırpınırken dil alışkanlıklarımıza yenik düşüp durmadan aynı şeyleri yazmamalıyız. Gerçekleri anlamak ve görmekten kaynaklanan bir sorumluluğumuz olduğunu unutmadan, bu konuda hiç savsaklamadan gerekli birikimleri, gerekli donanımları kuşanarak sözcüklerin, dizelerin ve şiirin başına oturmalıyız. Şairin ve şiirin böyle bir sorumluluğu olduğunu bilerek işimizi yapmalıyız, yüklendiğimiz şair olma yükümlülüğümüzün bilinciyle düşünmeli ve yazmalıyız. Yoksa sıradan, eskilerin yinelenmesi, gelişigüzel kulağa hoş gelen söylenişlerle şiirde bir yere varmamız söz konusu değildir. Kendimizi avutmamızın yanı sıra tükettiğimiz anlamsız zamanların da neye yaradığını bilemeyiz. Bastırılmış iç doyumsuzluklarımızı, şiir olmadan şairimsi duygularla ortaya dökmekten öteye geçemeyiz.

Gerçeğe Sorumlu Şiir

Günümüzün gerçeklikleri, iletişim olanakları nedeniyle her saat başı odamıza, masamıza yağıp dururken bunlardan kaçmanın olanaksız olduğunu bilerek bunlara nasıl kulağımızı gözümüzü kapatabiliriz? Savaşların, ölümlerin, açlıkların, yoksullukların, daha doğrusu insan onurunu kırıp döken ne varsa bunların kat kat büyüyerek yaşandığı yeryüzünde tüm bu gerçeklere sorumluluk duymadan,

bunları yazdığımız şiirlere yansıtmadan nasıl durabiliriz? Bizim kaçınılmaz gerçekliğimiz her gün sözcüklerimizi kirletirken, hiç bunlar olmuyormuş gibi soyut, yaşamdan, yaşananlardan uzak sözcükler bularak şiir yazdığımızı nasıl düşünebiliriz?

Sorumlu olduğumuz kavramını daha da genişleterek yaşama bakmak, yeni anlamları bu bakışla doldurup dizeler kurmak ve yazmak; içimizde derinleşen karanlığın doldurulmasının da çabası olacaktır. Yazdıklarımızın biraz da bize dönük yönüne bakacak olursak, onarmamız, sarmamız gereken o acıların ve yaraların üstüne örttüğümüz her dize geleceğe ilişkin umutların da yeşerdiği yerdir. Gerçeklerimizden kaçmadan, gerçekliğimizi yok saymadan sorumluluğumuzu bilerek, bilinçli bir biçimde içselleştirerek yeni arayışların, şiirde yeni biçemlerin ve biçimlerin uğraşısını vermeliyiz. Kolay olanın yanılgısına düşmeden, bizden önceki şairlerin yazdıklarını yinelemeden sorumluk içinde yeni yaratımların izini sürmeliyiz. Birileri çıkıp hiçbir şeye, yaşanan bu gerçekliklere karşı ben sorumluluk duymuyorum diyebilir mi?

Savrulmalar içinde şiir yazıyorum, kendi iç dünyamın çıkmazlarını sözcüklere döküyorum diyebilir. Yazılanlar sadece onu ilgilendirir; bunun şiir olduğu da tartışmaya açıktır. Asıl olan, gerçeklik dediğimiz o büyük düşünsel, anlamsal, yaşamsal birikimlerin, tanıklıkların böylesine dar alanlara sığdırılamayacağını bilmektir. Ne kadar bastırılırsa bastırılsın, üstü örtülmeye çalışılsa çalışılsın, gerçekliğin soluk alıp verdiği yerler hep olmuştur. Bunun biçimleri değişebilir ama ortaya çıkışı önlenemez. O da bir başka büyük gerçekliktir. Dönüp birikimlerimize bakalım; kültür, tarih, bilgi ne varsa üstü örtülememiş, bastırılamamış değerlerimizden oluştuğunu görürüz.

Tüm bu somut veriler ortada dururken, yaşamsal gündemin dışına çıkarak başka bir gündem, başka bir gerçeklik yaratmak kadar yanıltıcı bir davranış olamaz. Toplumlar, toplumlar içinde yaşayan bireyler, şairler bu yanıltıcı yapay gerçekliklerin ayırtında olmalıdır. Bunu anlamalı, bunu sezebilmeli, bu kirli kokuyu duyabilmelidir.

Öncelikle şair yaşamdan, yaşamın tüm gerçeklerinden sorumludur, kendini sorumlu hissettiği içindir ki şiir yazma çabası içindedir. Bu çabanın anlamlı olabilmesi onun birikimlerine, şiiri anlamasına, yaşamı yorumlayıp ince sezgisiyle oradan yeni umutlar yeşertmesine bağlıdır. Yoksa var olan karanlığa, umutsuzluğa kapılacaksa şiir yazmasına ne gerek vardır?

Sorumluluk sözcüğünü dar alanlara indirgeyenler olabilir, şiiri bu nedenle bir köşeye sıkıştırdığımızı sananlar çıkabilir. Bu kavramı geniş anlamıyla değerlendirmeden neye yaklaşırsanız yaklaşın düşüncenizin bir alanında boşluklar kalacaktır. Kavrama, anlama yetinizi geliştirip daha geniş bir yerden, içinde bulunduğunuz anlam karmaşası alanından sıyrılıp bakarsanız daha iyi göreceksiniz. Sorumluluk duygusuyla yaşayan şairin şiiri, gerçek sorumluluğu duyduğu o dar alandan çıktığı zaman yaşamaya başlayacaktır. Geniş açıdan bakabilmenin kıvraklığını gösterenler, bunu anlayanlar düşünsel düzlemde de bir başka boyutu yaşıyor olacaklardır. Alışılagelmiş kalıp düşüncelerin yerine çok yönlü, çok boyutlu düşünme yetisini geliştirenler, yaşama böyle bakanlar sınırların ötesine geçmeyi bilenler olacaktır. Sınırların ötesindeki özgürlükleri, düşünsel uzamları sezip, görenlerin muştulamasıyla gerçek şiire ulaşılacaktır. Günümüzün karmaşık, karmaşık olduğu kadar da anlaşılabilir olan tüm bilgi birikimleri bu konuda bize yardımcı olacaktır. Yeter ki bu bilgi birikimlerine açık olalım. Tüm bu birikimleri yazdıklarımıza, sanata ve şiire akıtabilelim. Sorumluluk boyutlarımızın nerelere dek uzandığını anlayarak, önümüzdeki birkaç kitabın içindeki bilgilerin gerçek yaşamı anlamaya yetmeyeceğini görerek yaşayalım.

Şiir yazanların büyük çoğunluğu salt şiir alanıyla kendini sınırlandırarak yaşadığı zamana doğru tanıklıklar yapabileceğini sanıyorlarsa yanılıyorlar. Yaşamın o büyük sorumluluğunu, bir şair olarak yüklendiği sorumluluğu anlamıyor o sorumluluktan kaçıyor demektir.

Şiire yaşamın, yaşananların tüm bilgi ve sanat birikimlerini katmadığımız, bunlardan gerekli bir biçimde beslenmediğimiz sürece yazdıklarımız o büyük gerçekliğin dışında kalacaktır. Renklerin nasıl ve neden biçimlendiğini, oluştuğunu bilmeden dizelerimize koymamız, bunlardan imgeler üretmemiz bile yapay kalacaktır. Kullandığımız her sözcüğün, kullandığımız her imgenin içini doldura doldura yazmadığımız sürece hep o yapaylık karşımıza çıkacaktır.

Taşıdığımız sorumluluğu bilerek, isteyerek, doyum alarak, doyum vererek, yaşamı durduğu yerden kıpırdatarak, yaşama yeni anlamlar ekleyerek şiirimizi yazmalıyız.

20.12.2018, Güvendik-Şiirevi-Urla

İNSANI VE TARİHİ DÜŞÜRENLER:

Alçaklık Öyküleri

Ahmet Yıldız, Alçaklık Öyküleri, Boyalıkuş Yayınları, 2018, İstanbul.

Yıldız'ın, bundan önceki öykü kitabında da tarihi kişilere ve olaylara yoğunlaştığını görüyoruz. Bilgisini ve yeteneğini, tarihsel bilinç oluşturmak için kararlılıkla ve başarıyla kullanıyor Yıldız. "Genç Kyros'un Yazgısı" ve "Nizamülmülk'ün Öldürülüşü" adlı öykü kitaplarına gösterilen ilgi, tarihi konulara yönelen öykülerin okur tarafından sevilip izlendiği ve arandığını gösteriyor bize.

Nedendir bilmem, birbiriyle bağlantısız öykülerden oluşan dosyalara yayınevleri mesafeli dururlar. Her biri ayrı telden çalan öyküleri, "toplama öykü" diye niteleyen eleştirmen arkadaşlar da az değildir. Ardışık öyküler yazacağıma roman yazarım daha iyi diye düşünmüşümdür öyle durumlarla karşılaşınca.

Diyeceğim o ki Ahmet Yıldız, Alçaklık Öyküleri adlı kitabıyla, izleksel (tematik), konu bütünlüğü olan öykü kitabı yazmanın da yabana atılacak bir yöntem olmadığını gösterdi bana.

Eleştirmenliğiyle de bilinen yazar Ahmet Yıldız, hayli ucuzlayan kahramanlık öyküleri yerine, alışılmışlığa yüz vermeyip gözünü başka bir alana, karanlıklar ve bataklıklar alanına çevirmeyi yeğlemiş belli ki.

Günümüzde ve günümüzden uzak tarihlerde yaşanmış "Alçaklık Öyküleri"ni okurken, o psikolojinin yüz yıllardır hiç değişip gelişmediğini, gelişmek bir yana, yüzüne sırıtık bir maske takarak daha da yozlaşıp, kıyıcılığını artırdığını görerek şaşırdığımı, bir o güne bir bugüne gidip geldiğimi söyleyebilirim.

Ahmet Yıldız, tarihe tiksindiriciliğiyle damgasını vurmuş yüzlerce alçak karakterli insansının içinden seçtiği ve bugün yanımızda yöremizde yaşayan tanımadığımız insanları anlattığı 10 öyküyle, alçaklık dünyasının kir-pis kokan haritasını ustalıkla çizmeyi başarmış. Kocasını aldatmanın en kalleş, en olmayacak biçiminden, çocuklara kıymanın akıl almaz biçimlerine, korkaklığı yüzünden sevdiklerini gözünü kırpmadan harcayabilenlerden, inançlar kullanılarak yıllarca sürdürülen kanlı şeyhlik saltanatına değin insanı insanlığından utandıracak on öykü.

Yıldız, İmparatoriçesiz İmparator adlı öyküsünde, İstanbul'un son imparatoru Konstantinos'un, askerleri arasında yer alan bir onbaşının ihaneti ya da alçaklığı yüzünden son darbeyi nasıl yediğini anlatıyor. Peralı Lorenzo adındaki onbaşı, korkaklığı yüzünden surların gizli kapısını bilerek aralık bırakıyor. Bu aralıktan içeri süzülen Fatih'in askerleri aylardır bekledikleri fırsatı yakalıyor, son darbeyi indiriyor. Öyküyü okuyunca okur karar verecek elbet ama İstanbul büyük kahramanlıklarla değil yalnız, iki ademoğlunun alçaklığıyla alınmış oluyor bir anlamda. "Ellerinde kovayla su taşıyan askerler, oraya buraya top gibi yuvarlanmış gergin bakışlı kesik kelleleri, kan ve çamur içindeki başsız cesetleri yıkayıp İmparator Konstantinos'u tanımaya, bulmaya çalıştılar."

Ahmet Yıldız, "İnsanlık tarihine yalnızca kahramanlar yön vermez..." anlayışından yola çıkmış. Alçakların da tarihin akışında önemli rol oynadıklarını anımsatıyor bize.

Bir kısa alıntı da Son Şeyh adlı öyküden yapalım: "Meymündiz Kalesi uzun, dar bir şehre benziyordu. Başka yerde yapılmış da bu kayaların üstüne elle koyulmuş gibiydi. Kale kapısına, dolambaçlı sarp bir patikadan ulaşılabiliyordu. Başları ateş sarısı tülbentli iki çocuğun sokakta koşması dışında yürüyen, gezen hiç kimseyi göremediler. Bir kartal ıslık çalarak başlarının üstünden kaleye doğru süzülmüştü. İki besili keklik, dere yatağına yapışmış halde uçarak yer değiştirdi."

YILDIZ'IN BETİMLEMELERİ

Kitabı okuduğunuzda, Yıldız'ın betimlemeleriyle, öyküdeki coğrafyayı, insanları, hava durumunu bile bir kamera netliğiyle gözünüzde canlandırabildiğinizi göreceksiniz. Gereksiz ya da eksik tek tanım, sözcük yok bu betimlemelerde. Usta bir yazar yapabilir bunu ancak.

Yıldız'ın, bundan önceki öykü kitabında da tarihi kişilere ve olaylara yoğunlaştığını görüyoruz. Bilgisini ve yeteneğini, tarihsel bilinç oluşturmak için kararlılıkla ve başarıyla kullanıyor Yıldız. "Genç Kyrosun Yazgısı" ve "Nizamülmülkün Öldürülüşü" adlı öykü kitaplarına gösterilen ilgi, tarihi konulara yönelen öykülerin okur tarafından sevilip izlendiği ve arandığını gösteriyor bize. Genç Kyros'u okuduğumda, Margret Yourcenar'ın "Hadrianusun Anıları" adlı ünlü romanını çağrıştıran güzellikler, anımsatmalarla örüldüğünü görerek çok sevinmiştim. Gördüğümce, Yıldız, bu kitabında da aynı çizgiyi yükselterek sürdürmüş.

"Alçaklık Öyküleri" de "Nizamülmülk'ün Öldürülüşü"nde yer alan öyküler gibi kültürümüzün derinliklerine sondaj yapıyor, çıkardığı tarihsel cevheri de usta işi modern öykü teknikleriyle sunuyor bize.

Ahmet Yıldız, bu kitabıyla edebiyattan bilgi ve tat almayı unutmuş kuşaklara o tadı yeniden duyumsatmayı başarıyor.

CELAL İLHAN

DÜNYAMIZ

Mustafa Göksoy

Yükseliş düşüş sarmalı yaşam
Dünya kanımızda dönüp dolaşıyor

Hep arayışımız var
Sahiciliğin akışından
Bütün renkleri kucaklayıp sarmaladım
Aydınlanmaya kurulu dünyamız

Kendi içine açılıp kapanır mı zaman
Dünya kanımızda dönüp dolaşıyor

KARA ŞEKER

Taner Demir

Evde ne çeşme ne de tuvalet vardı. Bunlar için sokağın başındaki camiye gidiyorlardı. Mahmut, ayakkabısını ayağına geçirip koşar adımlarla camiye gitti. Eve döndüğünde Süleyman'la Hasan'ı da giyinmiş durumda, ocağın başında pinekler buldu. Sert bir omuz darbesiyle Süleyman'ı ocağın başından uzaklaştırdı:

"Hadi koçum! Beş dakikadan sonrası parayla"

Konuşurken, dişlerinin takırdamasına engel olamıyordu Mahmut. Demlenen çayın insanın içini açan hoş kokulu buharını içine çekti.

Kathe Kollwitz

Güneşin ilk ışıkları, ilçenin üzerini ince bir tül gibi örtmüş olan buz örtüsünü kırdı. Topraktan buğulanan sis, evlerin üzerine çöktü. İlçe bu görüntüsüyle masallardaki diyarları andırıyordu. Ardından bu güneş ışıkları ilçeyi dolaşmaya, sisi dağıtıp onu soğuk bir sabaha uyandırmaya başladı. Sıra tek katlı, toprak damlı, boyasız o eve geldiğinde, penceresinin camından içeriye sızdı.

Tek göz oda olan bu evde aynı köyden on iki yaşındaki üç can arkadaş kalıyordu. Öğrenimlerine devam edebilmek için, ilkokuldan sonrası bulunmayan köylerinden göçüp gelmişlerdi. İlkokulu bitirdikleri gün, eğitmenleri ailelerini okula çağırmış, onlara çocuklarını okula devam ettirmelerini öğütlemişti. Çünkü üçü de bunu başarabilecek kadar çalışkan, zekiydiler. Aileler eğitmeni dinlemiş, ilçedeki ortaokula devam edebilmeleri için, birleşip bu evi tutmuşlardı.

Güneş ışıkları ilk olarak pencerenin hemen altındaki yer yatağında uyuyan Mahmut'un korku dolu yüzünü aydınlattı. Belli ki yine karabasan görüyordu. Yaşıtlarından iri, boylu poslu, güçlü bir çocuktu Mahmut. Al yanaklarındaki çilleri ona haylaz bir hava katıyordu. Bu görünüşüne en başta kendi kanmıştı. Sert, güçlü bir erkek gibi görünmek için her şeyi yapıyordu. Özünde ise duygusal, yumuşak kalpli bir çocuktu. Bu gerçek benliği en çok uykusunda kendini ele veriyordu. Yorganın ucunu anasının saçı yerine koyup okşamadan uykuya dalamazdı. En saf korkularından doğan karabasanlarla yatağında yavru bir kuş gibi çırpınırdı.

Kesik kesik soluyan, buz gibi terler akıtan Mahmut'un yardımına güneş yetişti. Yüzünü, göğsünü anası gibi sıcak sıcak okşadı. Bu sevgi dolu okşamalarla karabasanından kurtulan Mahmut, yorganının içinde huzurla öbür yanına döndü. Yorganın yarısını bacaklarının arasına kıstırıp rahat bir uykuya daldı.

Güneş ışıkları odada ilerleyip pencerenin karşısındaki duvarın dibinde uyuyan Süleyman'ı buldu. Süleyman anasının yedi kuzusunun ortancasıydı. En çok onu severdi anası aralarında. Yani Süleyman'a öyle gelirdi. Her ayrılışlarında anasının gözyaşları içini burkar, okul tatil olup eve dönene kadar da bu burukluğu geçmezdi. Her şeyi dengeliydi Süleyman'ın. Hareketleri, konuşması, gülmesi... Eli ayağı, kaşı gözü... Cetvelle, belli bir hesaba dayalı yaratmıştı sanki Allah onu. Hem vücudunu, hem de ruhunu.

Odanın üçüncü köşesi de aydınlandığında, Hasan'ın gülümseyen yüzü göründü. Rüyasında Hasan, hiç görmediği anasının dizlerine başını dayamış yatıyordu. Bir yandan eliyle yüzüne düşen yemenisinin ucuyla oynuyor, bir yandan da ona okulda, evde başından geçenleri hızlıca anlatıyordu. Hızlıca anlatıyordu, çünkü her gece beklese de anası rüyalarına sık gelmiyordu. Geldiğinde de ne zaman geri döneceği belli olmuyordu. O da anasını yakalayınca, yüreğinde biriktirdiklerini büyü bozulmadan hızlıca anlatmaya, yüzüne doya doya bakmaya çalışıyordu. Anası babası öldüğünde Hasan daha bebek sayılırdı. Arkalarında tek bir kare resim bile bırakmamışlardı. Hasan, abisinin anlattıkları ve hayal gücünden ekledikleriyle, belleğinde bir yüz yaratmış, onu rüyalarına taşımıştı. Artık, o yüzün anasının yüzü olduğu üzerine yemin bile edebilirdi. Öksüz kalan Hasan'ı, köyde zabıta memurluğu yapan büyük abisi yanına almıştı. Evli, beş çocuklu olan abisinin fukaralığı yetmezmiş gibi, bir de Hasan kalmıştı başına. Abisi onun yüzüne her baktığında, ölen babası ve anasının anılarına dalıyor, kardeşinin öksüz boyun büküşleri yüreğini dağlıyordu. İşte bu nedenle, bütün sıkıntılarına karşın, kardeşini okutmayı kendine görev edinmişti. Abisinin gösterdiği bu ilgi, Hasan'ın boynunun biraz daha bükülmesine neden oluyordu.

Yüzünde ışıldayan güneş onu ısıttıkça, Hasan rüyasında anasının sıcak kucağına daha bir gerçeklikle sokuldu.

Güneş ışıkları odanın içinde son köşeye döndüğünde, boyasız eğreti sıvalı duvarın üzerindeki çivilere asılı okul giysileri, geniş siperli okul şapkaları göründü. Mahmut'la Süleyman'ın takım elbiseleri yeniceydi. Hasan'ınki ise abisinin eskilerinden derlenmişti.

Renkleri bile birbirini tutmuyordu.

Duvarın dibinde, üç ailenin ortaklaşa aldıkları bir gaz ocağı, iki üç parça tencere tava gibi öteberi, tabak kaşık, gaz lambası vardı. Yanlarında da dibini bulmuş nohut, mercimek, bulgur torbaları sıralanmıştı. Aileler ara ara, köyü ilçeye bağlayan tek araç olan köy kamyonuyla bu erzaklardan yolluyorlardı. Ama Nisan'ın gelmesine karşın sert geçen kış nedeniyle köy yolu daha açılmamıştı. Üç çocuğun bir süre daha çuvallarda kalan bu erzakla, ceplerindeki son kuruşlarla yetinmeleri gerekiyordu.

Mahmut'la Süleyman'a ailelerinden ayda otuz, Hasan'a ise yirmi lira harçlık geliyordu. Kışın başında

köy yolu kapanmadan, aileler dört aylık erzaklarını, harçlıklarını birden vermiş, ancak beşinci ayda da yolların açılmayabileceğini hesap etmemişlerdi.

Artık odanın içi iyiden iyiye aydınlanmıştı. İlk uyanan Mahmut oldu. Soğuk, vücudunu ısırıyordu. Yorganını omuzlarına alıp ayağa kalktı. Süleyman'la Hasan'ı yataklarının içinde tekmeleyip uyandırdı:

"Hadi lan tavuklar!.. Okula geç kalıcaz. İlk ders cebirci Murat'ın. Geç kalırsak cetvelle ortadan ikiye ayırır kafamızı!"

Süleyman'la Hasan, homurdanarak yataklarında kıç üstü doğruldular. Onlar da yorganlarını omuzlarına almışlardı. Mahmut gaz ocağının başına geçti. Altındaki pimi ileri geri hızla pompalayıp, kibritle ateşledi. Ocak, yaşlı bir öküz gibi böğürerek alevlendi. Ateşin ayarını açtıkça, ucundan çıkan mavi alev sarıya döndü. Ocak da ince bir ıslıkla yanmayı sürdürdü. Mahmut çaydanlığı ocağın üzerine koyup, içine su doldurdu. Biraz da çay kattı. Gazocağının ısısıyla biraz kendine gelmişti. Yorganı üzerinden atıp, hızlıca takım elbisesini giydi. Evde ne çeşme ne de tuvalet vardı. Bunlar için sokağın başındaki camiye gidiyorlardı. Mahmut, ayakkabısını ayağına geçirip koşar adımlarla camiye gitti. Eve döndüğünde Süleyman'la Hasan'ı da giyinmiş durumda, ocağın başında pinekler buldu. Sert bir omuz darbesiyle Süleyman'ı ocağın başından uzaklaştırdı:

"Hadi koçum! Beş dakikadan sonrası parayla"

Konuşurken, dişlerinin takırdamasına engel olamıyordu Mahmut. Demlenen çayın insanın içini açan hoş kokulu buharını içine çekti:

"Nerede kaldı bu fırıncının çırağı?" diye hayıflandı.

Her sabah bu saatlerde, fırıncının çırağı elinde taze peksimet tepsisiyle sokak sokak dolaşır, tanesini on kuruştan satardı.

Süleyman tuvaletten döndükten sonra sıra Hasan'a gelmiş, o da camiye gitmişti. Mahmut, ocağın başına sokulan Süleyman'a hınzırca gülümseyip:

"Allah kabul etsin" dedi. Süleyman bir *"Fesüphanallah"* çekti. Ardından:

"Çarpılıcaz günün birinde vallahi. Tabi hoca efendi daha erken davranıp da bizi çarpmazsa"

"Daha kim ne çarpacakmış bizi?" dedi Mahmut. *"Çarpılacağımızı çarpılmışız işte. Şu durumumuza baksana. Köyün kamyonu bir iki haftaya gelmezse durumumuz kötü. Çuvallar dibini buldu. Cepteki para da suyunu çekti. Nasıl edicez bundan sonrasını?"*

"Daha tutumlu olmak gerek Mahmut." dedi Süleyman, gözlerini kocaman açıp.

"Daha nasıl tutumlu olalım? Salçayı, yağı geçtik, pul biber bile atamaz olduk bulgura."

"Ne bileyim Mahmut! Mesela bak Hasan'a. Sabahları bir peksimetle idare ediyor. Biz de mi bire indirsek peksimeti?"

"Onun hesabı başka." dedi Mahmut, bir elini Süleyman'ın omzuna bastırıp. *"Peksimeti bir tane alıyor, sonra da çaya bardak bardak dayanıyor. Şekeri de avuçla boca ediyor. Nasıl olsa çayla şeker ortak hesaptan ya... Uyanık!.. Tamam köylümüz, kardeşimiz ama!..."*

Süleyman, o güne kadar kandırılmış olmasına, daha çok da bunu anlayamayışına öfkelendi. Kafasını, içinde bir şeyler tasarlar gibi yavaşça aşağı yukarı sallayıp kendi kendine mırıldandı. O anda Hasan kapıdan içeri girdi. Soğuktan kendini korumak için omuzlarını birbirine yaklaştırmış, kollarını göğsünde birleştirmiş şekilde ellerini ovuştururken:

"Fırıncının çırağını sokağın başından gelirken gördüm."

"O zaman pamuk eller cebe beyler." diye bağırdı Mahmut. *"Sen gene bir tane mi istiyorsun Hasan Ağa!"*diye sorarken, Süleyman'a göz kırptı. Hasan:

"Sabahları canım çekmiyor" dedi. Ceketinin cebinden on kuruş getirip Mahmut'a verdi. Fırıncı çırağının sesi yakından geliyordu. Pencereden sarkıp çağırdı. Peksimetleri yer sofrasına getirdiğinde, Süleyman'la Hasan çayları hazırlamışlardı. Bağdaş kurup sofraya oturdular. Herkes peksimetini önüne aldı. Hasan, ortada duran şeker kâsesine elini uzatıp şekerleri avuçlayınca, Süleyman gürledi:

"Kürek vereyim mi Hasan Ağa?"

Hasan, bu şakanın ardındaki iğnelemeyi anlamıştı. Avucuna aldığı şekerlerin bir kısmını kâseye bırakıp kalanını hiçbir şey söylemeden bardağına attı. Ses çıkarmadan karıştırmaya başladı. İki arkadaşının da gözlerini bardağına diktiklerini biliyordu ama dönüp de bakamıyordu. Utancından, yüzünü sofradan kaldırmadan peksimetini tırtıklayıp, çayını yudumlamaya koyuldu.

Bu tür sofralara alışıktı Hasan. Abisinin evinde ne zaman bir et yemeği konsa sofraya, yengesinin bakışları da böyle dikleşirdi kaşığına. Tahta kaşık elinde kurşundanmış gibi ağırlaşır, sofraya uzanırken titrerdi elinde. Peksimetini bir an önce bitirip çayını yudumlayıp kalkmak istedi sofradan. Bardaktaki son yudumunu kafasına diker-

ken, Mahmut uzata uzata:

"Oooh!... Yarasın koçuma ballı ballı çaylar."

Hasan bir yanıt vermiyordu duyduklarına. Böyle olmayacağını gören Mahmut, konuya dolandırmadan girmeye karar verdi. Sesini biraz kalınlaştırıp:

"Bak Hasan Kardeş! Durumumuz ortada. Köyün kamyonu iki hafta daha gelmezse ne yaparız bilmiyorum. Ama sen ne yapacağını iyi hesap etmişsin anlaşılan. Sabahları bir peksimet alıp çaya, şekere dayanıyorsun. Nasıl olsa çayla şeker ortak hesaptan ya, on kuruşu bizden çıkarıyorsun"

Süleyman, Mahmut'tan aldığı cesaretle: *"Bizi enayi yerine koyuyorsun! Kazıklıyorsun!*

Söyledikleri her söz, Hasanın yüzünde tokat gibi patlıyordu. Utancından küçüldü, küçüldü... cıvık bir çamur topağı gibi, sofranın kenarında yığıldı kaldı. Gözleri daldı. Bakışları derin bir boşluğa akıyordu. Mahmut devam etti:

"İyisi mi getirin şu şeker torbasını ortaya da, aramızda pay edelim. Ondan sonra herkes çayına kaç şeker atacağını kendisi hesap etsin."

Süleyman, Hasan'dan bir yanıt beklemeden şeker torbasını kapıp sofranın başına geçti. Zaten Hasan'ın da yanıt verebilecek bir durumu yoktu. Süleyman, elini torbaya daldırıp her seferinde beş tane şeker çıkartmaya, sırası gelenin önüne doğru, sofraya fırlatmaya başladı. Sıra her kendine geldiğinde, Süleyman'ın avucundan fırlayan şekerler Hasan'a Akdağlar'ın zirvesinden kulakları uğuldatan bir gümbürtüyle kopup, üzerine doğru yuvarlanan kocaman kayalar gibi geliyordu. Keşke bunlar gerçek kayalar olsaydı diye geçirdi Hasan içinden. Keşke onu altına alıp bu utançtan koparsalar, ölüsünü kimsenin bulamayacağı bir yere götürüp bıraksalardı.

Hasan, yaşadığı utanca daha fazla dayanamadı. Yanaklarından süzülen öncü iki damla, birazdan çağlayacak olan nehrin yatağını çizdi. Ardından boşalan gözyaşlarıyla, katıla katıla ağlamaya başladı. Ne hıçkırıklarına, ne de gözyaşlarına engel olacak güç bulamıyordu kendinde. O da yenilgiyi kabul edip, öylece oluruna bıraktı.

Hasan'ın bu durumu karşısında, Mahmut'la Süleyman donup kaldılar. Yaptıklarının ayırdına varınca utançlarından çöktüler. Bu nasıl olmuştu! Nasıl böyle bir ayıba yeltenmişlerdi! Hasan'ın çığlıkları yükseldi:

"Siz öksüzlüğün nasıl bir şey olduğunu ne bilirsiniz! Allah ikinizi de öksüz koymasın. Ben de bilmez miyim iki peksimet almasını? İnsanın karnı doyar mı hiç çayla, şekerle? Abim bana aylık ancak bu kadar para yollayabiliyor. Yetiremezsem, on lira daha isteyebileceğim babam yok benim. Her gece rüyamda kızıyorum anama. Beni böyle bırakıp gittiler diye. Çağırsam da geri gelirler mi?"

Hasan ağıdını bitirince, için için ağlamasını sürdürdü. Mahmut'un yüzü utancından kıpkırmızı olmuştu. Bir şeyler söylemek için ağzını açtı. *"Bu ben değilim, vallahi ben değilim"* diyecekti ama tek bir sözcük diyemedi. Süleyman, sımsıkı yumruk yaptığı elini şeker torbasından çıkarıp gevşetti. Avucunun ortasında, sıradaki kişiye vermek üzere tuttuğu beş şeker vardı. Şekerler, Süleyman'ın gözüne kapkara göründü. Tiksintiyle yere savurdu. Elinin ısısından eriyen şeker parçalarını temizlemek için, avucunu pantolonuna sertçe sürdü. Şekerin karası elinden temizlenmek bir yana, sanki parmaklarına yayılıyor, derisine işliyor gibiydi. Damarlarında kara bir zehir gibi yayılıp tüm vücudunu sarıyor, onu sıtma nöbetine tutulmuş gibi sarsıyordu. Bir an için kendini bu nöbetten kurtaran Süleyman, Hasan'ın boynuna atıldı. Sözleşmiş gibi Mahmut da diğer yanından Hasan'a sarıldı. Şimdi bu üç çocuk, üç can arkadaş tek vücut olmuş, avazları çıktığınca bağırarak ağlıyorlardı.

Kathe Kollwitz

OKUR MEKTUPLARI

Bilimden, felsefeden ve politikadan bu kadar güzel bir dergi yaratmak eminim ki zor olsa gerek. Çünkü kolay yenen her yemek zor yapılır. Doğru garnitürü, baharatı, soğanı ve yemeğe uygun sosları doğru zamanda ve doğru miktarı kadar kullanmazsanız bütün yemeği mahvedersiniz. Kulağınla tencerenin cızırtısını duymazsan, burnunla başından sonuna değişen kokuyu takip etmezsen o güzel malzemelerin hiçbir anlamı kalmaz. Dergiler de öyle zannediyorum. İçeriği, noktası, virgülü, ünlemi, soru işaretiyle bir bütün bence.

YENİ GELEN'LE HAYATIN TADI TUZU GÜZELLİKLERE

Sevgili B. Sadık Albayrak,

Gerçekleri yazmak kolay gibi görünür, ama zordur. Çünkü ağır bedeli vardır. Birçok yazarımız, düşünürümüz, bize doğruları ulaştırmak için ağır bedeller ödüyor. Bu ülkeye, insanlara iyi ve doğru olanı aktarmak uğruna...

Kötülerden kötülük çıkar, bayağılık insan ruhunu öldürür. Gelişmiş ve iyi insanlar, kötülüklerden dahi iyi şeyler çıkarmasını sunmasını bilir. Kötülükleri akılcı olarak ifade eder, sanat eserlerine aktarır. Bu sayede, kötülükler üzerimizden akıp gider, korunuruz.

Cezaevine girdiğimde ilkokul mezunuydum. Burada da kötülüğe kayıtsız kalmamaya, yer vermemeye çalıştım. Aç kaldım ama yavan ekmek yemedim. İnsan gibi görünen kötüleri, edebiyat gibi görünen kötülükleri hayatıma almadım. Çok şanslıydım, bana iyi şiir ve edebiyat kitapları getirecek dostlarım vardı. Onlar, sadece bana kitap getirmedi, burada ortaokul ve liseyi bitirmeme yardımcı oldular. Ben, sadece onlarla sınavda aldığım notlarımı paylaşabildim. Liseyi tamamlamama ise 20 kredim kaldı, şimdi üniversiteye hazırlanıyorum, ne kadar başarılı olabilirim bilmiyorum.

Bu kadar kendimden bahsetmem

(3)

/ /

Sonunda Liseyi tamamlama 20 kredi kaldı. Şimdi Üniversiteye hazırlanıyorum gayretle ne kadar başarılı olabilirim bilmiyorum Ama yeni gelen dergileride bana çok ama gerçekten çok katkı yapıyor bu konuda size şöyle anlatabilim Ben bir Aşçıyım Edebiyatçı yada bir Çevirmen değilim. Ancak kendi dilimden size anlatmak istiyorum.

Öncelikle bu güzel dergileri bana ulaştıran Gökhan dostuma teşekkürleri sunarak başlamak istiyorum.

Bilimin felsefenin ve politikanın bu kadar güzel bir dergi yaratmak eminim ki zor olsa gerek. Çünkü kolay yenen her yemek zor yapılır Doğru garnitürü baharatı soğanı ve yemeğe uygun sosları doğru zamanda miktarı kadar kullanmasan bütün yemeği mahvedersin. Kulağınla tencerenin cızırtısını duymak, Burnunla başından sonuna değişen kokusunu takip etmessen o çok güzel hazırladığın malzemenin hiç

yeter. Biraz sizden bahsedelim. Yeni Gelen dergisi bana çok ama gerçekten çok katkı yapıyor. Bunu size şöyle anlatabilirim.

Ben bir aşçıyım, edebiyatçı, sosyolog veya çevirmen değilim. Ancak, kendi dilimden size anlatabilirim. Öncelikle bu güzel dergileri bana ulaştıran Gökhan dostuma teşekkür ediyorum.

Bilimden, felsefeden ve politikadan bu kadar güzel bir dergi yaratmak eminim ki zor olsa gerek. Çünkü kolay yenen her yemek zor yapılır. Doğru garnitürü, baharatı, soğanı ve yemeğe uygun sosları doğru zamanda ve doğru miktarı kadar kullanmazsanız bütün yemeği mahvedersiniz. Kulağınla tencerenin cızırtısını duymazsan, burnunla başından sonuna değişen kokuyu takip etmezsen o güzel malzemelerin hiçbir anlamı kalmaz. Dergiler de öyle zannediyorum. İçeriği, noktası, virgülü, ünlemi, soru işaretiyle bir bütün bence. Yani şunu anlatmak istiyorum: İyi olmayan bir dergi, edebiyat kitabı ve şiiri okumadan da yaşayabilirim. Kötü yemek yemektense, yememeyi tercih ederim. Bence bu iyi dergiler, lezzetli yemek gibi. Hani çok lezzetli bir yemek vardır ya, hiç yemeğin bitmesin istersin. Dergiler de öyle. Dergiye başlıyorsun ya, hemen aklına 75 sayfa geliyor. Öyle sindire sindire okuyorum ki dergi benden yoruluyor. Ama çok lezzetli olunca ne yapayım. Öyle okuyup çok iyi anlamak geliyor içimden. Çünkü sırada çok arkadaşlarım var. Bir daha bana ne zaman sıra gelir bilemem. Burada 2000 kişi var. Hepsine yetmiyor ama birçoğu bu dergileri okumak için liste yapıyor. Herkes sırasını biliyor. Yemek lezzetli olunca taliplisi çok oluyor.

Sevgili B. Sadık Albayrak dostum, benim dilimden daha çok anlatılacaklar var. Ama sizin o değerli sayfalarınızı cezaevinde mahpus olmuş bir aşçının değil, edebiyatçının, felsefecinin, sosyoloğun doldurması tercihimdir.

Bugünlerde elimden düşürmediğim Oğuz Atay'ın Tutunamayanlar'ından bir alıntıyla bitireyim: "Sen, yalın düşüncelere alışıksın sadece. Hayatın asıl tadı, gerçek tuzu olan ikinci dereceden bilinmeyen güzelliklerin farkında değilsin."

Dostlukla,

Aydın Uludağ (Edirne Açık Ceza İnfaz Kurumunda mahpus)
14 Ocak 2019, Edirne

Ulak'ın Notu:

Sevgili Aydın'ın ulağı ve dostu olma mutluluğuyla iki kelam da ben edeyim mi? Bizim Aydın'ın, açık lise ders kitapları tam ve zamanında eline geçmez. Aralık ayındaki sınav için hafta sonu sosyoloji kitabını okumuştu (sınavdan da 95 almıştı). Hafta arası dost (avukat) görüşüne gittiğimde, yaşamın sırrına ulaşmış gibi sosyolojiyi -aynen mektubunda size yazdığı gibi- heyecanlı heyecanlı anlatıp durmuştu. Bir an aklıma geldi, kendi kendime, "arkadaş felsefe, sevgi (philo) ve bilgelik (sophia) sözcüklerinden geliyor. Ama bilgiye ulaşma olanağına sahip olan bizler neden bilgiyi Aydın gibi sevemiyoruz? Bilgi karşısında neden böyle heyecanlanamıyoruz? Cezaevinde mahpuslar, Yeni Gelen'i okumak için sıraya girmişken, biz neden ilgisiz kalıyoruz" diye sordum. Korkarım, felsefe bir yana, sevgi olmadan bilgiye de ulaşılamıyor. Afşar Hoca, bilgiyi yeniden sevmemiz, bilgi karşısında heyecanlanmamız için bizlere bir terkip (ilaç) hazırlayabilir mi? Selamlar.

Gökhan Ağırbaş
21 Ocak 2019, İstanbul

KAVURUCU KURAKLIĞA YAĞMUR
29.09.2018

Merhaba.

Nasılsınız? Dilerim sağlığınız sıhhatiniz iyidir. Her daim iyi olmanız temennilerimizi iletiyorum. Biz de, olabildiğince iyiyiz.

İki seneyi aşkın bir süredir yaratılmak istenen kavurucu kuraklığa karşı koca bir yağmur damlası olarak gerçek manada "Yeni Gelen" oldunuz!

Resmi Ohal'den kısa süre sonra, tutulmakta olduğumuz F-Tipi cezaevi yönetimi idari bir kararla kitap, dergi, gazete vb. yayınlara ulaşmamızı yasaklayan bir karar almıştı. Son bir senedir, "hediye" adı altında kısmen de olsa kitaplara ulaşma imkânımız oldu, fakat dergi, gazete gibi yayınlara tam bir karartma uygulandı.

Nihayet, uzun zamana yayılan "çabalarımız" sonucu kitap, dergi, gazete vb. yayınlar önüne konulan yasak kısa süre önce fiilen kaldırıldı ve iki sene sonra elimize geçen ilk dergi "Yeni Gelen" oldu. İlginize, duyarlılığınıza içten teşekkür ediyor, selam, sevgi ve başarı dileklerimizi iletiyorum.

İyi ki varsınız! Sağlıcakla kalın!

Resul Kocatürk
Kırıkkale F Tipi Cezaevi

KÂĞIDA DA ZAM GELDİ
11.12.2018

Merhaba "Yeni Gelen" Emekçileri.

Yeni kültür-sanat dergisi hayırlı olsun. Sizlere çalışmalarınızda başarılar dilerim.

Dergiyi gönderdiğiniz için teşekkürler... Ekim, Kasım sayısını aldım.

Yeni yılda sizlere en çok başarı diliyorum. Dergicilik zor diyorlar. Kâğıda da zam geldi. Size kolay gelsin. Umarım yolunuz uzun olur.

Dergiye emek verenlerin yeni yılını kutlar, her zaman gerçeğin yolunda olmanızı dilerim.

Adnan Öztel
Tekirdağ F Tipi Cezaevi

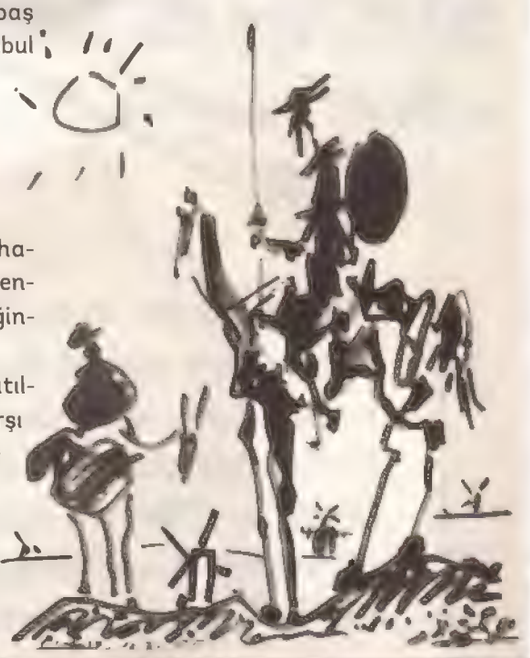

NÂZIM HİKMET'E GÖRE ŞİİRDEN BİZE NE?

B. Sadık Albayrak

Nâzım Hikmet'in bu kitabında ortaya koyduğu sanat ve edebiyat ölçütleriyle şiirleri, romanları okumayı deneseydik, işimiz çok kolaylaşırdı, kitaplıklarımızı dolduran kitapların yüzde doksanından kurtulmuş olurduk. Daha önemlisi edebiyatla uğraşanlar, şiir ve hikâye yazanlar, eğer sol duyuyla bu işe girişiyorlarsa, Nâzım Hikmet'in diyalektik maddeci estetik kuramıyla yaşamı derinlemesine özümseyip üst düzeyde edebiyat yapıtlarında yeniden canlandırabilirlerdi.

Geçenlerde Nâzım Hikmet'in doğum günü kutlaması vesilesiyle bir toplantıda şairi anlatmamı istediler. Bu konuşmaya hazırlanırken, Aziz Çalışlar'ın Nâzım Hikmet'in yazılarından, mektuplarından derleyip konularına göre sınıflandırarak yayımladığı "Sanat ve Edebiyat Üstüne" (Evrensel Basım Yayın, 2012, İstanbul) kitabını yeniden okudum. Nâzım Hikmet'in yalnızca yaratıcı bir şair ve yazar değil, aynı zamanda felsefi düşünür ve sanat kuramcısı olduğunu belgeleyen bu kitabı yeniden okumak çok yararlı oldu. Türkiye'de biz solcuların, sosyalistlerin birkaç ezberlenmiş Nâzım Hikmet şiiri dışında bu büyük yazarın eserlerinin zengin birikiminden pek yararlanmadığımızı görmemi sağladı. Eğer bu kitabı anlayarak okumuş olsaydık, bugün yayımlanan onlarca dergideki şiirlerin, yüzlerce hikâye ve romanın yüzde doksan dokuzunun emekçi bir dünyanın estetiğine göre çöpe atılması gerektiğini bütün açıklığıyla kavramış olurduk.

Nâzım Hikmet'in bu kitabında ortaya koyduğu sanat ve edebiyat ölçütleriyle şiirleri, romanları okumayı deneseydik, işimiz çok kolaylaşırdı, kitaplıklarımızı dolduran kitapların yüzde doksanından kurtulmuş olurduk. Daha önemlisi edebiyatla uğraşanlar, şiir ve hikâye yazanlar, eğer sol duyuyla bu işe girişiyorlarsa, Nâzım Hikmet'in diyalektik maddeci estetik kuramıyla yaşamı derinlemesine özümseyip üst düzeyde edebiyat yapıtlarında yeniden canlandırabilirlerdi. Öznel komplekslerinin gelgitlerini şiir dizelerine çeviren onlarca şair, bu kitabı okuma zahmetine girseydi, belki aralarından bu onulmaz estetik kısırlığı aşmayı başaracak bazıları çıkabilirdi.

Hapishaneden Mektupla Öğretim

Nâzım Hikmet'in sanat ve edebiyat üstüne düşünmesini ve bunları açıklıkla ortaya koymasını sağlayan iki temel kaynak vardır. Bunlardan biri "Kemal Tahir'e Mapusaneden Mektuplar", öteki de "Cezaevinden Memet Fuat'a Mektuplar"dır. Yazar olarak geliştirmek istediği dava arkadaşı, bir başka hapishanede mahkûm Kemal Tahir'e mektuplarla ders verir. Üvey oğlu Memet Fuat'a ise, mektuplarla çocukluğundan başlayarak dünyaya gerçekçi ve toplumcu bakabilmesinin ipuçlarını gösterir, yazmaya hevesli bir genci diyalektik bir estetik anlayışla eğitmeye uğraşır. Memet Fuat'ın doksanlı yıllarda yazdıkları ve yaptıklarıyla bu eğitimden pek yararlanmadığını "Cinayet Olan Edebiyat" kitabımda göstermeye çalışmıştım. O bölümün ara başlıklarından biri de, "Öğretmene İhanet"tir.

Nâzım Hikmet, yapıtlarıyla okurlarının insanlık ve sosyalizm öğretmeni olduğu kadar, çevresindekilerin de bu mücadelede katkıda bulunabilmesini sağlamak için verimli bir öğretmen olmuştur. Bu iki kitaptaki mektuplar, bugüne ulaşan kalıcılıklarıyla bu büyük öğretmeni, yararlanmasını bilen ve samimiyetle isteyen bugünün yazar adaylarının da öğretmeni yapmaya yeterlidir.

Nâzım Hikmet, yapıtlarıyla okurlarının insanlık ve sosyalizm öğretmeni olduğu kadar, çevresindekilerin de bu mücadelede katkıda bulunabilmesini sağlamak için verimli bir öğretmen olmuştur. Bu iki kitaptaki mektuplar, bugüne ulaşan kalıcılıklarıyla bu büyük öğretmeni, yararlanmasını bilen ve samimiyetle isteyen bugünün yazar adaylarının da öğretmeni yapmaya yeterlidir.

Nâzım Hikmet, hapishanede, çok kısıtlı bir insan topluluğundan seçtiği ve yetiştirdiği öğrencileriyle de anılmaktadır. Köylü ve işçinin yaşam imgelerini diyalektik biçimde tuvale taşıyan ressam İbrahim Balaban onun Bursa Hapishanesi'nden öğrencisidir. Edebiyatımızda işçi ve köylünün yüreğe işleyen hikâye ve romanının yaratıcısı Orhan Kemal de, aynı hapishane koğuşundan yetişmiştir. Kırk kuşağının en usta şairlerinden A. Kadir, Nâzım Hikmet'in 38 Harp Okulu Davası'ndan cürüm arkadaşıdır. Nâzım Hikmet'in bilgisini ve emeğini ömür boyu

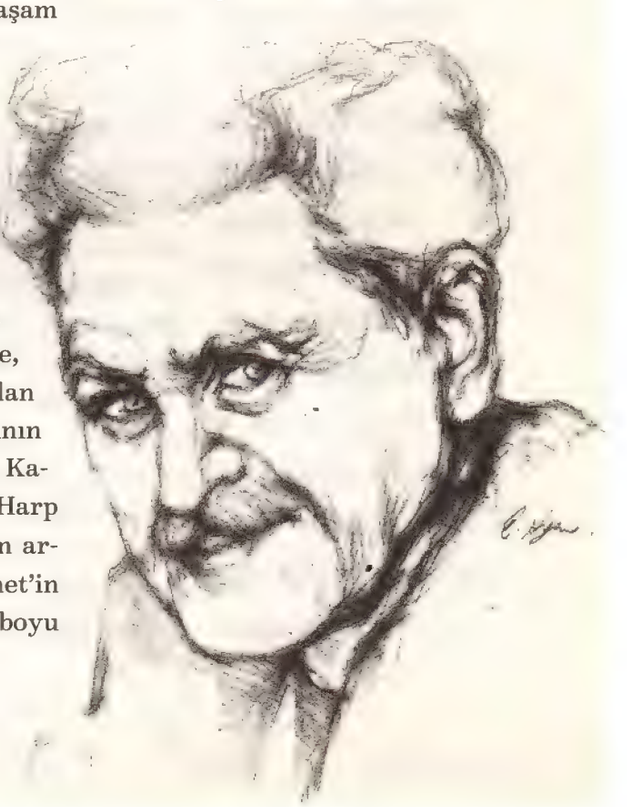

1929 yazında Zekeriya ile Sabiha Sertel'in Resimle Ay'ında başlattığı "Putları Yıkıyoruz" kampanyası, dönemin egemen edebiyatını sarsmıştır. Abdülhâk Hamit'e bahşedilen "Dahi-i Azam" payesinin boş bir övgüden ibaret olduğunu göstermesi, büyük tepki çekmiştir. Hemen arkasından Mehmet Emin'in "milli şair" unvanının boşluğunu ortaya atmıştır. Yakup Kadri ve Hamdullah Suphi'nin karşı yazılarıyla büyüyen tartışmayı Resimli Ay'da karikatürleriyle betimleyen Ratip Tahir, bir boks ringinde iki yazarı da perişan eden bir Nâzım Hikmet çizmiştir.

hizmetine verdiği büyük insanlık davasında, bu öğretmenliği de önemli bir yer tutar. Sovyetler Birliği yıllarında da yetiştirdiği öğrencileri olmuştur.

Resimli Ay'da Yıkılan Putlar

Nâzım Hikmet'in estetik görüşlerini geliştirmeye ve açıklamaya çalıştığı yazıları ve eleştirileri de vardır. 1929 yazında Zekeriya ile Sabiha Sertel'in Resimle Ay'ında başlattığı "Putları Yıkıyoruz" kampanyası, dönemin egemen edebiyatını sarsmıştır. Abdülhâk Hamit'e bahşedilen "Dahi-i Azam" payesinin boş bir övgüden ibaret olduğunu göstermesi, büyük tepki çekmiştir. Hemen arkasından Mehmet Emin'in "milli şair" unvanının boşluğunu ortaya atmıştır. Yakup Kadri ve Hamdullah Suphi'nin karşı yazılarıyla büyüyen tartışmayı Resimli Ay'da karikatürleriyle betimleyen Ratip Tahir, bir boks ringinde iki yazarı da perişan eden bir Nâzım Hikmet çizmiştir. Bir başka çizimde ise, elinde balta putları deviren bir delikanlı Nâzım Hikmet vardır.

Günümüzde piyasa edebiyatının bir bestseller düzeneği olarak kârlı bir işe çevirdiği "putlaştırmaya", "starlaştırmaya" yirmilerin sonunda isyan eden şair, edebiyat eleştirisini polemik şiirlerinde de sürdürür. "Cevap" ve "Portreler" şiirleri bu dönemin ürünleridir.

Şiirlerle Sanat Felsefesi Tartışması

"Jakond ile Si Ya U", müzelik Jakond'un ya da bilinen adıyla Mona Lisa'nın âşık olduğu devrimci Çinli delikanlıyı bulmak uğruna müzeden kaçmasını, hayata karışarak, mücadeleye atılmasını anlatır. Nâzım Hikmet'in bu destanı, aynı zamanda bir sanat felsefesi yapıtıdır. Sanatın müzede etkisiz, işlevsiz bir güzellik olarak durmasını değil, yaşamı dönüştürmek için mücadele eden etkin bir unsur olmasını savunur. Şair şiirlerinde de yeni, devrimci bir şiirin gerekliliğini anlatmaya çalışır. Ona göre bu etkin şiir okurlarını eğitecek, dönüştürecek, daha yetkin ve nitelikli duyarlıklara kavuşturacaktır. Birkaç söyleşide yinelediği bir benzetmeyle sanatçı "ruhların mühendisidir". Bunu başarabilmesi için sanatın dilini, estetik araçlarını, zanaatını çok iyi bilmesi gerekir. Ama daha önemlisi dünyayı doğru bir felsefeyle kavraması ve eserinin temeline bunu koyması gerekir. "Şiirde, mürekkep diyalektik realizme ulaşmak istiyorum" (Nâzım Hikmet, Konuşmalar, Adam Yayınları, 1997, İstanbul, s.35) diyen şairin felsefesi diyalektik materyalizmdir. Bu felsefeyle bakınca 20. yüzyılda insanların "ikiye ayrıldığını" görmüş ve safını "büyük insanlığın", emekçilerin yanında seçmiştir. Nâzım Hikmet'e göre şair kesinlikle

taraflı olmalıdır. Kendi sözleriyle açıklarsak: "Dünya tarihinde çağının sorunları karşısında büsbütün yansız ve edilgin kalmış bir tek büyük yazar göstermek kuşkusuz güç olacaktır. Yansız olunduğu sanılabilir ve söylenebilir, ama nesnel olarak hiçbir zaman yansız olunamaz. Bana gelince, ben bile bile yan tutmayı yeğlerim." (A.g.e., s.133) Safını haklıdan, emekçiden yana seçmiş sanatçının yaptığı sanatın çok önemli bir işlevi vardır; şiirler, romanlar, resimler, filmler "yaşamın tanınmasının zorunlu kaynaklarından biri" olacaktır. Okur, izleyici bu eserlerle yaşam karşısında daha duyarlı, bilinçli ve etkin bir tutum alacaktır.

Faşizmin ve emperyalizmin sömürü ve katliamlarını dile getiren "Taranta Babu'ya Mektuplar"da, Rönesans'ın doğum yeri İtalya'da sanatın da öldüğünü görürüz. "Burada artık büyük ustalar mermeri ipekli bir kumaş gibi kesmiyor." der. Ne Dante'den şarkılar ne Beatriçe'nin nakışlı yüzü ne de Leonardo'nun öpülesi eli vardır. "Mikel Ancelo müzelerde prangalı bir kürek mahkûmudur". Kapitalizm, faşizm insani bir sanatı kurutmuştur.

Nâzım Hikmet, toplumsal düzenin kendine uygun edebiyatı ve sanatı nasıl oluşturduğunu, beslediğini anlatmak için "Taranta-Babu'ya Altıncı Mektup"u bu soruna ayırmıştır. "Buranın yazıcıları üçe bölünmüş TARANTA-BABU" diye başlayan bu bölümde, faşist şair ve yazarlar ile faşizmle köklü bir mücadeleye girişmeyen, benmerkezci, inançsız, nihilist küçük burjuva şair tipiyle hesaplaşır. Buradaki, kendini dünyanın "mihveri" gören bu şairlerden birinin ağzından yazılmış, "Kör Olmak" şiiri, Nâzım Hikmet'in eleştirisini somutlar. Biçim olarak oldukça başarılı bu şiir, savunduğu gerici, karanlık düşünceyle bugün şiir dünyamıza egemen birçok şairi gerçek yüzleriyle anlamak için de bir ölçüttür.

Bize ve Bana Ne?

Aziz Çalışlar'ın büyük bir emekle derlediği kitapta, Kemal Tahir'e yazılan bir mektuptan alınan şu bölüm, okuduğumuz her kitabı değerlendirmek için başlangıç sorularını içeriyor: "Ben şimdi şiir olsun, roman olsun, hikâye olsun, resim olsun, musiki olsun velhasıl bütün güzel sanat şubelerinde yirminci asrın vatandaşı, yirminci asrın konkre insanı olarak şu suali soruyorum: Bundan -'bana' da dahil- bize ne? Şair şiir yazmış, sevgilisi için, o sadece ikisinin arasında bir hadise ise ve şair aşkını yirminci asrın muayyen bir 'bizi alâkadar eden -beni alâkadar eden de dahil- hususiyeti ve tarafıyla' bağlamamışsa bana ne, bize ne? Yirminci asır muazzam asırdır. Yirminci asırda yaşayan şairin, muharririn, ressamın filan kıymeti, konkre olarak yirminci asrın bütününü yahut hiç olmazsa parçalarını aksettirdiği nisbette vardır. Şair şiir yazmış, şu veya bu cümle turnürü veya hayal oyunuyla kendi faniliğinden bahsediyor. Bize ve bana ne? Ama bu fanilik günün birinde ölmek lâzım geldiği vakıasını yirminci asrın bir küçücük tarafıyla olsun bağlamış, ümitli hatta ümitsiz, okurum. Ümitli, neşeli ise yirminci asrın ümitli ve neşeli insanlarının yani istikbalin sözünü ediyordur, ümitsiz ise ölmeye mahkûm olan yirminci asrın ifadesidir. Fakat mücerret, umumiyetle, yirminci asırda bu asrın içindeki memleketler, sınıflar, kavgalarla ufak da olsa elle tutulur gözle görülür bağı bulunmayan şiiri filan okumam." (Nâzım Hikmet, Sanat Edebiyat Üstüne, s.32)

Yirminci yüzyılın ilk yarısında, 17 Haziran 1941 tarihinde Kemal Tahir'e gönderilen mektuptaki bu temel sorular, yirmi birinci yüzyılın sanatı için de geçerliliğini sürdürüyor. Bu soruları

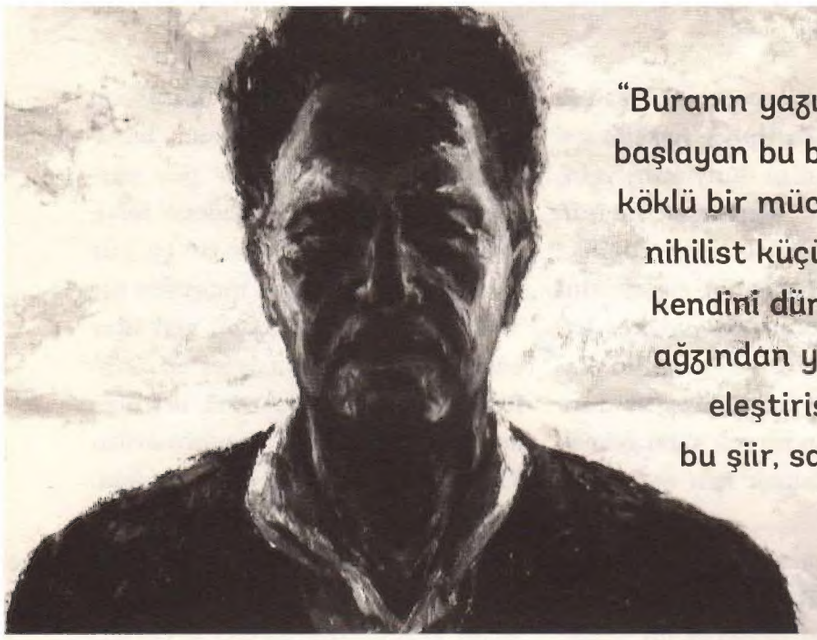

"Buranın yazıcıları üçe bölünmüş TARANTA-BABU" diye başlayan bu bölümde, faşist şair ve yazarlar ile faşizmle köklü bir mücadeleye girişmeyen, benmerkezci, inançsız, nihilist küçük burjuva şair tipiyle hesaplaşır. Buradaki, kendini dünyanın "mihveri" gören bu şairlerden birinin ağzından yazılmış, "Kör Olmak" şiiri, Nâzım Hikmet'in eleştirisini somutlar. Biçim olarak oldukça başarılı bu şiir, savunduğu gerici, karanlık düşünceyle bugün şiir dünyamıza egemen birçok şairi gerçek yüzleriyle anlamak için de bir ölçüttür.

okuduğumuz her kitap, izlediğimiz her film, dinlediğimiz her şarkı için sormaya başlayabilirsek, piyasa edebiyatının güdümünden kurtulmak için ilk adımı atmış oluruz. Kuşkusuz bu soruları eğer sosyalist isek sormamız gerekiyor. Devrimci olmaya çalışıyorsak bu sorular bize yol gösterebilir, elbette küçük burjuva solculuğu için böyle sorular gereksizdir. Sanat sanattır, şiir şiirdir ve Ece Ayhan'ı okuyup sevdiğimiz kadar Nâzım Hikmet'i de okuyup sevebiliriz, ne olmuş yani... Küçük burjuva estetiğinin ölçütsüzlüğünde, Yahya Kemal de aynı değerde şairdir, Tevfik Fikret de.

Felsefede Materyalist Hayatta İdealist

Yahya Kemal demişken, yine Kemal Tahir'e mektuplardan önemli bir bölümceyi aktarmakta yarar var; Nâzım Hikmet başka sanatçıları kıskanmadığını anlatırken şunları yazıyor: "Ben şimdiye kadar hiçbir sanatkârı, muharriri, şairi, romancıyı, hikâyeciyi filan kıskanmadım. Bu kendi yaptıklarıma karşı kör ve gururlu bir itimat beslediğimden değil. Fakat eser bizimkilerin eseriyse, bizimkilere yakın, bizimkileri hazırlayanların eseri ise onları sanatkâr hasedciliğinde bulunamayacak kadar çok sevdiğimden; yok eğer bu karşı tarafın verimi ise karşı tarafı ayrı cins ve neviden, -mesela biz ağaç isek onlar kedi- bir varlık olarak telakki ettiğimdendir. Daha konkre yazarsam: Maksim Gorki'ye yahut Mayakofski'ye, yahut Tevfik Fikret'e, yahut bizimkilerden, yeni Türk Edebiyatımızdaki herhangi bir şairimize haset etmedim, çünkü muharrirleri sevdim, hatta bu sevgi mesela Piraye'ye karşı duyduğum sevgi gibi bir şeydir. Piraye'ye haset etmem kabil midir? Diğer taraftan Ahmet Haşim'e, Bodler'e, ne bileyim Yahya Kemal'e filan da haset etmedim. Çünkü onların estetiği düşman ve ayrı cins ve neviden bir estetiktir." (Nâzım Hikmet, Kemal Tahir'e Mapushaneden Mektuplar, Tekin Yayınevi, 2002, İstanbul, s.121) Nâzım Hikmet yantutarlıkta bu kadar hassastır; estetiği de "düşman estetik" ve "bizim estetiğimiz" olarak ikiye bölmektedir. Çocukken şiir öğretmeni Yahya Kemal'i karşı tarafa koymaktadır. Devamında yazdıkları bu hassas tutumun politik bir varlığın zorunlu seçimi olduğunu vurgular: "Sonra Mevlana, Fuzuli filan gibiler de var, onlar bugün çok uzak, belki bu sebepten düşmanlıklarını öyle konkre ve keskin duymuyorum ve bazen parça parça sırf teknik bakımdan ve bazen lirik unsurlarıyla hoşuma gidiyorlar. Zaten, Kemal, gün geçtikçe kendimin gitgide daha kuvvetle politik bir varlık olduğumu anlıyorum. Politik kelimesini en doğru manasıyla anlıyorum tabii. Bundan dolayı da seksüel, cinsi kıskançlığın haricinde bende ya sevgi ya nefret ve düşmanlık var. Fakat haset yok. Felsefede materyalist, hayatta idealist olmanın, olmaya çalışmanın bir hususiyeti de bu olsa gerek." (A.g.e., s.121-122)

Nâzım Hikmet'i bütünlüklü ve daha çok okuyabilirsek, edebiyatımızı çürüten küçük burjuva estetiğini aşabiliriz. Kapitalizmin insani duyarlıkları aşındıran, umutsuzluğu ve inançsızlığı yaygınlaştıran edebiyat ve sanatından uzak durmanın temel yollarından biri, Nâzım Hikmet'in yirminci yüzyılı, yirmi birinci yüzyıla bağlayan sosyalist gerçekçi yoludur. Bu yolun güzelliğinin ve verimliliğinin en somut kanıtı olarak onun büyük yapıtı başucumuzdadır.

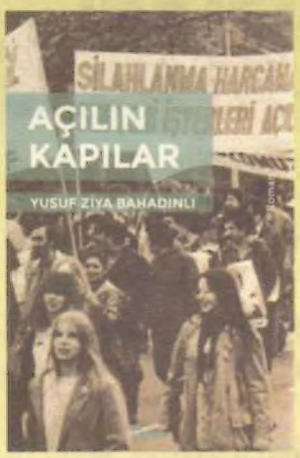

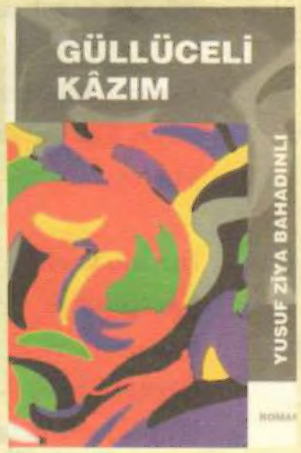

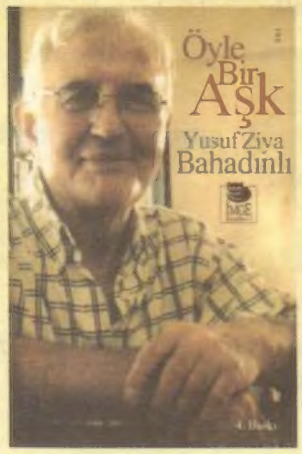

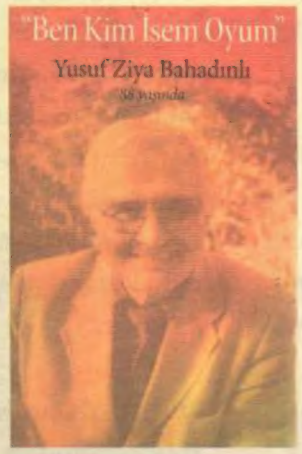

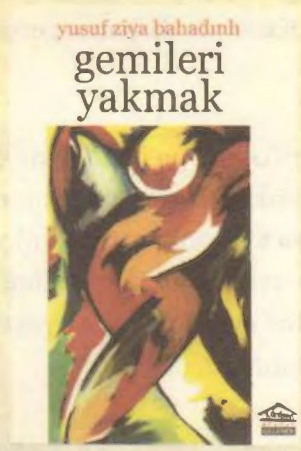

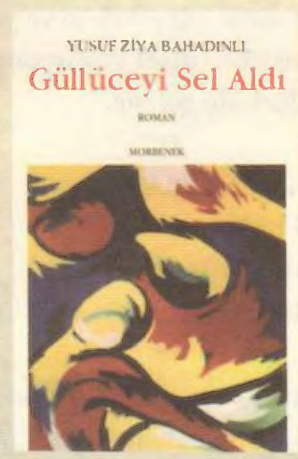

Yusuf Ziya, Bahadın'dan çıktı yola. Pazarören Köy Enstitüsü'nde eğitim gördü, köyünde öğretmenlik yaptı. Gazi Eğitim Enstitüsü'nden mezun oldu, Köy Enstitüleri ve liselerde edebiyat öğretmenliği yaptı. Daha çok insanı eğitmek için yazar ve yayıncı oldu. Türkiye İşçi Partisi'nin Yozgat örgütünü kurdu, 1965 seçimlerinde TİP milletvekili seçildi. Kendisini okutan ve seçen halkına yararlı olmak için Meclis kürsülerinden onların hak ve isteklerini dile getirdi. Bu uğurda dayak yedi. O günleri anlattığı kitabına MECLİS'İN İÇİNDE VURDULAR BİZİ adını verdi.

Yusuf Ziya, Çalışkan olan soyadını mahkemede BAHADINLI olarak değiştirdi. Anadolu gerçeğini dosta düşmana duyurmak için hikâyeler ve romanlar yazdı:

GÜLLÜCELİ KÂZIM,
GÜLLÜCEYİ SEL ALDI
GEMİLERİ YAKMAK
AÇILIN KAPILAR
DEVEKUŞU ROSA
LİDYA GÖZLERİ YAPRAK YEŞİLİ
Beş hikâye kitabı İTİN OLAYIM
AĞAM, HAÇÇA BÜYÜDÜ HATİŞ
OLDU, GEÇENEĞİN KARANLIĞINDA,
TİTANİK'TE DANS, TAVANDAKİ KIRMIZI
bir kitapta toplandı:
BİR HİKÂYEM VAR

Bahadın'ın inanç ve kültür kökenlerini incelerken daha kapsamlı sonuçlara ulaştı, ANADOLU ALEVİLİĞİ-BÂTINILİK kitabını yazdı. Denemelerini BEN KİMSEM OYUM ve YAŞAMAK VE ÖLMEK ÜSTÜNE kitaplarında yayınladı.

Yirminci yüzyıl Türkiye'sinin önemli kavşaklarında yer almış Yusuf Ziya Bahadınlı'nın bir roman tadında okunan anıları ÖYLE BİR AŞK kitabındadır.

Yusuf Ziya Bahadınlı'nın kitaplarının yeni baskıları YAZILAMA YAYINLARI'nca yapılmaktadır.

FRANKFURT DEYİŞLERİ

Hayrettin Ökçesiz

Kapitalizm, meşruluk oyla geldiği için, demokrasi diye kendince bir sahtekârlığa sarılmıştır. Gerektiğinde faşist olması da bu nedenledir. Demokrasi sosyalisttir.

***

Halkın oyuyla halkı soymak demokrasi değildir. Demokrasi başka bir şeydir. Demokrasi ancak sosyalist olabilir.

***

Akıl yanmasın diye
Yürek yanar

***

Öfkeyle ve acıyla
Dolmuyorsa
Yüreğin
Bugün
Acınası
Kırık bir testisin

***

Hiç çiğ düşer
Kiminin ağzına
Çiy gibi düşer

Kiminin bağrına
Varlık hiçe sayılır aşkla

***

İnandığın bir şey kalmadığında kendi ağırlığının altında ezilirsin.

***

Her canlının yavrusu sevgi ve umut yumağıdır. Onlar koşulsuz severler ve koşulsuz bağışlarlar bizi.

***

Yasalar gücü sınırlamak içindir, insanı değil.

***

Ülkemizi aydınlığa taşımalıyız. Bu savaşım üretim, adil paylaşım ve bireye kültür savaşımı olmalıdır. Vicdanlarımız böyle gelişir.

***

Suçu toplum işler. Fail iki kez kurbandır. Kızsanız da bana, gerçek budur.

***

Yasaların olmayan gücüne ne çok inanıyorsunuz. Oysa güç onları yaparken kendini korur. Yani yasalar sizi ezmek için yapılır. Bunun önemli bir nedeni yasasız yaşamayı başaramamanızdır.

***

İnsanı en iyi bilim ve sanat eğitir. Bilim ve sanat öğrenirken ve yaparken insan tüm tinsel ve duyunçsal yeteneklerinde gelişir.

***

Bu dünya güzel görünür
Güzelini bilmeyene
Zalim adil görünür
Hak nedir bilmeyene

***

Yüzde altmış hikâyesi her ülkede doğrudur. Bizdeki yüzde kırkın hali çok berbat.

***

Aç doyar. Doyumsuz asla. Ama herbirimiz bir biçimde doyumsuz biriyiz. Neye doymadığımızsa başka başka. Sonumuz da bunlardan gelir.

***

Yarın ne olacağının bilinmediği bir ülkede ancak anda yaşanır.

***

Devrim bilinçten ve duyunçtan beslenir. Tek yol değil, tamyol devrim yurttaşlar!

***

In vino veritas
Şarapta aşk
Şarapta şefkat
Şarapta hakikat var
Haydi içelim dostlar
Ergo bibamus

***

Suç ve ceza: Yasanın yaptırımı vicdanınkinden her zaman daha hafiftir. Yasa bedeni, vicdan ruhu cezalandırır. Yasayla vicdanın çiğnenmesi örtüşürse, yasanın yaptırımı kefaret yerine geçer ve ruhu sağaltır.

***

Doğa fazlasını vermez
Hak ettiğinden
Azını da

Doğa azını almaz hak ettiğinden
Fazlasıyla da alır bazen
Dürüst değilsen
İhanet etmişsen

Devrime

***

Ölen olmazsa olur
Yazan olmazsa olmaz devrim

Resim: Hayrettin Ökçesiz